

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İşletme Yüksek Lisans Anabilim Dalı
Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı

**TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİNİN
ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİMİNİN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan DENİZ

Danışman: Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU

İstanbul, 2017

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İşletme Yüksek Lisans Anabilim Dalı
Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı

**TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE
VERGİ DENETİMİNİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Sinan DENİZ**

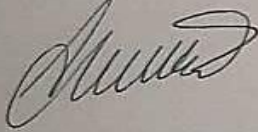
T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

29/09/2017

Enstitümüz Muhasebe ve Denetim Yüksek lisans öğrencilerinden **155140104** numaralı **Sinan DENİZ** "İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİMİNİN ROLÜ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun **05.09.2017** tarih ve **2017/14** sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince (**60**) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **oyçokluğu/oybirliği** ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ.DR.AYŞE PAMUKÇU

ÜYE
DOÇ.DR.AYŞE YİĞİT ŞAKAR

ÜYE
YARD.DOÇ.DR.ÇİĞDEM KAYA

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak savunduğum “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02.11.2017

Sinan DENİZ

ONAY

Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

* Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezim ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

02.11.2017

Sinan DENİZ

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarına bilgi ve tecrübesi ile ışık tutan, desteği ile her zaman yanımda olan tez danışmanım Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU hocama minnet ve şükranlarımı sunarım. Çalışmam süresince yakın destek ve ilgilerini esirgemeyen meslektaş ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak ailem başta olmak üzere eğitimimde emeği olan tüm değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Sinan DENİZ

İSTANBUL, 2017

ÖZET

TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİMİNİN ROLÜ

Sinan DENİZ

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU

Eylül, 2017- 134 sayfa

Bünyesinde birçok sorunu barındıran kayıt dışı ekonomi, gerek tanımının yapılması ve büyüklüğünün ölçülmesi, gerekse alınacak önlemlerin belirlenmesi açısından zorluklara sebep olmaktadır. Boyutları giderek artan kayıt dışı ekonomi, bugün bütün dünyada önemli bir sorun haline gelmekle birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde etkisini çok daha fazla hissettirmektedir.

Devlet tarafından sunulan mal ve hizmetlerin finansmanının ucuz bir kaynak olan vergi gelirleri ile karşılanması arzulanan bir durumdur. Günümüzde çağdaş vergi sistemleri beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esaslı yapısı gereği bir takım riskleri de içinde barındırır. Mükelleflerin gerçek gelirlerini beyan etmelerini sağlayabilmek için iyi örgütlenmiş bir gelir idaresi ile etkin ve verimli bir vergi denetimi ön koşuldur. Aksi takdirde kişilerin kayıt dışında faaliyetlerini yürütmeleri kaçınılmaz bir sonuç olacaktır.

Hakkında sık sık seminerler ve toplantılar düzenlenen, birçok makale ve teze konu olan kayıt dışı ekonominin özellikle vergi oranları ve vergi yükü ile doğrudan ilişkili olduğu birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmaktadır.

Çalışmada, öncelikle kayıt dışı ekonomi kavramının tanımı yapıp, özellikleri ve nedenleri açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de vergi denetiminin öneminden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise vergi denetiminin Kayıt Dışı ekonomiyi önlemedeki rolü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kayıt dışı ekonomi, vergi denetimi, vergi kaçakçılığı, vergi kaybı

ABSTRACT

THE ROLE OF TAX INSPECTION IN THE PREVENTION SHADOW ECONOMY IN THE TURKEY

Sinan DENİZ

Master Thesis, Business Administration Department

Supervisor: Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU

September, 2017- 134 pages

The shadow economy which has many problems in itself causes difficulties in terms of both its definition and importance and determination of the precaution to take. With its increasing place, today shadow economy is becoming a serious problem in the world, especially in developing countries.

As known, Government wishes to finance the public services to the citizens via tax revenues that are relatively cheaper than the other resources, Modern tax systems are built upon self-declaration base. The self-declaration base entails some risks by its structure inherently. A well formed tax administration, efficient and productive tax inspection is a precondition for the tax payers to declare their true income. Otherwise, the outcome would be that the taxpayers would operate in an environment where the hidden economy prevails.

Many researchers reveal that the shadow economy about which there are many conferences and conventions and which is mentioned in many scientific documents and thesis has a direct mutual relation with the rate of taxation rate and tax incidence.

In the study, firstly the term of the shadow economy is defined and its characteristics and reasons are explained. In the second part of the study, the importance of tax inspection in Turkey is mentioned. In the third part, the role of tax inspection in the prevention shadow economy is emphasized.

Keywords: Shadow economy, tax inspection, tax evasion, tax loss

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı	1
--------------------------------------	---

2. BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİ KAVRAMI ÖZELLİKLERİ ve NEDENLERİ

2.1. Kayıt dışı Ekonomi Kavramı ve Tanımı	3
2.1.1. Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı.....	3
2.1.2. Kayıt Dışı Ekonomi Tanımı	4
2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Kapsamı-Sınıflandırılması	9
2.2.1. Beyan Dışı Ekonomi (Yarı Kayıtlı Ekonomi).....	10
2.2.1.1. Gelirlerini Yasal Olarak Kayıt Dışına Bırakanlar	10
2.2.1.2. Gelirlerini Yasalara Aykırı Olarak Kayıt Dışına Bırakanlar	11
2.2.2. Yer Altı Ekonomisi (Yasa Dışı Faaliyetler).....	13
2.2.3. Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi (Enformel Ekonomi)	14
2.3. Kara Para	16
2.4. Kayıt Dışı Ekonominin Özellikleri	17
2.4.1. Yasalara Aykırı Olması.....	18
2.4.2. İstatistiksel Olarak Ölçülememeleri.....	18
2.4.3. Vergi Dışına Bırakılma	19
2.4.4. Gelir Yada Fayda Sağlaması	20
2.5. Kayıt Dışı Ekonomi ve Suç Ekonomisi İlişkisi	20
2.6. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri.....	22
1.6.1. Ekonomik Nedenler	24

1.6.1.1. Ekonomik İstikrarsızlık.....	25
2.6.1.2. Enflasyon	26
2.6.1.3. Devlet Müdahaleleri.....	27
2.6.1.4. Gelir Dağılımı	27
2.6.1.5. İşsizlik ve İstihdam	28
2.6.2. Sosyal Nedenler	29
2.6.2.1. Eğitim Düzeyi	29
2.6.2.2. Yolsuzluk ve Rüşvet	30
2.6.2.3. Nüfus Artışı ve Göç	31
2.6.2.4. Toplumsal Değer Yargıları	32
2.6.3.Siyasal Nedenler.....	33
2.6.4.Mali Nedenler.....	34
2.7. Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri	34
2.7.1. Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Etkileri	34
2.7.2. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri	37
2.7.2.1. Ekonomik Etkiler	37
2.7.2.2. Mali Etkiler	39
2.7.2.3. Sosyal Etkiler	40
2.7.2.4. Siyasal Etkiler	41

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN ÖNEMİ

3.1. Vergi Denetimi Kavramı.....	45
3.2. Vergi Denetiminin Amaçları.....	47
3.2.1. Vergi Denetiminin Mali Amacı	48
3.2.2. Vergi Denetiminin Ekonomik Amacı	48
3.2.3. Vergi Denetiminin Sosyal Amacı	49
3.2.4. Vergi Denetiminin Hukuki Amacı	49
3.3. Vergi Denetiminin Çeşitleri	50
3.3.1. Vergi İncelemesi	50
3.3.1.1. Vergi İncelemesinin Fonksiyonları	51
3.3.1.1.1. Vergi İncelemesinin Araştırma Fonksiyonu	52
3.3.1.1.2. Vergi İncelemesinin Önleme Fonksiyonu.....	52

3.3.1.1.3. Vergi İncelemesinin Düzeltici Fonksiyonu.....	53
3.3.2. Yoklama	53
3.3.3. Arama.....	54
3.3.4. Bilgi Toplama	54
3.3.5. Teftiş (İç Denetim).....	54
3.4. Ülkemizde Vergi Yönetimi ve Denetiminin Mevcut Örgütsel Yapısı.....	56
3.4.1. Maliye Bakanlığının Görevleri ve Teşkilat Yapısı	56
3.4.2. Gelir İdaresi Başkanlığının Görevleri ve Teşkilat Yapısı	60
3.4.3. Vergi Denetim Kurulunun Görevleri ve Teşkilat Yapısı	67
3.4.4. Denetim Birimlerinin Vergi İnceleme Sonuçları	74

4. BÖ LÜ M

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİMİNİN ROLÜ

4.1. Genel Uygulamalar ve Alternatifler.....	79
4.2. Vergi Sistemine İlişkin Uygulamalar.....	80
4.3. Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Sistemine Etkileri	82
4.4. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri.....	84
4.4.1. Muhasebe Yönünden Yapılması Gereken Düzenlemeler	84
4.4.2. Etkin Bir Vergi Denetimi İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler ...	91
4.4.3. Vergi İdaresinin ve Denetim Birimlerinin Bilgi Toplayabilmesine Zemin Hazırlanması İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler	95
4.4.3.1. Tek Vergi Numarası.....	95
4.4.3.2. Ödemelerin Bankalar Aracılığıyla Yapılması.....	96
4.4.3.3. Kredi Kartı Kullanımının Yaygınlaştırılması.....	97
4.4.3.4. Hamiline Çek ve Senetler Sorununun Ortadan Kaldırılması.....	99
4.4.3.5. Vergi İade Kartı Sisteminin Getirilmesi	100
4.4.3.6. Vergi Sisteminde Oto Kontrol Müesseselerine Yer Verilmesi ve Bu Müesseselerin Etkin Olarak Denetimlerde Kullanılması.....	103
4.4.4. Vergi Sisteminde Yapılması Gereken Düzenlemeler	103
4.4.4.1. Vergi Yasalarının Etkinliğinin Sağlanması	104
4.4.4.2. Vergi İdaresinin Etkinliğinin Sağlanması	108
4.4.4.3. Yargı Sisteminin Etkinleştirilmesinin Sağlanması	114
4.4.5. Halkın Katılımının Sağlanması ve Vatandaşlık Bilincinin Geliştirilmesi	

İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler	115
4.4.5.1. Siyasal İradenin Kararlı Olması	115
4.4.5.2. Vergilerin Harcanması Konusunda Dikkatli Davranılması, Şeffaf Devlet İlkesinin Yerleştirilmesi.....	116
4.4.5.3. Eğitim ve Kitle İletişim Araçlarının Yardımı İle Vergi Bilincinin Ve Etik Değerlerin Oluşturulmasına Yönelik Çalışmalar Yapılması..	117
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	124
ÖZGEÇMİŞ	134

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri	24
Tablo 3.1. Maliye Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilat Yapısı	58
Tablo 3.2. Maliye Bakanlığı Merkez Teşkilat Birimleri.....	59
Tablo 3.3. Gelir İdaresi Başkanlığı Merkez Teşkilat Yapısı.....	64
Tablo 3.4. GİB Merkez Teşkilatında Görev Yapan Personelin Unvanlara Göre Dağılımı	64
Tablo 3.5. GİB Taşra Teşkilatında Görev Yapan Personelin Unvanlara Göre Dağılımı65	65
Tablo 3.6. Gelir İdaresi Başkanlığının Amaç ve Hedefleri.....	66
Tablo 3.7. Vergi Denetim Kurulu Organizasyon Şeması	69
Tablo 3.8. Vergi Denetim Kurulu Kadro Durumu	71
Tablo 3.9. Bağlı Buldukları Gruplara Göre Vergi Müfettişlerinin Dağılımı	71
Tablo 3.10. İnceleme Türüne Göre Dağılım Yıllar.....	75
Tablo 3.11. Yıllar İtibarıyla Vergi İnceleme Sonuçları	76
Tablo 3.12. Vergi Türleri İtibarıyla İnceleme Sonuçları (TL).....	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Kayıt Dışı Ekonomi ve Suç İlişkisi.....	21
Şekil 2.2. Ekonomik Suçlar	22
Şekil 2.3. Kayıt Dışı Ekonominin Ekonomik Nedenleri.....	24
Şekil 2.4. Ekonomik İstikrarsızlığın Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi	25
Şekil 2.5. Gelişmişlik Düzeyi İle Yolsuzluk-Rüşvet Arasındaki İlişki.....	30
Şekil 2.6. Sosyal Nedenler İle Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi.....	33
Şekil 3.1. 2013-2016 Yıllarında Yapılan İncelemelerde Tarhı İstenilen Vergi Tutarı	76
Şekil 3.2. İnceleme Sonuçlarının Tarhı İstenilen Vergi Bazında Oransal Dağılımı	77

KISALTMALAR LİSTESİ

DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
VDK	: Vergi Denetleme Kurumu
VİR	: Vergi İnceleme Raporu
VSR	: Vergi Suçu Raporu
VTR	: Vergi Tekniği Raporu
VUK	: Vergi Usul Kanunu

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Bilindiği üzere klasik iktisatçılar devlete sadece iç ve dış güvenliği sağlama görevi ile bireylerin yapmakla kar sağlayamayacakları kamusal işleri yapma görevini yüklemişlerdir. Ancak devletin tanımı ve fonksiyonları zaman içerisinde değişmiş ve 19. yüzyıla damgasını vuran klasik iktisatçılar tarafından savunulan devlet anlayışı 20. yüzyılda geçerliliğini yitirmiştir. Özellikle, 1929 yılında yaşanan ve tüm dünyayı saran ekonomik buhran klasik iktisatçıların teorilerini tartışılır hale getirmiştir. Bu dönemde İngiliz İktisatçı John Maynard Keynes tarafından savunulan görüşler dikkat çekmeye başlamıştır. Keynes, devletin ekonomi içerisinde etkin olarak yer almasını savunmuştur. Bu görüşler ülkemizde de önem kazanmış ve devletin ekonomik faaliyetleri bu görüşler doğrultusunda genişlemiştir.

Günümüzde gelişen çağın koşullarına bağlı olarak ekonomistler artık devletlerin ekonomiye müdahale edip etmeyeceği tartışmaları yapmamakta bunun yerine devlet ekonomide hangi ölçülerde, hangi sınırlarda müdahale etmelidir tartışmaları yapılmakta bu konuyla ilgili görüşlerini belirtmektedirler. Yapılan detaylı araştırmalarda gelişmiş ülkelerde devletin ekonomideki payının %30 ile %50'ler düzeyinde gerçekleşmiş, gelişmekte olan ülkelere ise %20 ile %40 arasından gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise devletin ekonomideki payı %26 düzeyindedir.

Devletin ekonomideki payının büyüklüğü düşünüldüğünde, merkezi bütçenin finansman gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Piyasa başarısızlıklarının giderilmesi ve bunun yanında artan kamu ihtiyaçlarının temini için devletin yaptığı harcamaların en önemli finansman kaynağı ise vergilerdir. Bu noktada devletin vergi gelirleri, devlet için en ucuz ve en sağlam mali kaynak olması sebebiyle önem kazanmaktadır.

Devlet vergi toplarken bunu egemenlik ilkesine dayalı olarak zorla yapar. Bireyler ise kendilerine ait hem gelirleri hem de refahları konusunda bir azalma ile karşı karşıya kalmak istemedikleri için devlete vergiler ödemek istemezler. İşte

burada ekonomideki mevcut dengeler açısından çok önemli bir olgu olarak ortaya çıkan kayıt dışı ekonomi kavramı ile karşılaşmaktayız.

1980’li yıllardan sonra devletlerin yaşadığı ekonomik krizlerle birlikte kayıt dışı ekonomi önemli bir olgu haline gelmiştir. Önemli bir olgu haline gelen kayıt dışı ekonomiyi genel anlamıyla bireylerin bir ekonomik faaliyet içerisine girmeleri ve bu faaliyetlerin sonucunu kayıt altına almadan vergi vermemeleri olarak tanımlamak mümkündür. Bu olgunun 1980’li yıllarda ortaya çıkmasının altında yatan en büyük etken küreselleşmedir. Küreselleşmenin etkisiyle dünya ekonomilerinde büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. 1990’lı yıllara gelindiğinde yaklaşık 1 Trilyon Dolar olan dünya ticaret hacminin 2010 yılında 30,5 Trilyon Dolar seviyelerinde olduğu gözlemlenmiştir. Dünya ticaret hacminde meydana gelen bu artış, para transferinde meydana gelen artışla birleştiğinde; kara parayı aklama ve vergi kaçırma gibi süreçleri hızlandırmıştır. Uluslararası alanda nakliye olanaklarının iyileşmesi, küresel ticaret hacmindeki büyüme ile birlikte organize suç örgütlerinin küresel arenada faaliyette bulunmalarını kolaylaştırmış ve yasaklanmış malların ticaretinde büyük artışlar olmuştur. Tüm bu unsurlar bir araya geldiğinde kayıt dışı ekonomiler giderek güç kazanmıştır.

Kayıt dışı faaliyetlerin yaygın olması devletin kontrolünün ve denetiminin olmaması ve güçsüz devlet imajı anlamına gelmektedir. Kayıt dışı ekonomi aynı zamanda kayıtlara girmeyen ve vergilenemeyen gelir demektir. Bu bağlamda kayıt dışı ekonominin belli bir kısmının dahi kayıt altına alınabilmesi halinde bile önemli bir sorun haline gelmiş bütçe açıklarının kapatılabileceği belirtilmektedir. Bahsi geçen kayıt dışılığın, kayıt altına alınabilmesi ise etkin ve verimli bir vergi denetim süreciyle sağlanabilecektir. Bu nedenle çalışmamızda kayıt dışı ekonomi ve vergi denetimi üzerinde durulmuş ve özellikle ülkemizde vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemede ne derece etkili olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİ KAVRAMI ÖZELLİKLERİ ve NEDENLERİ

2.1 Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı ve Tanımı

2.1.1. Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı

Bugüne kadar kayıt dışı ekonomi kavramını yorumlamak farklı araŐtırmacılarca, genellikle yeraltı ekonomisi terimi olarak benimsenmiŐı olup bununla birlikte, enformel ekonomi, kara ekonomi, paralel ekonomi, ikinci ekonomi, gölge ekonomi, gizli ekonomi, gözlenmeyen ekonomi vb. birtakım ifadeler de kayıt dışı ekonomi teriminin yerine kullanılmıŐtır. Bahsedilen bu terimlerden bazıları kayıt dışı ekonomi kavramını açıklar iken, diğer bir bölümü ise kayıt dışı ekonomi içerisinde bulunan etkinlik ve faaliyetlerden farklı nitelikte sahiplerin çeŐitliliđini ön plana çıkarmak amacıyla kullanılabilir.

Örneğin, yeraltı ekonomisi ile kayıt dışı ekonomisi, gizli ekonomi, kara ekonomi, görünmeyen ekonomi, gölge ekonomi gibi terimler aynı anlama gelmektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonomi kavramının bir diğer bileŐeni sayılan enformel ekonomiyle benzer nitelikteki etkinlikleri ile aynı manaya gelen diğer terimler; gayri resmi (unofficial) ekonomi, hane halkı ekonomisi ve kural dışı ekonomidir. Çoğunlukla yasadışı ekonomi terimiyle kayıt dışı ekonomi içerisinde bulunan ancak yasa dışı faaliyetleri ifade etmektedir. Söz konusu terim, Türkçe literatüründe bazen kurŐun ekonomisi, mafya ekonomisi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan tanımlardaki bu farklılıklar önemli düzeyde söz konusu olgunun farklı bilim dallarının araştırma alanına girecek biçimde çok boyutlu ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim kayıt dışı ekonomi siyasi, iktisadi, hukuki, mali, tarihsel, sosyolojik, kültürel ve ahlaki boyutlara sahiptir.

2.1.2. Kayıt Dışı Ekonomi Tanımı

Özel veya tüzel kişilerin her türlü ekonomik faaliyetlerden sağladıkları kazançlardan, devletlerin en önemli gelir kaynağı olan vergilerden, kamu giderlerinin finansmanının karşılanması için devletin sahip olduğu egemenliğe ait gücü uygulayarak aldığı bir pay olarak tanımlanır. Fakat bir kısım mükellefler farklı sebeplerle bu sağladıkları gelirlerinden devlete az pay vermek veya hiç pay vermemek adına kayıtlarının bir bölümünü ya da tümünü kayıt dışına bırakma alışkanlıklarındadır. Nitekim çağdaş vergi yöntemleri beyan etme temeline dayanır. Söz konusu temel, vergilerin ödeme gücü kapsamında alınmasını amaçlayan ve bu nedenle vergileme sisteminde adalet unsurlarının gerçekleştirilmesinde daha yarar sağlayan bir sistemdir. Fakat bu sistem, etkin ve yeterli bir denetim çalışmasıyla desteklenmediğinde kayıt dışı ekonomi meydana gelebilmektedir (Sarılı,2002: s.131).

Kamu sektörünün gelir kaynakları içerisinde yer alan vergi gelirlerinin maksimum seviyede tahsilini ve artışını sağlayamadığımız sürece süregelen ekonomik sıkıntıları ortadan kaldırmamız pek de mümkün olmayacağı gibi bizi daha çok kayıt dışı ekonomi olgusuna götürmektedir.

İstihdam ve milli gelir gibi makro iktisadi büyüklüklerin tümüyle ölçülememesine sebebiyet veren, haksız rekabetlere neden olan, dürüst, vergisini zamanında ödeyen yükümlülerin devlete karşı bağlılıklarını ve güvenlerini sarsan, toplumda morallerin bozulmasına sebebiyet veren, enflasyon üzerinde meydana getirilen olumsuz etkiler böylelikle yatırımların azalmasına, işsizliğin giderek artmasına böylelikle üretimin düşmesine, vergi gelirlerinin düşmesine, bütçe açıklarının artış göstermesine, devlet yönetiminin giderek zor bir yapı haline gelmesine, toplumdaki barışın bozulmasına sebep olan, tüketici haklarından yararlanamamaya neden olan aynı zamanda dış ticareti de kötü etkileyen kayıt dışı ekonomi olgusu üzerinde ekonominin sürdürülebilirliğine zarar gelmeyecek şekilde piyasaları tedirgin etmeden hem siyasi otoritenin hem de bürokrasinin kararlı bir biçimde yol alması gerekmektedir (Boy, 2002: s.21).

Temel ekonomik göstergelerin, ekonomik ve sosyal politikaların doğru olarak belirlenebilmesi açısından kayıt dışı ekonominin boyutlarının gerçekçi bir biçimde tahmini son derece önemlidir. Ülkemizde kayıt dışı ekonominin boyutlarını ölçmeye

yönelik çalışmalar sonucunda birbirinden oldukça farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ancak ülkemizde yaşanan kayıt dışı ekonominin çok önemli boyutlarda olduğu, hemen hemen herkes tarafından kabul edilmektedir (Türkoğlu, 1997: s.62).

Mali ve ekonomik sistemlerimizin kısıtlayıcı etkeni kayıt dışı ekonominin büyük bir yapı oluşturmasıdır. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ve tanımı konusunda çeşitli fikirler bulunmakla birlikte, ekonomide oluşturduğu gelirin değişik tahmin metodlarına göre GSMH'nın % 40'ı ile % 30'u arasında yer aldığı tahmin ediliyor (Aslan, 2001: s.21).

Yabancı literatürde kayıt dışı ekonomiyi tanımlamak üzere meydana getirilen;

- ✓ Paralel Economy (Paralel Ekonomi)
- ✓ Black economy (Kara Ekonomi)
- ✓ Secod Economy (İkinci Ekonomi)
- ✓ Cash Economy (Nakit Para Ekonomisi)
- ✓ Shadow Economy (Gölge Ekonomi)
- ✓ Clandestine Economy (Gizli Ekonomi)
- ✓ Submerge Economy (Gizli Ekonomi)
- ✓ Dual Economy (İkili Ekonomi)
- ✓ Subterranean Economy (Yeraltı ekonomisi)
- ✓ Gray Economy (Gri Ekonomi)
- ✓ Hidden Economy (Gizli Ekonomi)
- ✓ Household Ekonomi (Hanehalkı Ekonomisi)
- ✓ Subeconomy (Alt Ekonomi)
- ✓ Twilight Economy (Alacakaranlık Ekonomisi)
- ✓ Illegal Economy (Yasadışı Ekonomi)
- ✓ Underground Economy (Yer altı Ekonomisi)
- ✓ Informal Economy (Gayrı Resmi Ekonomi)
- ✓ Unobserved Economy (Gözlemdışı Ekonomi)
- ✓ Invisible Economy (Görünmez Ekonomi)
- ✓ Unofficial Economy (Gayrı Resmi Ekonomi)
- ✓ Irregular Economy (Düzensiz Ekonomi)
- ✓ Unrecorded Economy (Kayıt dışı Ekonomi)
- ✓ Marginal Economy (Marjinal Ekonomi)

- ✓ Unreported Economy (Beyandışı Ekonomi)
- ✓ Moonlight Economy (Ayıışığı Ekonomisi) gibi birçok sayıda kavramı incelemek bile tanımın zorluğu konusunda bir görüş oluşturmaktadır (Ilgın, 1999: 8).

Kavram konusundaki farklılıklardan sonra kayıt dışı ekonominin hem yabancı araştırmacılar ve hem de ölkemizde bulunan araştırmacılar tarafından ifade edilmiş bazı tanımlarına yer vermek kayıt dışı ekonominin kavranması, yorumlanması ve çeşitli yönlerinin açığa çıkarılması veya en azından bu konudaki problemlerin görölmesi açısından yararlı olacaktır.

Yeraltı ekonomisi; yasal ya da yasadışı ve eksik bildirilen veya hiç bildirilmeyen gelir yaratıcı faaliyetler anlamını taşımaktadır (Carton, 1984: s.21).

Düzensiz ekonomi; bildirilmeyen ya da ekonomik faaliyetleri incelemekte kullanılan mevcut yöntemlerle ölçülemeyen diğer bir ekonomik faaliyettir.

Yeraltı ekonomisi; para ve benzeri mallarla ödemesi yapılan, ancak işsizlik oranı ve vergilenebilir gelir gibi resmi istatistiklere kaydedilmeyen işlemleri tanımlar (Simon and White: s.11).

Gizli ekonomi; sosyal durumları ile yapılan tartışmaları sonlandıracak uygun bir tanımla kavranması yapılamayan, fakat tecrübe ile anlaşılan bir olgudur denilebilir. Bu olgunun bir objeden ziyade süreç olarak ele alınmalıdır. Kayıt dışı ekonomi yalnız başına bir şeyi ifade etmemekle beraber, benzer faaliyetlerin sosyal çevrede ve yasal olarak düzenlenmesine rağmen, içinde bulunulan toplumun kurumları tarafından düzenlenememesi esasına bağlı olarak meydana getirilen gelir yaratıcı bir süreç olarak ifade edilebilir (Castells and Portes, 1989: s.11-12).

Gayri resmi sektör faaliyetleri, geniş ölçüde gözden kaçan, nadiren desteklenen, sıklıkla düzenlenen, bazen hükümetler tarafından aktif bir şekilde vazgeçirilmeye çalışılan faaliyetlerdir (Meier, 1989: 148).

Gayri resmi ekonomi kavramı, milli gelir hesaplamaları ifadesi içerisinde yer almasına rağmen, denetim olanağı ve yeterli kontrol yapılamadığı için kapsanamayan ancak piyasa şartlarında oluşturulan ekonomik faaliyetlerden meydana gelmektedir (McCrohan and Smith,1986: s.49).

Ülkemizde yapılan çalışmalardaki bazı tanımlamalar ise şöyledir:

Kayıt dışı ekonomi, oluşturulan mal ile hizmet üretimine konu yaratması ekonominin geleneksel ölçüm tekniklerinin tümü ile belirlenemediğinden milli muhasebe kayıtları altında bulunmayan ve GSMH büyüklüklerine yansıtılmayan alanları içermektedir (Temel, Şimşek ve Yazıcı, 1994: s.1).

Ekonomik faaliyetler fiil durumda gerçekleşmesine rağmen bu faaliyetler ile ilişkin kayıtların tutulmaması şeklinde belirtilen kayıt dışı ekonomi olgusu kamu idarelerine bağlı denetimin dışında yer alan tüm ekonomik faaliyet ve işlemlerdir. Yani, kayıt dışı ekonomi olgusu resmi kayıtlarda bulunmayan, kanuni belgeler ile ortaya konulmayan ve bunlarla yetkili kamu birimlerince normal prosedürler kapsamında kontrole tabi tutulmayan ve milli gelirin hesaplarında genellikle göz önüne bulundurulmayan ekonomik faaliyet ve işlemlerin bütünüdür.

Daha genel bir tanımla; kayıt dışı ekonomi, GSMH hesaplarını oluşturmada değerlendirilen, istatistik metotlarına nispeten tahmini yapılamayan kazanç meydana getirici iktisadi etkinliklerin bütünüdür (Derdiyok, 1993: s.54).

Genel anlamıyla kayıt dışı ekonomi; resmi kayıtlarda yer almayan ve belgelendirme yapılmayan, bir başka anlatımla milli muhasebe kayıtları altında bulunmayan, GSMH büyüklüklerine yansıtılmayan tüm işlemler olarak nitelendirilebilir (Kırbaş, 1995: s.4).

Kayıt dışı ekonomi; iktisadi faaliyetin gerçekleşmesine rağmen bu faaliyetle ilişkin kayıtların tutulmaması ve ekonomik faaliyetin gerçek boyutlarının altında veya sahte belge kullanılarak gerçek boyutunun üstünde kayıtlara intikal ettirilmesidir (Özdemir, 1994: s.7).

Kayıt dışı ekonomi olgusunun; herhangi bir belgeye dayandırılmayarak veya içerik bakımından gerçek ile alakası olmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetin (alış-satış) devletten ve işletmenin üçüncü kişilerinden (kazanca katılan işçiler, alacaklılar, ortaklar vs.) kısmen ya da tamamen gizlenerek, resmi (kayıtlı) ekonominin dışında tutulmasıdır (Altuğ, 1994: s.1).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler; bildirilmeme, eksik bildirilme, gözlemlenememe, istatistik yöntemlerin yetersiz kalması vb. nedenlerle milli gelir

hesaplarına dahil edilemeyen, ülkede uygulanmakta olan iktisat politikası araçları ile amaçları arasındaki farkın gittikçe açan, istenilen sonuçlara ulaşmayı zorlaştıran her türden düzenlemeye başkaldırı niteliği taşıyan faaliyetler bütünüdür (Akyüz, 1994: s.16).

Kayıt dışı ekonomi terimi; devletin oluşturduğu her hizmetten ya da her değerden pay elde ettiği ve vergilendirilmesini yapacağı bir gelir yarattığı halde, devletin finansmanına katkıda bulunmayan veya çok az katkı sağlayan kişilerin meydana getirdiği sınaî, ticari ve diğer faaliyetlerin tümüdür (Özdemir, 1994:s. 6).

Kayıt dışı ekonomi olgusu; genel manada, kamu otoritesi denetiminin dışında gerçekleşen tüm ekonomik faaliyetler ya da işlemler olarak ifade edilebilir (Şeker, 1995: s.76).

Kayıt dışı ekonomi olgusu; devletin istatistikî, ekonomik (vergi) ve toplumsal kayıtlarının dışında yer alan ve denetlenemeyen faaliyetleridir (Kılıç, 1994: s.2).

Kayıt dışı ekonomi; kamu idaresinin denetimi dışındaki iktisadi faaliyetleri olarak da tanımlayabiliriz. İşletmelerin ya da bireylerin ekonomik işlemlerini ve faaliyetlerini kamu idaresinin denetiminin dışında tutmasının sebebi vergi kaçırma isteğidir.

Batı ülkelerinde, kayıt dışı ekonomi denildiği zaman çoğunlukla silah kaçakçılığı, uyuşturucu vb. yasal olmayan piyasalar ön plana çıkmaktadır. Gelişmekte olan diğer ülkelerde ise bunların yanı sıra kayıt dışı ekonominin çoğunlukla hizmet ve eşya akışlarının belgelendirilememe biçiminde oluşmaktadır (Engindeniz, 1994: s.119).

Yukarıdaki tanımlamalarda ortak özelliklerin; ekonomik faaliyetlerin resmi belgelere dayandırılmaması ve bu nedenle resmi kayıtlarda bulunmaması, bunun neticesi olarak vergisel sorumlulukları da olmak üzere, ekonomik ve mali karar organlarının egemenlik alanının dışına çıkarılması üzerinde toplandığı görülmektedir.

Kayıt dışı ekonomi 'makro' bir kavramdır. Ekonomik, hukuki, vergisel ve sosyal boyutları da mevcuttur. Çok mütevazı bir tanımla kayıt dışı ekonomi; devletin koyduğu kurallara uyulmamasıdır (Özel, 1998: s.14-15).

Günümüz ekonomi sektörlerinin önemli problemlerinden biri sayılan kayıt dışı ekonomi; sebepleri, neticeleri ve işleyişi açısından çok boyutlu ve karmaşıktır. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin araştırılıp kayda alınması hem gelişim gösteren ülkeler temelinde hem de gelişimini tamamlamış ülkeler bazında çözüme kavuşturulması gereken büyük sorundur (Çımat ve Avcı, 2003: s.45).

2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Kapsamı-Sınıflandırılması

Ekonomi bir bütün olarak ele alındığında, ekonomik faaliyetlerin toplam hacmi kayıtlı ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin toplamından oluşur. Kayıt dışı ekonomi büyüyüp geliştikçe kayıtlı ekonomi giderek küçülür. Fakat toplam ekonomik işlem hacmi içerisinde yasa dışı yöntemlerle kazanılan kaynaklar da mevcuttur. Karapara olarak tanımlanan bu kaynaklar, daha çok kayıt dışı ekonomi içerisinde mevcut olduğu üzere kayıtlı ekonomi içinde de vardır (İpek, 1998: s.1).

Resmi ekonomide kamu sektörünün tüm faaliyetleri kayıtlı olduğundan, kayıt dışı ekonomi dendiğinde akla özel sektör faaliyetleri gelmelidir. Söz konusu bu faaliyetler; faturasız alışverişler, vergi kaçakçılığı, haksız yere af, ikinci bir işte çalışma, sigortasız olarak çalışma, indirim ya da sübvansiyonlardan faydalanma, uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, falcılık, kişilerin organlarını veya vücudunu satması gibi yasalara aykırı durumlar olabileceği gibi ev işlerinin yapılması (do it yourself), çocuk bakıcılığı, komşuya yardım gibi ‘masum’ faaliyetleri de içine almaktadır (Özsoylu, 1993: s.40).

Kayıt dışı ekonomi olgusu büyük bir önem arz etmektedir. Bir defa toplam ekonominin bir kısmı resmi kayıtlarda olmadığı müddetçe, ekonomik büyüklüklerin ağırlığını ve ekonominin gerçek durumunu saptamak pek de mümkün olmayacaktır. Bunun yanı sıra, geliştirilen politikaların uygulanışında ve ekonomik problemlerin teşhis edilmesinde faaliyetin gerçekleşmesi olası değildir (Önder, 2001: s.23-24).

Kayıt dışı ekonomi içerisinde yer alan ve kendi aralarında oldukça çeşitlilik gösteren öğeler;

- Kayıtlara hiçbir şekilde girmeyen ekonomi
- Yarı kayıtlı ekonomi

- Yeraltı ekonomisi diye üçe ayrılır (Aydemir,1995: s.11).

Yukarıda verilen üç ilkenin ortak özelliği ise; gelir sağlayanların, sağladıkları gerçek gelirlerinin, tamamını ya da bir kısmını kayıt altına almıyor ve elde edinilen bu gelirler üzerinden ödemesi gereken miktardan ya daha az ödeme ya da hiç ödememe yoluna başvuruyor (Sarılı, 2002: s.132).

2.2.1. Beyan Dışı Ekonomi (Yarı Kayıtlı Ekonomi)

Vergi idaresinin bilgisi dâhilinde bulunmakla birlikte kazancının bir kısmı vergi dışı kalmış mükellefler bu grubu oluşturmaktadır. Kazancın vergi dışında tutulması devletin iradesi altındaysa bu husus yasalarla oluşturulan düzenlemelerle olur. Vergi idaresinde mükellef adı altında görünüp de elde ettiği kazancının bir bölümünü matraha ilave etmeyenler de yarı kayıtlı ekonominin diğer bir unsurunu oluşturmaktadırlar. Bunlar da gelirlerini yasaya uymayan bir şekilde kayıt dışı oluşturan mükelleflerden oluşmaktadır (Günday, 1996: s.66).

Yaptıkları faaliyetlerini yasal bir biçimde yapıp bu faaliyetlerden sağlanan gelirlerinin çoğunluğunu kayıt dışı şekilde tutan şahısların faaliyetleri daha çok yarı kayıtlı ekonomi kapsamı içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu faaliyetlerde bulunan mükellefler kendi aralarında ikiye ayrılır.

Bunlar:

- Gelirlerini Yasal Olarak Kayıt dışına Bırakanlar
- Gelirlerini Yasalara Aykırı Olarak Kayıt dışına Bırakanlar (Aydemir, 1995: s.76)'dır.

2.2.1.1. Gelirlerini Yasal Olarak Kayıt dışına Bırakanlar

Ülkemizde bir kısım vergi mükelleflerinin sağladıkları gelirlerin belirlenmesinde zorluk çekilmesi sebebiyle elde edilen bu gelirler, genellikle vergi kanunlarıyla muaf tutularak vergi dışında kalabilmekte ya da ödenmesi gereken vergi götürü usulüyle devlet tarafından belirlenebilmekteydi. Farklı bir ifade ile bu mükelleflerin yürüttükleri faaliyetler sonucunda sağladıkları gelirlerin yasal şekilde

kayıt dışı bırakılmasına önceden izin verilmekteydi. Bu nedenle 01/01/1999 tarihine dek götürü usulüne uyan mükelleflerin gerçek kazançlarını yine yasal bir şekilde kayıt dışı kalmakta. Götürü usulüne tabi bu mükellefler, yeterince vergi ödemesi yapmamalarının yanında asıl vergileri ödemekle yükümlü kişi ve kurumların da sağladıkları gelirlerini tamamıyla beyanda bulunmasına mani teşkil etmekte dolayısıyla bu kesimin de daha az vergi ödemesinde bulunmasına sebep olmaktadır. Götürü usulünde vergilendirmeye tabi tutulan bazı kısım mükelleflerin bir taraftan kendi yaptıkları faaliyetlerinden sağladıkları kazançları kayıt dışı bırakmakta, diğer yandan da ekonomik ilişki bazında yer aldıkları geriye kalan mükelleflerin mevcut belgelerindeki düzeni dağıtarak onların gerçekleştirdikleri etkinliklerinin de kayda alınmamasına neden olmakta ve böylece kayıt dışı ekonomideki artışın giderek artmasına sebep olabilmekteydi (Sarılı, 2002: s.134).

2.2.1.2. Gelirlerini Yasalara Aykırı Olarak Kayıt Dışına Bırakanlar

Ekonomik yaşamı takip eden herkesin görüş birliğine vardığı ve gelirlerinin büyük bir bölümünü kayıt altına tutmadığı, ödemesi gereken vergi ödemesini yapmayan diğer iş sektörleri aşağıda sırayla verilmektedir:

- Mobilya ve kereste ticareti yapanlar,
- Kendisini yaşam standardı üzerinden ödenecek vergiye endekslenmiş olan serbest meslek erbapları (avukatlar, muhasebeciler ve doktorlar)
- Kum ocakları,
- Emlak komisyoncuları,
- Oto galerileri,
- Kaçak bir şekilde yurda giriş yapan içki, sigara, akaryakıt, kömür, demir ve çelik ticareti ile uğraş gösterenler,
- Döviz büroları,
- Kuyumcular,
- Yüksek ücret alan ücretliler,

- Proje büroları,
- Özel inşaat yapan müteahhitler,
- Bir kısım yetkili müesseseler,
- Tekstil-iplik sektöründe çalışanlar,
- Gayrimenkullerini kiraya verenler,
- Spot sektöründe dayanıklı ve kaliteli tüketim malları satanlar,
- Oto yedek parçalarını satanlar,
- Küçük sanayi bölgesinde oto tamirciliği ve bakımı gerçekleştirenler,
- Otel, lokanta ve eğlence yeri işletenler,
- Deri imalatı ve satışı ile uğraşanlar,
- Sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleyenler,
- Yüksek kazanç sağlayan bina ve arsa sahipleri,
- Tarımsal ürünlerin alım satımını yapanlar,
- Matbaacılar,
- Tahtakale ve Doğubank tarzı faaliyette bulunan tacirler,
- Oto çekicileri

Yukarıda verilen işler ile uğraş gösteren herkes kayıt dışı ekonominin bir ilkesi ve vergi kaçakçılığı yapan kişiler olarak tanımlanmamaktadır. Hemen hemen tüm sektörlerde vergilerini eksiksiz şekilde ödemeye ve yasalara uymaya çalışan kişilerin ve işletmelerin de var olduğunun unutulmaması gerekmektedir. (Aydemir, 1995: s.17-18).

2.2.2. Yer Altı Ekonomisi (Yasa Dışı Faaliyetler)

Kayıt dışı ekonomi yani başka bir deyişle yasadışı faaliyetler, toplumun ahlak dışı, zararlı ve kötü olarak nitelediği, kanunen yasak bırakılmış faaliyetlerdir. Dolayısıyla kayıtlı ekonomik faaliyetler biçiminde sürdürülmesi yasaklı faaliyetler kayıt dışı faaliyetler olarak belirtilirler.

Ekonomik faaliyetlerin bir bölümünün farklı nedenlerle yeraltına kayması böylelikle vergilendirilmeye tabi tutulan kaynakların bir bakımdan yeraltına kayması anlamını taşımakta ve sonuç olarak vergi kaybı açığa çıkmaktadır (Yılmaz,1998: s.483).

Genellikle kamu düzeni ile alakalı ve devletin güvenlik güçlerinin uğraş alanı içinde yer alan faaliyetler:

- Maden kaçakçılığı,
- Uyuşturucu kaçakçılığı,
- Silah kaçakçılığı,
- Kalpazanlık,
- Tarihi eser kaçakçılığı,
- Sahte pasaport,
- Gayri yasal iş takibi,
- Vize ticareti,
- Çek-senet tahsilatı,
- Rüşvet,
- Tefecilik,
- Organ ticareti,
- Kadın ticareti vb. (Aydemir,1994: s.14).

Bu yasadışı faaliyetlerden sağlanan gelir kara para olarak ifade edilmektedir. Elde edilen bu parayı yasal kazanç kılıfına büründürmek ise kara paranın aklanması denmektedir.

Dolayısı ile kanunlarca suç saydığı fiillerin öncül suçlar aracılığıyla uygulanmasından sağlanan para ya da para yerine geçen senetlerin ve evrakların malları ya da gelirleri ve bir para biriminden başka bir para birimine çevirimi de dahil sağlanan tüm ekonomik çıkar ve değeri “kara para” olarak ifade etmek mümkün iken bunun yanı sıra kayıt dışı ekonominin bulunduğu ülkelerde yaygınlığı diğer bir gerçektir (Çolak, 2001: s.196).

2.2.3. Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi (Enformel Ekonomi)

Hemen hemen her yerde karşımıza çıkan ve özellikle de büyük şehirlerde yoğunlukta görülen bu mükelleflere örnek olarak:

- İşportacılar,
- Hamallar,
- İş takipçileri,
- Belediye hallerine giremeyen meyve ve sebze satıcıları,
- Boş buldukları yerleri otopark olarak işletenler,
- Belli bir işyeri olmayan fakat küçük ölçekli imalat ve satış yapanlar,
- Şehir içi nakliyat ile uğraşan bir kısım kişiler,
- Küçük ölçekli tamir-bakım işiyle uğraşanlar,
- Canlı hayvan ticareti ile uğraş gösterenler,
- Bilet ve jeton satanlar,
- İnşaat işçileri,
- Gezici imalat yapanlar (kalaycı gibi)

- Tesisatçılar (gezici),
- Elektrikçiler (gezici)
- Berberler,
- Şoför muavinleri,
- Ayakkabı boyacıları,
- Terziler,
- Oto yıkayıcıları,
- Çıraklar ve kalfalar,
- Çiçekçiler,
- Değnekçiler,
- Çöp toplayıcılar,
- Hurdacılar,
- Organizatörler.
- Özel korumalar (Aydemir, 1995: s.80).

Yukarıda sıralanan şahısların faaliyetlerinin belirlenmesinin minimum kapsamda olması ve güçlüğü marjinal sektör biçiminde ele alınmasına sebep olmakta ve bu şahısların gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerden elde ettikleri genel toplam kayıt dışı ekonominin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Yapılan çeşitli araştırmalarda kayıt dışı ekonominin;

- Ekonomide kaynakların etkin kullanılamamasına, verimliliğin düşmesine, işgücünün niteliksizleşmesine,
- İşçi ve işveren sendikacılığının güç kaybetmesine
- Sosyal güvenlik kapsamının daralması, sigorta prim gelirlerinin düşmesi ve neticede SSK'nın çöküşüne kadar uzanan olumsuz gelişmelere,

- İşletmelerin fon vs. kesintileri nedeni ile optimum boyutta çalışmaktan kaçınmalarına ve kayıt dışılığı seçmelerine,
- Ekonomi yönetiminde kullanılan istatistiki değerlerin yanlışlığı nedeniyle verilecek kararlarda hata payının Artışı, izlenen ekonomik ve mali politikalarda sorunlara,
- Devletin yeterli ve düzenli bir gelir akışına sahip olmaması nedeniyle kamu açıkları ve sonucunda rant ekonomisinin oluşmasına,
- Vergi yükünün işçi ve işverende toplanmasına,

Düzenli çalışan, düzenli vergi ödeyen işletmelerin karşısında, vergisini ödemeyerek rekabette üstünlük kazanan işletmelerin yer almasına ve böylece haksız rekabet şartlarının yaygınlaşmasına yol açtığı tespit edilmiştir (Özsoylu, 1997: s.19).

2.3. Kara Para

Genel olarak kara para kavramı ile kayıt dışı kavramının aynı anlama taşıdığı düşünülmektedir. Ancak, kara para ekonomisi kayıt dışı ekonominin yalnızca bir sonucudur. Bundan dolayı dikkat edilecek nokta her iki kavram içerisinde kaynakları, içerikleri ve sebepleri mücadele teknikleri bakımından farklılığı olduğudur (Yıldırım, 2007: s.557).

Yılmaz (2006)'a göre, kara para ekonomik bakımdan ele aldığımızda, yasalarda suç teşkil eden fillerin yanı sıra ekonomik yaşamı düzenlemeye ilişkin usullerin ve kaidelerin ihlal edilmesi ile sağlanan kazançlar olarak ifade edilebilir. Bazı ülkeler kara parayı, her türlü suç faaliyetlerinden sağlanmış gelir olarak yorumlarken diğer ülkeler ise yalnızca belirli suçlardan sağlanmış geliri kara para adı ile ifade etmektedir. Fakat tarihi eser kaçakçılığı, silah ve uyuşturucu gibi çeşitli suçlardan sağlanan gelirler bütün ülkeler tarafından kara para olarak kabul görmektedir.

Dönmez (2010: 70)'da bu tanımdaki iki unsurun altını çizmektedir; suç ve suç sonucunda elde edilen ekonomik değer. Tanımdan da anlaşıldığı gibi kara para suç işlenmesi suretiyle elde edilen paradır (Kırbaş, 2012: s.23). Buna göre toplumlarda kazanç elde edilen silah kaçakçılığı ve uyuşturucu, kadın ve terör ticareti, fuhuş,

yolsuzluk, sahte pasaport, tarihi eser kaçakçılığı, adam kaçıma ve vize ticareti gibi örgütlü bir şekilde işlenen suçlar sonucunda sağlanan tüm maddi değer ve menfaatler kara para olarak ifade edilir. Kanunun cezalandırdığı bir fiil veya fiillerin işlenmesi sonucunda bir gelir elde edilmesi durumunda bu gelir kara olarak nitelendirilmekte ve kara para adı verilmektedir (Mavral, 2001: s.21).

Özsoylu (1998: s.13)'ya göre karapara aklama, yasa dışı yollardan, genelde ise örgütlü suçlardan sağlanan gelirin değerini mümkün olduğu kadar korumak için yetkili kişilerin dikkatini çekmeyerek ve kullanabilirliğini artıracak şekilde gizli tutarak veya kanuni kılıfa büründürerek başka varlıklara dönüştürülmesidir.

Ekonomik ajanları karapara aklamaya yönelten başlıca sebepler şu şekilde verilebilir; daha çok kazanç sağlamak, adli soruşturmalardan korunmak, vergi kaçakçılığını daha da kolaylaştırmak, yasa dışı elde edilen kazançların müsadere edilebilmesini engellemek, elde edilen gelirin değerini korumak, yetkililerin dikkatini hiç çekmemek, ilerde kaynağı soruldu vakit yasal olarak elde edildiğini iddia edebilmek (Aydınşakir, 2008: s.6).

2.4. Kayıt Dışı Ekonominin Özellikleri

Kayıt dışı ekonomiyle alakalı yürütülen çalışmaları irdelediğimizde, kayıt dışı ekonominin birden çok özelliğinin olduğunu görmekteyiz ve kayıt dışı ekonomi kavramı ifade edildiğinde ifade de yer alan ilkeler aynı zamanda kayıt dışı ekonominin özelliklerini belirtmektedir (Özsoylu, 1996: s.10-12). Baytar (2007: s.13)'a göre, bu kavram ile neyin ifade edilmek istenildiğinin farkındalığı kayıt dışı ekonomi çerçevesinde değerlendirilmeye tabi tutulan ekonomik etkinliklerin genel ekonomi dahilinde piyasa şartlarına göre devam ettirilen iktisadi faaliyetlerden değişik özellikler arz ettiğini görebileceğiz. Kayıt dışı ekonominin genel olarak özellikleri; yasalara aykırı olması, istatistiksel olarak ölçülememeleri, vergi dışına bırakılmaları, gelir ve fayda sağlaması şeklinde sıralanabilir:

2.4.1. Yasalara Aykırı Olması

Bir ülkede ekonomik etkinliklerin yasal olup olmaması o ülke içerisinde geçerli sayılan yasalara göre belirlenir. Yasallık Kayıt dışı ekonominin kesin bir sınırı değildir. Fakat yasal olmayan her türlü iktisadi etkinlikler Kayıt dışı ekonomi kapsamında düşünülmektedir (Günay, 2000: s.17). Çünkü yasalara uygun bir şekilde yürütülen bazı etkinlikler için hukuki kısım değil yalnızca beyan dışı bırakılma ya da ölçüleme önemli bir husus oluşturmaktadır. Diğer yandan birtakım etkinliklerin kanunsuzluğu sadece içki ve kumarhanelerde olduğu gibi ülkeye ve zamana göre de değişim göstermektedir (Gönnetlioğlu, 2010: s.11).

Kayıt dışı ekonomi nizamsızdır yani hukuki dayanağı yoktur. Bu etkinliklerin gerçekleşme zamanı yani başlangıç noktasından bitimine kadar izlenilmemekte ve resmi idarenin dışından bırakılmaktadır. Ekonomik etkinliklerin kamu idaresinden gizlemek suretiyle kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunan işçi-işveren, hizmet ile mal satıcısı-alıcısı kendi aralarında olan alışverişin düzene girmesi için bırakılan yığın halindeki kanunlara esir olmaktan kendini kurtarma olanağına malik olular. Ayrıca kayıt dışı; işçilikte asgari ücretin seviyesini, iş ve işçi sağlığı standartları ve ayrımı yapmayan, iş güvenliğini, ek bir işte çalışma yasağını, azami çalışma saatini gözetmeyen kurallar mevzu bahis değildir. Dolayısıyla kayıt dışı olarak çalışan işçi kayıtlı ekonomilerde işçi sendikaları ve kamu idaresi tarafından belirlenen sağlık sigortası, ücretli tatil izni, hastalık izni, malullük ve emeklilik, yaşlılık vb. farklı olanaklardan faydalanamamaktadır. Kayıt dışı çalışmayı benimseyen işverenler ruhsat alma, çevreyi koruma ve tüketici konuları ile ilişkili yasaları da göz önüne almamaktadırlar (Altuğ, 1999: s.9).

2.4.2. İstatistiksel Olarak Ölçülememeleri

Kayıt dışı ekonominin istatistiksel ölçüleme özelliği Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin sınırlarını genişletmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerinin en belirgin özelliği olan ölçülmezlik kavramı, kayıt dışı ekonomi tanımı ile faaliyetlerin belirlenmesi için önemli bir yere sahiptir. Bazı ülkelerin ekonomisinde oluşturulan herhangi bir ekonomik etkinlik milli gelir hesaplamalarına yansıtılmak üzere açık ve tam bir şekilde ölçümü yapılamıyorsa veya ölçümü yapılabiliyor ancak belli bir

dönem içerisinde ölçülemedi ise oluşturulan bu iktisadi faaliyetlerin yasallılığına bakılmaksızın sözü edilen etkinlik kayıt dışı iktisadi içine dâhil edilmektedir (Özsoylu, 1996: s.11).

Geçimlik olan tarımsal üretim, komşuya yardım, çocuk bakıcılığı, ev işleri vb. etkinlikler istatistiksel açıdan ölçülmeyen kayıt dışı ekonomik etkinliklere birer örnek oluştururlar. Gerçekleşen bu tür etkinlikler ölçülmediğinden dolayı kayıtlı ekonomi içinde gösterilmemektedir. Kayıt dışı ekonomik etkinliklerin yeterince az ya da hiç ölçülmemesinin sebepleri ise, yapılan etkinliklerin maddi bir değer karşılığı olmaması, yapılan faaliyetlerin saman altı yapılarak beyan edilmemesi veya faaliyetlerin hesaplamalara tabi tutulması fiilen olanaksız ya da zor olması ve bu etkinliklerin esasında milli gelir hesaplamalarının içine aktarılması etik, rasyonel ve normatif olarak görülmesi sayılabilir (Biçer, 2006: s.6). Kayıt dışı faaliyetler resmi kurumlara beyan edilmediği için ekonomi ile alakalı resmi istatistiklere doğrudan yansımazlar. Vergi mükellefiyetine bağlılıktaki düşüş sebebiyle devlet, üretim faaliyetlerindeki mevcut hacmini doğru bir şekilde hesaplayamamaktadır (Altuğ, 1999: s.10).

2.4.3. Vergi Dışına Bırakılma

Kayıt dışı ekonomik etkinlikler vergi kanunları ile imkan tanınmış bir kısım muafiyet ve istisnalar ile yasal olarak vergi dışında bırakılacağı gibi, vergi kaçırma biçiminde yasadışı bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonominin mevcudiyeti, memleketteki vergilemeye tabi tutulacakların kapasitesinin bir bölümünün vergilendirmeye tabi tutulmamasına sebep olur (Selman, 2007: s.11).

Vergisel açıdan Kayıt dışı ekonomi, faaliyet gerçekleştiren birey ve firmalar, faturasız yani belgesiz alış ve satış gerçekleştirerek vergi ödemekten kaçınmaktadır. Faturasız yapılan alış-veriş faaliyetleri, ticari defter kayıtlarında gösterilmemekte ve böylece işlem veya kazanç üzerinden devlete ödenmesi gereken harçlar, fonlar, vergiler de ödenmemektedir. Alış-verişlerde belge yaratılmaması, kamu denetimi ve gözetiminden kaçmayı kolaylaştıran bir etmendir (Yılmaz, 2010: s.12).

2.4.4.Gelir veya Fayda Sağlaması

Gerçekleştirilen rastgele bir ekonomik etkinliğin kayıt dışı ekonomik kapsamına girebilmesi için kazanç veya bir karşılık sağlaması gereklidir (Günay, 2000: s.17). Hanede çocuk bakımı, komşuya yardım, bahçe ve temizlik işleri yapılamaması gibi faaliyet karşılığında gelir sağlamakla birlikte yarar sağlamaktadır. Fakat ev hanımının çalışma hayatına girmesiyle, çocuğun kreşe verildiği ya da evde bakıcı istihdam edildiği durumda ailenin ev giderlerinde git gide artış yaşanmaktadır. Böylelikle faaliyet piyasası kavramı açısından mali özellik taşımaktadır (Gönnetlioğlu, 2010: s.12).

2.5.Kayıt Dışı Ekonomi Ve Suç Ekonomisi İlişkisi

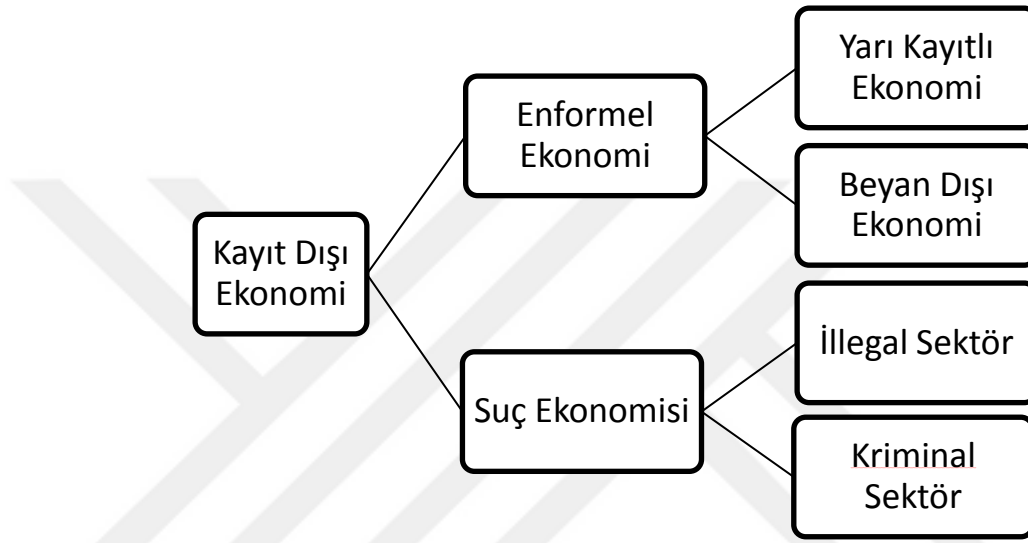
Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri hem kapsam bakımından hem de özellikleri bakımından ve farklı araştırmacılara tarafından yapılan tanımlamalara bakıldığında, gerçekleşen bu ekonomik faaliyetlerin suç ekonomisi ile ilişkili olduğunu görülebilmektedir. Ancak bütün Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin suç kapsamında olduğunu söylenemez. Örneğin, yasal mal ve hizmet değişimleri, kendilerini kendi yapma veya komşu ve benzerlerinden yardım alma vb. gibi faaliyetler suç teşkil etmeyen kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi, hem legal hem de illegal olabilmektedir.

Güvel (2004: s.5) açısından, ekonomik suç, özel, profesyonel veya tekniksel bakımdan becerikli şahıslarca kişisel ya da örgütsel gelir veya diğer kişi ya da birimler aleyhine haksız gelir elde etme için genel olarak aldatma veya yalan beyan verme vasıtasıyla yerine getirilen yasal olmayan bir hareket olarak tanımlanmaktadır.

Suç olarak teşkil eden veya ceza adalet sistemi tarafından herhangi bir yaptırım ile karşılaşılan eylemler genellikle bir çıkarın temini için işlenmektedir. Gerçekleşen suçlara söz konusu çerçeve altında tarihsel bir perspektiften bakıldığında genellikle bu çıkarların maddi menfaat olduğu gözlenmektedir (Şen ve Yalçın, 2007: s.68). Bu kapsamda nitelendirilen ekonomik suçlar, işlenen sokak suçlarından daha az fark edilmesine rağmen mali yapıya, ekonomiye ve topluma işlenen sokak suçlarından daha çok zarar vermektedir. İşlenen bu iktisadi suçlar genellikle beyaz yakalı suçlardır. Beyaz yakalı suçlar; şiddette dayandırılmayan bir suç biçimi olarak tanımlanmakta ve bu suçlar; zimmet, haraç, borsa manipülasyonu, rüşvet, anti tröst

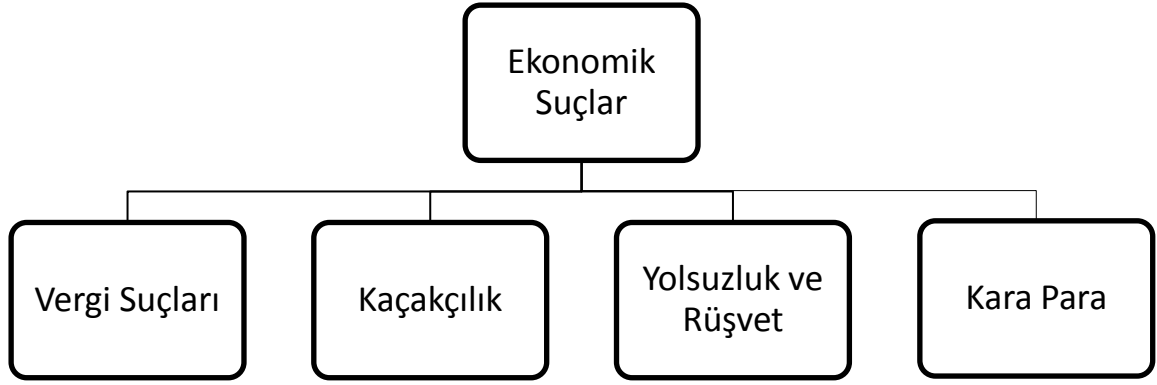
ihlali gibi, sanığın gerçekleştirdiği mesleğinden meydana gelen güven duygusunu hile ve diğer yollar ile hukuka aykırı bir şekilde kötüye kullanmasıyla işlenen suçların daha da anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Bu tür suçlar daha çok bireyin mesleğine dayalı ya da iş dünyası ile alakalı suçlardır (Dursun, 2005: s.215).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin suç ile ilişkisi Şekil 1’de gösterilmektedir. Buna göre Kayıt dışı ekonominin bir parçasını oluşturan suç ekonomisi illegal ve kriminal sektör olarak ikiye ayrılabilir.

Şekil 2.1. Kayıt dışı ekonomi ve suç ilişkisi

Suç ekonomisi veya karapara/suç gelirinde mücadelenin amacı Kayıt dışı ekonomiye yönelmiş faaliyetleri tespit ederek önlemektir. Dolayısıyla, yasadışı ve suç unsuru içeren faaliyetlerden vergi elde etmek değil bilakis tamamen bu faaliyetleri ortadan kaldırmayı amaçlanmaktadır. Kayıt dışı ekonomiyle mücadele ile suç ekonomisiyle mücadele arasında fark vardır. Bu fark, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede esas amaç, kayıt dışı ekonomik faaliyet ve işlemleri kayıt ederek disipline etmek iken, suç ekonomisi-karapara/suç geliri ile mücadelenin temel amacını ise, bu sektörü ve sağlanan geliri tamamen yok etmektir (Çolak, 2012: 7-8).

Şekil 2.2 Ekonomik suçlar

Şekil 2.2’de ekonomik suçlar gösterilmektedir. Ekonomik suçları incelediğimizde Şekil 2’de ki gibi; vergi suçları, kaçakçılık, yolsuzluk ve rüşvet, karapara olarak sıralanabilir.

İşlenen vergi suçları, devlet hazinesine yönelik olarak işlenmiş iktisadi suçlar içerisinde biridir, burada korunmakta olan hem hazinenin hem de kamunun yararları benzeşmekte ve sonuç olarak korunma altında olan hukuki menfaatler giderek kamusal yararlar haline gelmektedir. Dolayısı ile vergiyle ilgili suçların yapılmasındaki en dikkate değer sebep, içinde bulunulan toplumun mali, ekonomik ve sosyal yapılarıdır, ülke vatandaşları çoğunlukla ekonomik durumların dalgalanma gösterdiği dönemlerde vergi/ler ödemekten uzak durmakta ve bazı zamanlarda söz konusu hal giderek suç teşkil eden etkinliklere dönüşebilmektedir (Karatay ve Kapusuzoğlu, 2011: s.119).

2.6. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri

Az gelişmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kayıt dışı ekonomi olgusu ortak bir sorundur. Fakat bu olgu ülkeden ülkeye farklı boyutlarda görülmektedir. Bu olgunun bütün dünya ülkelerinin ortak bir sorunu olarak ortaya çıkma nedenleri oldukça karmaşık bazı olgulara dayanmaktadır (İkiz, 2000: s.19). Kayıt dışı ekonominin gerçekleşmesinde ve boyutların gelişmesinde yer alan bu faktörler toplumun sosyal, mali ve ekonomik sistemin niteliklerinin tümü tarafından tespit edilmektedir. Bu faktörlerin etki derecesi ve önemi tarihsel süreç içerisinde ve ülkeden ülkeye değişebilmektedir (Bulut, 2007: s.23).

Dünya ülkelerinde büyük bir problem olarak meydana gelen kayıt dışı ekonomi kavramını yok etmek için, yani kayıt dışı gerçekleşen etkinlikleri kayıt etmek için, öncelikle kayıt dışı ekonomiyi oluşturan sebeplerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Nedenlerin doğru bir biçimde analizi yapıp belirlenmesi sorunun çözüme kavuşturulmasında yön verici olacağı düşünülmektedir. Kayıt dışı ekonomi kavramı, bir bakımdan dünyanın ekonomik durumundan dolayı tesir altında kalırken diğer bakımdan da mali, ulusal ekonomik, siyasal ve sosyal yapılarının durumlarının nitelikleri gereğince şekillenmektedir (Tekece, 2010: s.15).

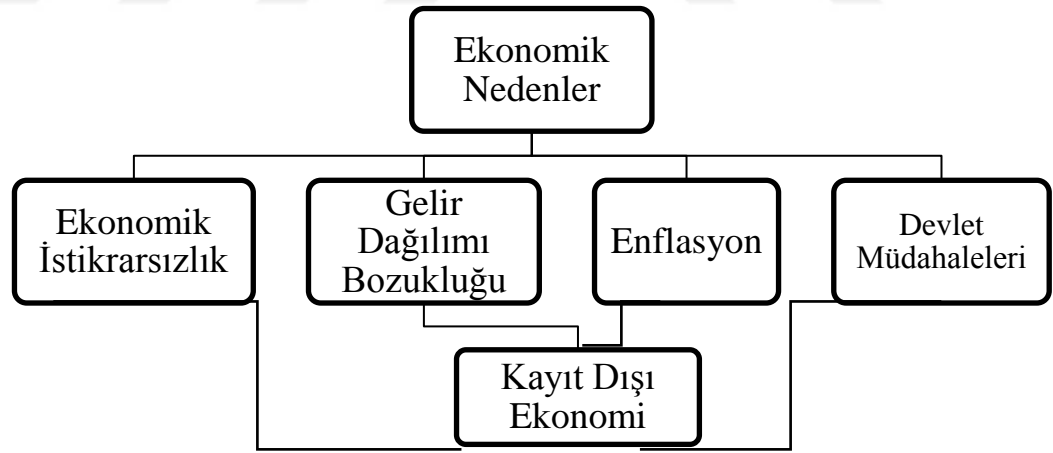
Ekonomik, mali, sosyal ve siyasal yapının özelliklerine göre Kayıt dışılığa yol açan bu nedenler ekonomilerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklı şekilde etkiler yaratmaktadır. Bir ülke ekonomisinde görülen; ekonomik istikrarsızlık, enflasyon, devlet müdahaleleri, gelir dağılımı bozukluğu, istihdam ve işsizliğin boy göstermesi, eğitim düzeyinin düşük olması, hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak oluşan çarpık kentleşme, yaşanan iç ve dış göçler, toplumsal ahlak değerler, bir toplumun kültürel yapısı, politik nedenler ve belki en belirleyici olan vergi yükünün ve oranları yüksek olması, vergide adalet-ödeme gücü ilkesi, vergilemedeki belirsizlik ve vergi idaresini denetimsizliği gibi mali nedenler Kayıt dışı ekonominin geniş bir alana yayılmasına sebep olmaktadır (Halıcıoğlu, 1999: s.5-6). Ortaya konan bu nedenler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo.2.1. Kayıt dışı Ekonominin Nedenleri

Ekonomik Nedenler	Devlet Müdahaleleri Gelir Dağılımının Bozukluğu, İstihdam ve işsizlik, Ekonomik İstikrarsızlık, Enflasyon,
Sosyal - Kültürel Nedenler	Nüfus Artışı ve Kentleşme Eğitim Düzeyi Yolsuzluk Kültürel Yapı Toplumsal Değer Yargıları Göç
Mali Nedenler	Vergi Oranlarının Yüksekliği ve Vergi Yüğü Vergi İdaresi ve Denetiminden Kaynaklanan Nedenler Vergide Adalet Ödeme Gücü İlkesi Vergilemede Belirsizlik
Politik Nedenler	

2.6.1.Ekonomik Nedenler

Bir ülkenin iktisadi yapısı kayıt dışı olmanın önemli bir faktörüdür. Ekonomi temelleri sağlam, enflasyonları kontrol edilebilir, istikrarlı, piyasanın çoğunlukla kayıt altına alındığı, verimliliğin maksimum düzeyde olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonominin boyutları da sınırlı olmaktadır. Enflasyonları yüksek düzeylerde seyreden, çoğunlukla krizlere maruz kalan, piyasanın büyük ölçüde nakitle çevrildiği, kurumlan oturmamış, yoksulluğun hâkim ve gelir dağılımının bozuk olduğu ekonomilerde kayıt dışı ekonomi seviyeleri yüksektir (Aktürk, 2005: s.286-287 ve Kırbaş, 2012: s.38). Ekonomik sınırlamaların, düzenlemelerin ve bürokrasinin yoğunlukla yaşandığı azgelişmiş ülkelerde, kayıt dışı hususunun daha geniş bir oranlarda gerçekleştiği görülmüştür. Ekonomide sektörlerin yoğunluğu da kayıt dışılığın boyutlarına etki etmektedir. Hizmetler ve tarım sektörün de, izleme ve denetlemenin zor olduğu için kayıt dışılığın daha çok görüldüğü sektörlerdir. Çalıştırılan işçi sayısı ele alındığında meydana getirilen bazı sorumluluklar da işletmeleri küçük işletme biçiminde yeni arayışlara yöneltmektedir (Işık ve Acar, 2003: s.120).

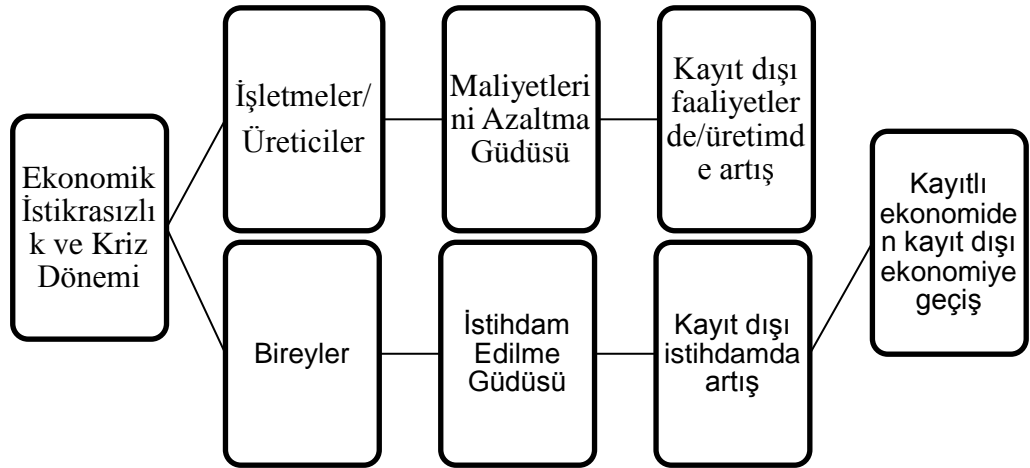
Şekil 2.3. Kayıt dışı ekonominin ekonomik nedenleri

Şekil 2.3'te Kayıt dışı ekonomiye yol açan ekonomik nedenleri gösterilmektedir. Bu göre ekonomik istikrarsızlık, gelir dağılımının bozukluğu, enflasyon ve devlet müdahaleleri Kayıt dışı ekonomiye yol açan ekonomik nedenler olarak sıralanabilir.

2.6.1.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Ekonomik istikrarsızlık az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok yaşanmaktadır. Bu ülkelerde yaşanan ekonomik krizler ve istikrarsızlıklar, firmaların ekonomik güçlerini sarsarak maliyetlerini ve yatırımlarını ve bundan dolayı oluşacak üretimlerini azaltmaya neden olur. Yaşanan bu ekonomik sorunlar sonucu ekonomik birimler kayıt dışı etkinliklere yönelmekte veya kayıt dışı etkinlikleri artırma seçenekleri ile karşı karşıya kalabileceklerdir. İşletmelerin bu seçeneklerle karşı karşıya kaldıklarından ve başka seçenekleri olmadığından meydana gelen kriz periyotlarında denetimlerde de aksamalar olduğu göz ardı edilemeyerek, kayıt dışı durumlara eğilmeleri veya kayda alınmayan etkinliklerinde artışlar kocaman bir ihtimal haline gelecektir. (Sugözü, 2010: s.34).

Ekonomik durgunluk ve ekonomik kriz dönemleri kayıt dışı ekonomik etkinliklerin artması için en uygun bir dönemdir. Ekonomik krizin yaşandığı dönemlerde sorun yaşayan işsiz olan kitleler, kayıtlı ekonomi içerisinde kendilerine istihdam fırsatlarını bulamadıklarından dolayı Kayıt dışı ekonomik faaliyetlere kaymaktadırlar. Üreticiler ise kriz ve durgunluk, yaşanan olumsuz havanın etkilerinin en aza indirmek için Kayıt dışı faaliyetlere yöneleceklerdir (Ilgın, 1999: s.25-26).

Şekil 2.4. Ekonomik istikrarsızlığın Kayıt dışı ekonomiye etkisi

Şekil 2.4'te ekonomik istikrarsızlık ve kriz dönemlerinde ekonomik ajanların nasıl Kayıt dışı sektöre kaydığını göstermektedir. Buna göre, bireyler ekonomik istikrarsızlık ve kriz dönemlerinde, işsizliğin arttığı dönemlerde, istihdam edilme güdüsüyle hareket ederek Kayıt dışı sektörde iş bulmaya çalışırlar, üreticiler ise

maliyetleri azaltma güdüsüyle hareket ederek Kayıt dışı sektörde faaliyette bulunurlar.

2.6.1.2.Enflasyon

Kayıt dışı ekonomilere sebep olan ekonomik nedenlerden bir başkası enflasyondur. Enflasyon yükselen bir fiyat sürecidir. Enflasyon oranı ortalama fiyat düzeyindeki değişmedir. Fiyat düzeyinin en yaygın ölçüsü tüketici fiyat endeksidir. Tüketici fiyat endeksi hane halkının satın aldığı mal ve hizmetlerin ortalama fiyatının aydan aya nasıl değiştiğini gösterir. Genel olarak enflasyon gelişmiş ülkelerde çok düşük, gelişmekte olan ülkelerde ise yüksektir (Parasız, 2000: s.6).

Az gelişmiş ve gelişme sürecindeki ülkelerde oluşan enflasyonist ortamlarda, iktisadi birimler kayıt dışı etkinliklere yönelmektedir. Dolayısıyla fiyatlar genel seviyenin yükselmesiyle beraber nominal gelirleri yükselen iktisadi birimler, yüksek gelir seviyeleri üzerinden vergilendirilmeye tabi tutulmakta bu nedenle reel gelirleri artış göstermediği halde mükelleflerin ödemek ile sorumlu tutulduğu vergi miktarı da yükselmektedir. Enflasyonun sebebiyet verdiği birtakım vergi adaletsizliği ise mükelleflerin ekonomide kayıt dışılığa itilmesine sebebiyet vermektedir. Bir diğer etkisi de ağır vergi yükü ile karşı karşıya kalan düşük gelire sahip kesimin, rekabetçi piyasa şartlarında kompleks yapıdaki yasal düzenlemelere bağlı olmama arzusu söz konusudur. Bu da hem arz hem de talep yönlüdür. Bundan dolayı işçi-işveren ilişkisinde gerek işçi gerekse işveren kayıt dışı faaliyette bulunmak mevcut şartlar altında lehte bir davranışa dönüşmektedir (Us, 2006: s.98-99).

Yükselen enflasyon, faiz oranlarını da beraberinde arttırarak ekonomik sektörlerin kaynak maliyetini de yükseltmektedir. Bu sebebiyetle kayıt dışı finans kuruluşu sayılabilecek tefeciliğin artmasına ve yüksek faizle borçlanan ekonomik sektörler, kayıt dışı bir şekilde kendilerine yeni kaynaklar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Artan ve yükselen enflasyon oranları satın alma gücünü düşürmesi nedeniyle bireylerin yasal olmayan yöntemlere itmektedir (Aydın ve Yılmaz, 2010: s.87).

2.6.1.3.Devlet Müdahaleleri

Kayıt dışı ekonomiye neden olan diğer önemli bir unsur da devletin ekonomi üzerine yaptığı düzenleyici işlemlerden kaynaklanmaktadır. Çünkü devlet; mevcut üretim ilişkilerini emek, mal ve para piyasalarındaki işleyişlerine düzenleyici müdahalede bulunmaktadır. Gerçekleştirilen üretimin bir kısım lisanslara dayandırılması, kurumlaşmada izlenilecek yöntem, patent ve telif haklarıyla alakalı yapılan düzenlemeler, ithalatlarla ilgili kotalar, fiyattaki kontroller, asgari ücretler, ihracatta ambargoları, çevresel müdahaleler ve ek çalışma ücretleri v.b.

Diğer yandan devletin bir takım etkinlikleri, mevcut gerçeklerle suç sayılıp yasaklamasından sonra, mevcut var olan etkinliklerin gizlice yapılmasına ve bu nedenle kayıt dışı ekonomi için sebepler ortaya çıkmaktadır. Uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, tefecilik, fuhuş, hırsızlık sonucu elde edilen malların satımı, yasadışı kumar, resmi kurumlarda rüşvet döngüsü gibi faaliyetler kanun dışı sayılmış ve yasaklanmıştır. Bu şekilde gerçekleşen faaliyetler için yasalar oluşturulmuş farklı cezalarla yaptırımlara tabi tutulmuşlardır. Söz konusu faaliyetleri devam ettirmek isteyenler bunları gizli bir şekilde gerçekleştirmek zorundadırlar. Faaliyetlerin yasa dışılığı bu etkinliklerden sağlanan gelirin de kayıt dışı gelir olmasına sebep olmaktadır (Dinçer, 2007: s.37).

2.6.1.4.Gelir Dağılımı

Adaletsiz gelir dağılımı kayıt dışı ekonomiyi tetikleyen ve etkileyen bir etmendir. Gelir dağılımı ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişki gelirlerden pay elde eden grupların gelirlerinin artışı sağlamak amacıyla kayıt dışı istihdama talep oluşturması halinde meydana gelmektedir (Oktaykızı, 2012: s.165). Gelir dağılımı sonucu oluşan adaletsizlik, düşük kazanç kazanan grupların ve orta kazanç elde eden grubun üyelerinin nispi olarak düşüklüğü kayıt dışılığın nedenidir (Işık ve Acar, 2003: 120). Buna göre harcanabilir kazancın düşük olduğu ülkelerde kişiler hayat koşullarını iyileştirebilmek adına resmi işlerin yanında gayri resmi bir işte daha çalışarak ve kayıt dışı etkinliklerin dikkate değer bir kısmını oluşturmaktadır (Akalin ve Keskinoglu, 2007: s.74). Öte yandan gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde çeşitli sosyo-ekonomik sorunlar ortaya çıkar. Organize suç çeteleri, hırsızlık vb. toplumsal olaylar artmaktadır (Şener, 2007: s.468).

Mali açıdan bakıldığında; devlet, mükelleflerden topladığı vergileri kamusal sektörlerin finansmanında değerlendirmekte ve elde edilen bu vergilerle gelir dağılımında da etki oluşturmaktadır. Özellikle kamu giderlerinin arttığı devrelerde devletin oluşturduğu vergilerle ilgili oranların artması ayrıca ilave vergiler ihdas etmesi, gelirlerdeki dağılımını negatif taraftan etki etmekte ve mükellefleri kayıt dışı ekonomide etkinlik ircaa etmeye yöneltmektedir. Ayrıca gelir dağılımının bozulması sonucu alt ve üst gelir grupları arasındaki farkın giderek artması, toplumsal huzursuzluklara neden olmakta ve toplum yapısında Kayıt dışı ekonomiden daha derin çatlaklara yol açmaktadır (Günay, 2000: s.20).

Adaletsiz gelir dağılımı sonucunda ekonomik ajanlar kayıtlı ekonomiden Kayıt dışı ekonomiye kayabilmektedir. Bunun yanında sosyal ve ekonomik suç oranı da artmaktadır. Bunu sonucunda Kayıt dışı ekonomi boyutu büyümektedir.

2.6.1.5.İşsizlik ve İstihdam

Gelişmekte olan ekonomi temelden farklı iki parçadan oluşmaktadır, işgücünün küçük bir bölümünü istihdam eden kayıtlı sektör ve işgücünün büyük çoğunluğunu istihdam eden Kayıt dışı sektör, kayıtlı sektörde işçiler düzenli ve tam gün ücretli çalışırken, Kayıt dışı sektörde işçiler ya düzensiz bir şekilde kendi hesaplarına ya da gündelikçi olarak çalışmaktadırlar. Ayrıca kurumsal bir sosyal güvenlik sistemi bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, kayıtlı ekonomide çalışan bir kısım işçi, iş kaybı veya emeklilik gibi sınırlı ödeneklere sahipken, aile ve akrabalık bağları hala güçlü olduğu bazı ülkelerde Kayıt dışı sektörlerdeki insanlar da yoksulluğa karşı bir korunmaları vardır.

İşsizliğin bir basamak artışı kayıt dışılığı arttırmasına ve azaltmasına neden olabilmektedir. İşsizlik oranının artış göstermesi kayıt dışı ekonomiye olan giriş ve çıkışları basitçe oluşturacağı ihtimaliyle, kayıt dışı vaziyette çalışma koşullarını özendirerek kayıt dışı ekonomiye sebebiyet verir. Bilhassa kayıt dışı olmayan sektörlerin yeteri kadar istihdam oluşturmaması ve kayıt dışı olmayan ekonomiye bağlı işleri irdeleme aşamasının daha maliyet endeksli hali, vatandaşları kayıt dışı ekonomik etkinliklere yöneltebilmektedir. Böylelikle kayıt dışı sektörler, gelişim gösteren işgücünün büyük bölümünü etkiler ve üretimde bu şekilde artış sağlar. Ancak işsizlik oranları ülke ekonomisinin tümü hususunda bilgiler içerdiğinden,

sürekli ve yüksek işsizlik oranları yine ülke ekonomisinin her iki sektöründe de işverenlere takdim edilen işlerde azalmalar olması anlamını taşımaktadır. Böylece işsizlik oranının en üst seviyede olması kayıt dışı ekonominin oluşan hacminde indirgeyici tarafta bir etkilemeye sebep olabilmektedir (Çetintaş ve Vergil, 2003: s.18).

2.6.2.Sosyal Nedenler

Bir ülkenin kültürel ve sosyal yapısı, ahlaki ve moral değerleri, eğitim seviyesi ve daha çok kırsal alandan kente göç olgusu gibi sosyal etmenler kayıt dışı ekonominin gelişmesine ve boyutlarına etki eden etmenlerdir. Kayıt dışı ekonomiye sebebiyet veren sosyal etmenler; eğitim düzeyi, nüfus artışı, yolsuzluk ve rüşvet, göç, toplumsal değer yargılarıdır.

2.6.2.1. Eğitim Düzeyi

Ahlaki ve moral değerlerinin ve eğitimin kayıt dışılık ile ilişkisi, bireyin kayıt dışı faaliyete yönelmesi ve daha çok yasadışı-kayıt dışılığa karşı olan bakış açısıyla ilgilidir. Yapılan düzenlemeler neticesinde kişilere yüklenen ekonomik ve mali zorlukların yasaklar ve sınırlamaların etkin, akılcı ve adil olduğu hususunu kabul ettiğimizde ahlaki ve moral değerlerle eğitim seviyesinin üst seviyede olduğu toplumlarda devlete bağlılık ve devletle ilgili etkinlikleri desteklemek, takdir etmek ve katılma yönelimi daha fazla olacaktır. Eğitim almış bireyler sigortalı ve sendikalı, özetle ekonomide kayıt dışı olmamanın avantaj ve dezavantajlarını, bilinçli tüketiciler de kayıt dışı olmayan sektörde mal ve hizmetlerine karşın hazırlanan tüketici haklarını kullanmaları iyileşici yönde olacaktır. Dolayısıyla, isteyerek kayıt dışı ekonomiye katılma az bir seviyede gerçekleşecektir. Ahlaki ve moral değerlerin yıprandığı ve eğitim seviyesinin düşük olduğu toplumlarda, çoğunlukla fuhuş, yasadışı kumar ve uyuşturucu, tefecilik ve kaçakçılık gibi yasal sayılmayan Kayıt dışı faaliyetler giderek artacaktır (İlgin, 1999: s.31).

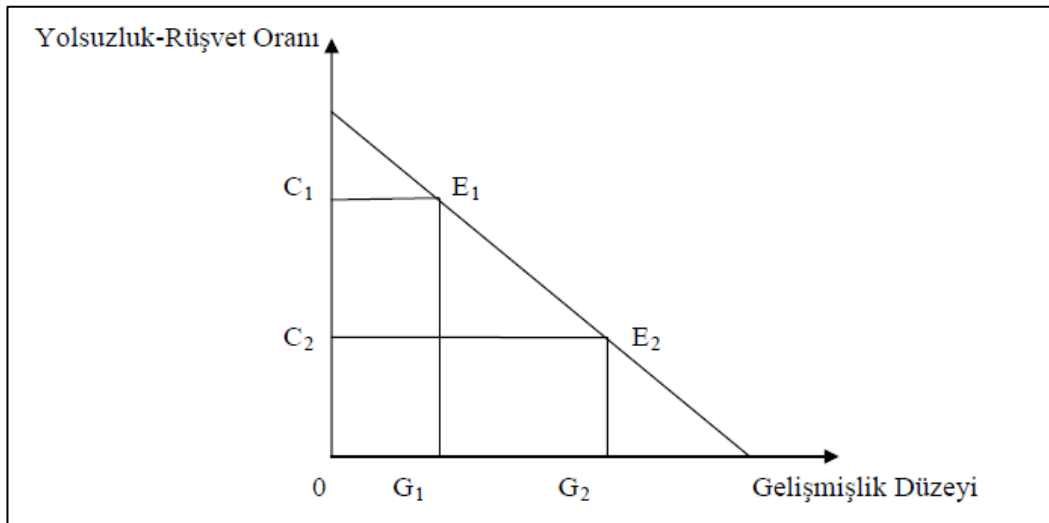
Mali açıdan bakıldığında, eğitilmiş olma seviyesinin düşük olması, vergi ödevi ile ilgili bilincin oluşturulup yaygınlaştırılmamasına ayrıca vergiler ve diğer yasal sorumlulukların gereken şekilde yapılmamasına sebep olur (Metin, 2011: s.25).

2.6.2.2. Yolsuzluk ve Rüşvet

Ekonomik, siyasal, sosyal, ahlaki ve kültürel çürüme ve çöküntülüğün göstergesi ve ürünü olan yolsuzluk; irtikap, rüşvet, suiistimal, zimmet, genel ahlak, kayırma ve mevcut hukukun meydana getirdiği kurallara aykırılık ve oluşan yasal boşlukları kişisel menfaat doğrultusunda kullanma sonucu oluşan bir durumdur. Yolsuzluk, kamu gücünü şahsi kazanç adına suiistimal etmektedir (Aydın ve Yılmaz, 2010: s.33).

Kayıt dışı ekonomi rüşvetin bir sonucu kabul edilmektedir. Rüşvet arttıkça kayıt dışı ekonomi artmaktadır. Kayıtlı ekonomi; bürokrasideki sertliğin minimum olduğu firmaların bağımsızca girişimde yer alabilecekleri ortamda daha az yaygınlaşmaktadır. Devlet yardımlarının yapıldığı, düşük vergilerin ve düşük kesintilerin meydana geldiği ülkelerde kayıt dışı ekonomi düşük düzeyde olur. Ayrıca yolsuzluk seviyeleriyle kayıt dışı olmayan ekonomi içerisinde birbirilerini etkileyen ancak çoğunlukla yolsuzluktan kayıt dışı ekonomiye doğru bir sebebiyetliğe yönelen neticeler oluşacaktır. Böyle baktığımızda yolsuzluk ile kayıt dışı ekonomi unsurları birbirini bütünleyen yapı şeklinde olduğu söylenebilir (Sugözü, 2010: s.40).

Tanzi (1998: s.9)'ye göre, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk-rüşvet arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi artınca yolsuzluk-rüşvet oranı düşmektedir. Gelişmiş ülkelerde yolsuzluk-rüşvet oranı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere oranla daha düşüktür.

Şekil 2.5. Gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk-rüşvet arasındaki ilişki

Şekil 2.5'te bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk-rüşvet oranı arasındaki ilişki gösterilmektedir. Şekilde dikey ekseninde yolsuzluk-rüşvet oranı C ile gösterilmektedir, yatay ekseninde ise gelişmişlik oranı G ile gösterilmektedir. Şekil 5'e göre, gelişmişlik oranı ile yolsuzluk-rüşvet oranı arasında ters bir ilişki vardır. Yani bir ekonomi de gelişmişlik düzeyi G2 ise yolsuzluk- oranı C2 olacaktır. Ancak gelişmişlik düzeyi G1 'e gerilerse yolsuzluk-rüşvet oranı da C1 'e yükselecektir.

2.6.2.3.Nüfus Artışı ve Göç

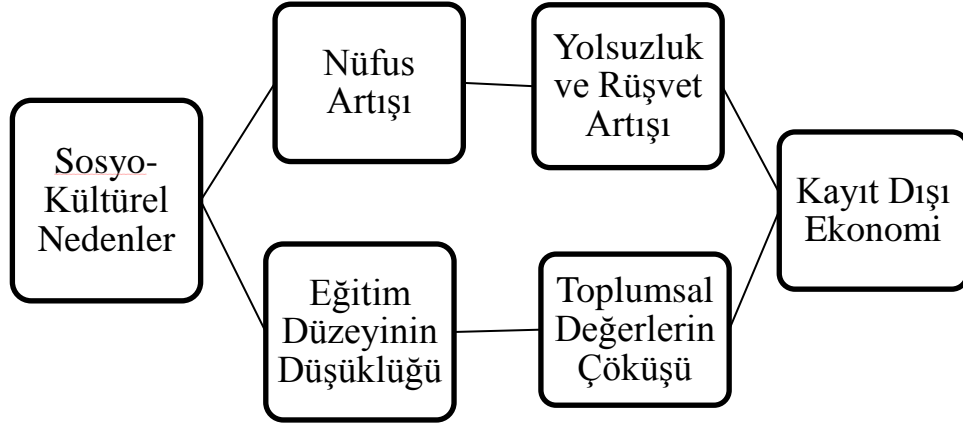
Kayıt dışı ekonomiye neden olan sosyal sebeplerden bir başkası ise nüfustaki artış ve göç olduğu görülmektedir. Ülkedeki tarımın ekonomi oranlarındaki sahip olduğu payın düşmesi neticesinde kırsal kesimlerde çalışma imkanına sahip olamayan kişilerin şehirlere göçmesi ve nüfustaki artış da kayıt dışı ekonominin büyümesine sebep olmaktadır (Yendi, 2011: s.87). Köylerden şehirlere yapılan göçlerin ve artış gösteren nüfusa aynı düzeyde kayıt dışı olmayan ekonomide çalıştırma imkânlarının oluşturulmaması kişileri kayıt dışı ekonomide etkinlik oluşturmaya yönelmektedir. Bilhassa köylerden şehirlere giden kişilerin etkinlikleri kamu birimleri tarafından yeterince denetlememekte buna bağlı olarak yasal çerçeve kapsamının dışında etkinlikte bulunmalarına göz yumulmaktadır. Öte yandan nüfusun giderek artışı bölgeler arasında gelişmişlik farkının oluşturduğu göç kavramı ve çarpıklaşan kentleşme, şehir alanlarının denetimi yapılmadan ve optimallik şartlarının geçerliğinin kabul görmediği şekilde iskan edilmesine neden olabilmektedir (Yılmaz, 2010: s.52).

Nüfusta ki hızlı artış ulusal gelirden sağlanan kişi başı payı düşürmekte ve ekonominin gelişmesini engellemekte ve alt yapıya olan ihtiyacı daha da artırmaktadır. Nüfus artışına karşılık istihdamın yetersiz olması işsizliğin artmasına sebebiyet vermektedir. Bu işsizlik oranının düşürülmesi için kamuya aşırı şekilde istihdam yapılması gerekmektedir. Bunun yapılması içinde ücretlerin düşük seviyelerde tutulması gerekmektedir. Bu düşük ücret bireylere uygun yaşam şartları sağlamadığından insanları ek işe sevk etmektedir. Bunun sonucunda da Kayıt dışı ekonomi olumsuz etkilenmektedir (Oktaykızı, 2012: s.166).

2.6.2.4. Toplumsal Değer Yargıları

Kayıt dışı ekonominin nedenlerini ve çözüm yollarını ararken toplumsal davranış biçimlerini önemle incelemek gerekmektedir. İnsanların bilinçaltında yer edinmiş davranış biçimleri, inançları dikkate alınmaz ise çözüm gereği onların aktif katılımı sağlanmazsa beklenen sonuçlar alınamayacaktır. Düşünüldüğü ve istenildiği kadar mükemmel yasalar çıkarılsın ve örgütler görevlendirilsin bu durumlarda etkili olamayacaklardır. Belki de kayıt dışı ekonomi ile mücadelenin en güç kısmı insan faktörüdür. Bundan dolayı bir ülkede toplumun kamu hizmetleri ve kamu harcamaları ile ilgili negatif yaklaşımı var ise elde edilen vergilerin kamu hizmetlerinin temel ihtiyaçlarına harcanmadığı düşünülür ise yolsuzluklara konu olduğu savurganca harcandığı da düşünülürse kayıt dışı ekonomi için önemli bir kapı açılıyor demektir (Kırbaş, 2012: s.35-36). Ayrıca, geçmişte yaşanan ekonomik, hukuki, bürokratik ve toplumsal çoğu düzenlemelerin uygulanma aşamalarında meydana gelen aksamalar (istisnalar, idari ve ceza afları) toplumların esaslara bakışını negatif tarafa doğru etki etmektedir. Bunun bir sonucu olarak da hukukun üstünlüğü ilkesi zara görmekte ve kamu otoritesine olan güven ise giderek azalmaktadır (Aydın ve Yılmaz, 2010: s.52).

Gelişmiş ülke ekonomilerinde, devletin vatandaşı denetlemesinin hakkı olduğu gibi vatandaşın da devleti denetleme hakkı bulunmaktadır. Gelişme sürecindeki ülkelerde demokrasi yaklaşımına göre, yasalara tabi tutulanlar ve yasaları hakkıyla uygulamaya çalışanlar, yasaların oluşturulmasına katılmamakta ve aynı zamanda ülke vatandaşları da devleti denetleme hakkına malik olmamaktadırlar. Kanunların meydana getirilmesine katılmayan ya da kanunların uygulamasını denetlemeyen vatandaşlar, olabilecek reaksiyonlarını kayıt dışı faaliyet alanlarına yönelterek meydana çıkarmaktadırlar. Devlete itaatteki azalış, yani devletin saygınlığını kaybetmesi, iktisadi faaliyetlerin kayıt dışı alanlarda tutulmasının toplumlar açısından hoşgörülle karşılanmasına sebep olarak kayıt dışı ekonominin büyümesine katkı sağlayacaktır (Biçer, 2007: s.46).

Şekil 2.6. Sosyal nedenler ile Kayıt dışı ekonomi ilişkisi

Şekil 2.6'da sosyo-kültürel unsurların şeması gösterilmektedir.

Bu şemaya göre nüfusun artışı, yolsuzluk ve rüşvet artışı, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve toplumsal olan değerlerin zedelenmesi sonucunda iktisadi birimler kayıt dışı ekonomi sektörüne akmaktadır.

2.6.3.Siyasal Nedenler

Yeryüzünde bulunan ülkelerin hemen hemen hepsinde az çok siyasal sorunlar vardır. Fakat genel olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde siyasal sorunlar daha yoğunluktadır. Ekonomi bakımından gelişmiş ülkelerde siyasal ve toplumsal alanlarda istikrar yakalanmıştır. Buna karşın siyasal ve toplumsal alanda istikrar yakalamayan ülkelerde ekonomik krizler baş göstermektedir. Siyasi aktörler ve yaşanan manevralar çoğunlukla ekonominin gelişmesini etkilemekte ve bunun sonucunda da ekonomik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Çünkü mükelleflerin kayıplar ve kaçaklar hususunda hareketlerini etkileyen dikkate değer belirleyici unsurlardan biri de siyasal iktidara gelenlerin davranışlarıdır. Devletin gerçekleştirdiği harcamalar karşısında duyulan şüphe/ler vatandaşlardaki vergi ödevi bilinci konusunda zayıflamalara sebep olmaktadır. Söz konusu hareket şekli ülkelerdeki iktisadi faaliyetlerin hacmini arttırabilir ve ekonomilerdeki kayıt dışı sektörlerinde varlığını sürdürmek adına rüşvet ve yolsuzluk hacimleri daha fazla çoğalabilir (Yılmaz, 2006: s.40). Bunun sonucunda da kayıt dışı ekonomide artış meydana gelmektedir.

Ayrıca devletin egemenlik hakkıyla belirlenen, hangi miktarlarda vergiler toplanacak, vergi konuları ne olacak, hangi kesimlerden ne miktarda vergiler alınacak gibi konular siyasi birer karar olduğu bilinmektedir. Böylece politika yapanlar oy kaygısı ile birtakım seçmen gruplarının kayıt dışı faaliyetlerde bulunmalarına izin vermektedirler. Böylelikle kayıt dışı ekonomiler siyasetçilerin korumasında yer almaktadır. Böylece oluşan kayıt dışı etkinlikleri yok etmek zorlaşmaktadır. Ayrıca siyasi çıkar sebebiyle birtakım gruplara istisnalar ve muafiyetler tanınmaktadır. Söz konusu durumda mükelleflerin vergi sistemlerine güveni azalmaktadır. Sonuçta mükellefler kayıt dışı ekonomilere yönelmektedirler (Önder, 2012: s.40).

2.6.4.Mali Nedenler

Kayıt dışı ekonominin nedenleri mali açıdan ele alındığında daha çok vergi ve vergi sistemleri ile ilişkin sorunlara bakılmaktadır. Bu da herhangi bir ülkenin sahip olduğu vergi sistemindeki boşluklardan kaynaklanan usulsüz ekonomik aktiviteleri doğurur. Bu olumsuzlukta ekonomiyi negatif yönde etkiler.

2.7.Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri

Kayıt dışı ekonominin oluşturduğu etkiler incelenirken dikkate alınması gereken önemli nokta ülkeden ülkeye, gelişmişlik seviyelerine göre değişiklikler göstereceği ve çeşitli ekonomik sistemlerde farklı sonuçlara sebep olacaktır. Bir ülkede kayıt dışı ekonominin varlığı ve hacminin boyutu neden olduğu neticeler açısından değerlendirilir (DPT, 2001). Kayıt dışı ekonominin yarattığı etkiler pozitif ve negatif olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.7.1.Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Etkileri

Kayıt dışı ekonominin yarattığı pozitif etkilerden birincisi GSMH ile kayıt dışı ekonomi düzeyi arasında görülen pozitif yönlü olan bağıdır. Kayıt dışı ekonomi hacminin fazlaştığı hallerde GSMH seviyesinin üst seviyeye çıkması esasta iki nedene bağlanmıştır. İlki, kayıt dışı ekonominin artış gösterdiği devirlerde yapılan ücretlerin ödenmesinden vergi oranında kesinti yapılmayacağı için emek arzının emek fiyatına olan esnekliğinin fazla olduğu hipotezi altında, emek arzının artacağı

yönündedir. Kısacası kayıt dışı ekonomi istihdamını yükseltecektir. Zira işverenler daha asgari işçilik maliyetleri ile karşı karşıya kalacaklar, işçilerin ise reel ücretleri artış gösterecektir. İkincisi ise, GSMH tek başına tüketim seviyesinden etkilenme yaşayacak ve tüketimdeki artışlarla çarpanın etkisi ile GSMH düzeyi artacaktır (Sugözü, 2010: s.52-52).

Kayıt dışı ekonomi, vergiye tabi tutulan geliri düşürmek maksadıyla fiili verginin miktarında bir azalma meydana getirir. Meydana gelen düşme, kullanılabilir olan kazancı yükseltir. Böylece ekonomi de değerlendirilmeyen aslında atıl durumda olan kapasiteler mevcut ise marjinal tüketim yönelimine bağlı tüketim mallarına olan talepte artış olur, dolayısıyla yatırım mallarındaki talep düzeyi yükseliş gösterir ve neticede yatırımların yükselmesiyle milli gelir düzeyi yükselmeye başlar. Bazı bireyler, ekonomik etkinliklerini kayıt dışı alanda tutmak kaydıyla az vergi ödeme yapmaktalar. Dolayısı ile daha asgari düzeyde vergi ödeme durumunun bir sonucu olarak bu bireyleri yatırım yapmaya yönlendirecek fonlarında artış sağlanır. Meydana gelen artış sonucu bu fonlar yatırımlara kaydırıldığı takdirde söz konusu üretim artar dolayısıyla sağlanan gelirlere artar (Tecim, 2008: s.23-24).

Bir ekonomide ekonomik krizler sık gerçekleşiyorsa, ekonomik yaptırımlar istihdam oluşturucu özellikte değil ise tasarruf yetersizliği bulunuyorsa, dolayısıyla yatırımlar dengeli değilse, kamu giderlerinde yolsuzluk, israf varsa, istihdamda ve yatırımlarda yüksek bürokrasi, ağır prim ve vergi yükü varsa, köylerden kentlere göç olayı gerçekleşiyorsa ve enflasyon mevcut ise kayıt dışı ekonomi birtakım pozitif neticeler vermektedir. Dahası karmaşayı, isyanı, bölünmeyi engelleyici, bir başka ifade ile vatan kurtaran rolleri de üstlenebilirler (Kırbaş, 2012: s.68-69).

Diğer olumlu bir etki ise, istihdam üzerinedir. Kayıtlı ekonomideki yüksek maliyetler, kaynakların kıtlığı gibi sebeplerle herkese istihdam oluşturma olanağı yoktur. Kayıt dışı istihdam, iş bulamayanlara istihdam yarattığı için birçok insanın yaşamı için geçim kaynağı olma özelliği taşımaktadır. Kayıtlı ekonomideki istihdam edilenler eğitim düzeyleri ve kalifiye olarak yüksek elemanlardır. Fakat Kayıt dışı ekonomide, eğitim seviyesi ve beceriye bakılmadan her bireye istihdam sağlayabilmekte bu da işsizliği azaltıp işverenlere daha düşük maliyete iş gücü çalıştırma imkânı sağlamaktadır. Kayıt dışı ekonomi, hem çalışanlar arasında olan haksız rekabeti oluştururken hem de kayıtlı ekonomiye göre yapılan üretim

maliyetlerinin azlığı sebebiyle iç piyasalarda ve dış piyasalarda oluşan rekabet güçlerinde artışa neden olmaktadır. Farklı sebeplerle kayıt dışı olmayan ekonomiden kayıt dışı ekonomiye yön alan kazançlar tasarruflar üzerinde çarpan etkisi oluşturarak ekonomilere canlılık getirmekte ve rekabetteki güçleri arttırmaktadır. Kayıt dışı ekonomi sayesinde sağlanan kazançlar kayıt dışı olmayan ekonomide bulunan mal ve hizmetlere talebi de meydana getirmektedir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomide sağlanan kazançların tüketim evresinde kayda alınma olasılığı düşünülmektedir. Başka bir deyişle, elde edilme evresinde kayda alınmayan kazançlar harcanma evresinde kayda alınması mümkün olabilir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi, ekonomilerde katma değer oluşturması açısından da ekonomik büyüme oranının büyük olmasına katkı sağlar (Sarılı, 2002: s.41).

Ayrıca enflasyon bakımından ele alındığından, kayıt dışı ekonomi enflasyona ait verginin en önemli mükellefi olduğu söylenebilir. Böylelikle kayıt dışı ekonomide faaliyetler genellikle nakitle yapılıp ve yastık altında bulundurulmuş nakit paranın reel gücünün enflasyona ait vergiyle aşınmak suretiyle devletlerin kazancına gönderilen miktar nispetinde kazanç sağlar (Öztürk, 2007: s.39).

Kayıt dışı ekonominin diğer bir olumlu etkisi de fiyatlarda artışlara sebebiyet veren etkisi olmasıdır. Kayıt dışı sektörlerde, bilhassa yeraltı ekonomilerinde vergiler ödenmediğinde ayriyeten sigorta ve emeklilik gibi ödenekler ile düzenlemelerin yüklediği ilave maliyetler olmadığından üretim nispeten ucuz olacaktır. Gizli ekonomilerde üretimdeki artış oldukça arz kapasitesinde de artış gösterecektir. Enflasyonun dikkate değer bir sebebinin eksikliği düşünülür ise gizli ekonomilerin bu durumda enflasyon üzerine olan pozitif etkileri meydana çıkacaktır (Özsoylu, 1996: s.51).

Kayıt dışı ekonominin birçok olumlu etkileri bulunmasına karşın, her hangi bir iktisadi sistemde uzun dönemde bütün ekonomik birimlerin Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri gerçekleştirilmesi pozitif etkileri negatif etkilere çevirecektir. Devlet etkinliğini ortadan kaldırır, toplumsal yozlaşmaya doğru götürür, hukukun üstünlüğünü ortadan kaldırır ve kaosa sebep olabilir.

2.7.2.Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri

Yukarıda açıkladığımız kayıt dışı ekonominin pozitif etkileri uzun dönemde negatif etkilere dönüşebilmekte ve ülkenin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve mali yapıları üzerinde çok yönlü olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Politik istikrarsızlık, ekonominin gidişatını negatif etkileme, vergilerin azalması ve bunun sonucunda hizmetlerin aksaması ve ahlaki yapının bozulmasına neden olabilmektedir. Olumsuz etkileri ekonomik, mali, sosyal ve politik açıdan değerlendirebiliriz.

2.7.2.1. Ekonomik Etkiler

Bir ülke ekonomisinde ulaşılmaya çalışılan hedefler; kaynak dağılımında aktiflik ve kaynakların verimli kullanılıyor olması, gelir dağılımında adalet, fiyat istikrarı, sürdürülebilir kalkınma ve büyüme, dış dengenin sağlanması biçiminde sıralanabilir. Toplumun refah seviyesi, istihdam ile gelir dağılımı ve fiyatlar genel düzeyi konularındaki ekonomik değerlerin ve gerçeklerin doğru belirlenememesi biçiminde meydana gelen istatistiki Kayıt dışılığın bu sayılan hedeflere ulaşmasında katkısı bulunmaktadır (İlgin, 1999: s.36). Kayıt dışı ekonominin diğer bir olumsuz yönü ise etkin kaynak dağılımı üzerindeki negatif etkisidir. Çünkü bir ülkede yaptırılan maliyeye ait politikalar ile varılması istenen amaçlar arasında etkili kaynak dağılımları da yer almaktadır. Kayıt dışı işlemlerde genellikle emek yoğun ve gelişme göstermemiş teknolojiler de kullanılmasından ötürü kaynakların kayıt dışı alanlara yönelimi kaynakların dağılmasında etkinliği bozmaktadır (Dönmez, 2010: s.13). Fiyatlar, istihdam ve GSMH genel seviyesi gibi ana sayılan gösterge kayıt dışı ekonomi nedeniyle doğru bir şekilde saptanamaması, doğru ve etkin politikalar ile gerekli önlemlerin uygulanmamasına, uygulamaların başarısız olmasına, kaynakların yanlış olarak yönlendirilmesine ve beklenmeyen sonuçların meydana gelmesine sebep olmaktadır (DPT, 2001: s.177).

Kayıt dışına kalmak piyasa ekonomisine zarar vermektedir. Piyasa ekonomisinde haksız rekabete neden olabilmektedir. Çünkü Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunan firmalar veya bireyler kayıtlı ekonomide faaliyet gösteren firmalar ve bireylere göre hiç vergi ödemediklerini veya daha az vergi ödedikleri için rekabet üstünlüğünü yakalamaktadırlar. Böylece işlerini büyütme olanağı bulurlar. Bu da rekabet sonucu ortaya çıkan eşitsizliği doğurmaktadır. Ayrıca vergilerin tam

ödeyenler, rekabet durumunda kalmaları için diğerlerini takip etmek mecburiyetinde kalmaktaydılar. Böylece kayıt altına alınan ekonomiden kayıt dışı ekonomilere doğru yön almayı teşvik edici duruma sokar ve kayıt dışı olunan zamanlar git gide artış göstererek büyümektedir (Aydın, 2008: s.26-27). Sonuç olarak devletin vergi gelirlerini düşürmektedir. Devletin vergi gelirlerinde yaşanan düşüklük sonucu meydana gelen bütçe açıkları ya para basma veya borçlanma yoluyla ödenir. Bütçe açıkları, borç yoluyla telafi edildiği vakit faiz oranları artmakta ve bunun sonucunda da özel sektörün yatırım maliyetlerini yükselterek yatırımlarını düşürmektedir. Oluşan bütçe açıklarının daha çok borçlanma şeklinde karşılanması neticesi yükselen faizlerdeki oranlar sebebiyle kamudaki borçlanmalarla ilgili maliyetler de yükselmekte dolayısıyla bütçedeki açıklarda giderek artış göstermektedir. Merkez bankası aracılığıyla bütçe açıklarının para basılmak suretiyle karşılanması, enflasyondaki oranın artmasına neden olmaktadır (Sarıkaya, 2007: s.47). Bu şekilde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin artış göstermesi enflasyon üzerinde negatif etki yaratmakta ve enflasyonu artırmaktadır. Artan enflasyon da ekonomide gelir dağılımının adaletsizliğine neden olabilmektedir.

Kayıt dışı ekonomi, işgücü piyasasının aktif devamlılığını engelleyici birtakım negatif etkileri barındırır. Kayıt dışı ekonominin olması, parçalanıp dağıtılan bir istihdam yapısına sebebiyet vermektedir. Bu söz konusu durum işçilerin pazarlık gücünü ve sendikal örgütlenmelerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısı ile kayıt dışı ekonomide çalışan bireyler için sigorta primlerinin karşılanmaması, sosyal sigorta kuruluşların finansmanını negatif şekilde etkilemektedir. Bununla birlikte kayıt dışı ekonomi, ülkenin yabancı kaçak işçilerinin yoğun bir şekilde artmasına sebep olmaktadır. Yabancı kaçak işçilerin ülkede işgücüne dahil olmasıyla birtakım problemleri de peşi sıra getirir. Aynı zamanda söz konusu çalışanların ucuz işgücü talebinde bulunmaları, piyasanın var olan ücretlerle ilgili düzeyini azaltmakta olup yabancı olmayan işçilerin yerine yabancı işçilerin ikame edilmesini sağlamaktadır. Böylelikle yerli işçilerimiz işsiz kalabilmekte ve işsizlik oranı yükselmekte ve yerli işçilerimiz işsizlik ile karşılaşmamak için her türlü kötü şartlarda çalışmayı kabul etmektedir (Konak, 2009: s.82).

Belki de kayıt dışı ekonominin en önemli olumsuz yönü bir ülkenin makro ekonomik göstergeler gerçeğinden uzaklaşmasıdır. Meydana gelen kayıt dışı ekonomik etkinlikler kayıt altına alınmadığından dolayı kayıtlı ekonomideki

göstergeler gerçeklikten uzaklaşmaktadır. Herhangi bir ülkede kayıt dışı ekonomik etkinliklerin ve vergi kaçaklarının istenmeyen seviyelere çıkması o ülkenin kalkınma hızı, istihdam, milli gelir ve enflasyon rakamlarını olumsuz etkilemektedir. Söz konusu yaşanan bu durumlar ekonomik politikaların başarısına gölge düşürmektedir. Çünkü yeteri kadar etkili mali ve parasal politikaların ortaya çıkartılması adına istihdam ve üretim gibi önemli istatistiklerde saptanan kesinlik ilk koşuldur. İstatistikî bilgilerin doğru yansıtılmaması sonucu olarak GSMH'dan başlamak üzere bir seri halinde veriler eksik veya yanlış şekilde hesaplara aktarılmış olunur. Böylece ülkedeki kamu sektörünün boyutu ve uyguladığı vergi yükleri gerçek seviyelerinden daha üst seviyelere yükselir, döviz hareketleri ve dış ticaret tam olarak izlenemez ve bunun sonucunda isabetli ve anlamlı mali ve para politikalar izlenemez (Bulut, 2007: s.54).

2.7.2.2.Mali Etkiler

Mali etkiler denildiğinde şüphesiz daha çok vergi sistemi akla gelmektedir. Bir ülkenin ekonomisi hemen hemen alınan vergiler ile finanse edilmektedir. Alt yapı çalışmaları, transfer harcamaları ve personel harcamaları gibi harcamalar vergi gelirleri ile finanse edilmektedir. Eğer etkin ve verimli bir vergi sistemi yoksa ülke ekonomisinde sorunlar yaşanabilir. Bundan dolayı Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin artması aynı zamanda vergi gelirlerin de azalması demektir. Bu şekilde Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyümesi mali yapı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin negatif yönlerinden birisi de vergilerden elde edilen gelirlerin düşmesine sebep olmasıdır. Vergi, ödeme işlemini gerçekleştiren açısından bir yük olup devlet bakımından ise bir kazançtır. Böylelikle, vergilerden kaçakçılık ise bu yolla başvuruda bulunan bireylerin vergilerle ilgili yüklerini azaltır iken devletin ise kazanç anlamında zarara uğramasına neden olur (Önder, 2012: s.41).

Kayıt dışı ekonominin en önemli özelliğinden biri, vergilerin alınan gerçek gelirler üzerinden ödenemiyor olmasıdır. Aynı zamanda gelir oluşturulmakta fakat oluşturulan bu gelirden devlete yansıtılması gereken kısım yansıtılmamaktadır. Devletin yapacağı harcamaların boyutları ise geçen her zaman içerisinde genişlemektedir. İşte yaşanan söz konusu halde kamu gelirleriyle kamuya ait harcamaların yeterli düzeyde karşılanamadığından, devlet borçlanma yoluna gitmek

zorunluluğunda olmaktadır. Bu nedenle devletin nakit paraya ihtiyacı artışa geçtikçe vadeler giderek kısılır ve faizlerdeki oranlar yükselmekte dolayısıyla kamuya ait borçlanmanın maliyetleri de artış göstermektedir. Belli bir düzeye kadar ekonomiye çok da olumsuz etkisi olmayan kamu borçlanma gereğinin oranı (Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH), genel kabul gören oran olan % 3'ün üzerine çıktıkça genel ekonomi bu durumdan olumsuz etkilenmeye başlayacaktır (Aydemir, 1995: s.104-105). Vergide yaşanan adaleti ve eşitliği bozmak kaydıyla ve sosyal güvenlik hususuna zarar vermek kaydıyla hem bütçedeki açıkları yükseltmekte hem de dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki dengeyi bozabilmektedir. Bu durumda kayıt dışı ekonomi için bir sebep olma özeliğinden dolayı kısır döngü içerisinde yer alınmaktadır. Kısacası; bir taraftan vergide denge ve adalet bozulacak bu da kayıt dışına neden olacaktır, diğer taraftan kayıt dışı ekonominin artması sonucu vergi gelirlerinde düşüş yaşanacak böylelikle yeni bir dengesizlik ortaya çıkacaktır (Sugözü, 2010: s.60).

2.7.2.3.Sosyal Etkiler

Kayıt dışı ekonominin mali ve ekonomik düzende yarattığı olumsuzluklar yanında sosyal hayata da bir takım olumsuz etkileri söz konusu olacaktır. Kayıt dışı ekonomi boyutlarının, özellikle kayıt dışı-yasadışı etkinliklerin genişlemesi toplumun ahlaki ve moral değerlerinin yok olmasına ve anti-sosyal davranışların giderek artmasına neden olacaktır. Yasadışı etkinlikler, toplumun ahlak dışı ve zararlı olarak benimsediği, kötü olarak nitelendirildiği kumar ve fuhuş ile uyuşturucu satışı-kullanımı ve değişik kaçakçılık gibi etkinliklerdir. Bu tür etkinlikler bağlamındaki kayıt dışılığın toplum içerisinde yaygınlaşması ile vergi kaçırma olaylarının toplumda adeta alışılması bu toplumun yapısında bozulmalara ve sağlıklı olmayan kuşakların meydana gelmesine neden olur. Sonuç olarak toplum, telafisi gerçekleşmeyen birtakım sosyal maliyetlere katlanmak zorunda kalacaktır (Kanlı, 2007: s.37). Kayıtlı sektörde faaliyet gösteren ekonomik bireyler devletin koyduğu düzenlemelere göre kazanç elde ederken Kayıt dışı sektörde faaliyet gösteren ekonomik birimler bu düzenlemelerin dışında kazanç sağlamaktadır. Bu farklılık toplumu oluşturan bireyler arasında refah farkına neden olmaktadır. Bu fark, toplum içi huzursuzluğa ve ahlak dışı kazanç sağlama yollarına olan rağbeti artıracığından dolayı sosyal düzen ve yapıda bozulmaktadır (Günay, 2000: s.39).

Kayıt dışı sektörde istihdam edilen bireylerin her hangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmamaları çalıştıkları süre boyunca herhangi bir sosyal güvenceye bağlı bulunmamalarına sebep olur. Günümüzde sosyal devlet anlayışının geçerli olması devletin her vatandaşına sosyal güvence sağlamasını zorunlu kılar. Bu nedenle istihdam edilen nüfusun herhangi bir sosyal güvenlik sistemine bağlı olmadan çalışması hem sosyal devlet ilkesinin yeterince uygulanmamasına ve hem de bireylerin sağlıksız şartlarda çalışmalarına yol açar (İkiz, 2000: s.32). Bu da toplumda sosyal yapının bozulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Kayıt dışı ekonominin olumsuz etkilerin en önemlisi toplumsal yapıyı bozması kültürel ahlak ve genel inançların yozlaşmasına negatif etki yaratmasıdır. Topludaki inançları, gelenek ve görenekleri ve ahlaki yapıyı bozarak her türlü yozlaşmaya neden olabilmektedir.

2.7.2.4.Siyasal Etkiler

Burada üzerinde durulması gereken konulardan birisi de siyasal etkilerdir. Çünkü siyasal anlamda yaşanacak olumsuz her olay ve olgu ya da siyasi yapıda karar vericiler tarafından yaratılacak her hangi yasadışı-kayıt dışı bir etkinlik, toplumda devlete ve yönetim kademesine olan güveni zedeler ve bunun yaygınlaşması devlet ile yönetimin halk nezdindeki meşruluğunu azalacaktır. Bununla beraber olarak toplum da siyasal yapıda yozlaşmaya karşı başkaldırı ya da kayıt dışı-yasadışı faaliyetleri gerçekleştirecektir. Bu durumda toplumda devletin etkinliği ortadan kalkmış olacaktır.

Kayıt dışı ekonominin toplumdaki mevcutluğu, devlet yönetiminde yozlaştırmaya sebebiyet vermektedir. Çünkü kayıt dışı ekonomi toplum üzerinde iyi bir yönetim için şart olan ve yönetsel süreçlerin vazgeçilmeyen bir ögesi olan birtakım çalışmaların sağlıklı bir şekilde yapılmasına engel olur. İstatistiksel bilgilerin eksik ve sağlıksız olmasına paralel olarak, problemin belirlenmesi, denetleme, uygulama ile planlama devirlerinde dikkate değer aksamalar meydana gelir. Bilgilerin sağlıklı olmayışı, bazı zamanlar mevcut problemi hiç olmamış gibi veya başka bir problemmiş gibi gösterebilirler. Aynı şekilde sağlıklı olmayan veriler, problemin hacmini olması gerektiğinden başka gösterebilirler. Söz konusu bu durum

gereği etkili bir yönetimin temel şartı olan problemi belirleme hususunda zaafa düşmek kaçınılmazdır (Aydemir, 1995: s.113).

Demokrasi kurallar rejimidir. Demokrasinin esas nitelikleri hesap verebilirlik, şeffaflık, katılımcılık ve açık rekabettir. Demokrasisi çok güçlü olan ülkelerde hemen hemen her şey kayıt altına alınır. Sivil toplum örgütleri yaygın ve etkindir. Vatandaşların önemli bir bölümü beyannameli mükelleftir. Kamu hesapları her türlü denetime açıktır. Vatandaşlar ve sivil toplum örgütleri bu hesapları denetleyebilmektedir. Demokrasi vergiler ödeyen, vergi ödemesi yaptığından dolayı kamu erkini kullananlara hesap sorma hakları bulunan yurttaşların yönetim biçimidir. Vergileri ödemekle yönetime katılma hakkı arasında direkt bir bağlantı yoktur. Kişiler, vergiler aracılığıyla kamu düzeninin bilinçli veya bilinçsiz bir parçasını oluşturur hale gelmiştir. Ancak Kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu toplumlarda bu durumun tam tersi söz konusudur ve hemen her alanda kuralsızlıklar egemendir. Siyasetin parasal kaynakları da bundan büyük ölçüde etkilenmektedir. Kara paranın da etkisiyle kara fonlar oluşturulmakta, siyasette yozlaşma ortaya çıkmaktadır (Kırbaş, 2012: s.65-66).

Bütün bu olumsuz etkiler sonucunda yatırım azalır, enflasyon artar, üretim düşer, işsizlik artar, suç ve suçlu sayısı artar, sosyal barış bozulur, borçların ödenmesi ve sorunların çözülmesi istikbale bırakılır. Durumdan kurtulmak maksatıyla teselli ekonomisine doğru uygulamalar başlamaktadır. Siyasetçiler, umutları istismar ederek vaatler önermeyi sürdürdükçe, sosyo-ekonomik problemlerin altında kalan toplumlar, mevcut rejime karşı başkaldırmaya başlar (Altuğ, 1999: s.482-483).

Bütün bu etkiler çerçevesinde kayıt dışı ekonominin olumsuz etkileri şu şekilde sıralanabilir;

- Kayıt dışı işlemler nedeniyle ödenmeyen vergiler bütçede açıklara sebep olmaktadır.
- Kayıt dışı üretilen mal ve hizmetler asgari düzeyde aşağı fiyatlarla satıldığından kayıtlı mükellefler aleyhine haksız rekabet ortamı oluşturmaktadır.

- Kayıt dışı ekonomi, sermayenin, vergilerle ilgili yüklerin göreceli şekilde düşük olduğu makroekonomik büyümeler bakımından etkisiz birtakım alanlara doğru akmasına sebeptir.
- Vergilerle ilgili yüklerin kayıtlı mükellefler olan dürüst yükümlüler aleyhine döndürerek vergide adaletsizlik yaratmaktadır.
- Kayıt dışı ekonomi, devletin sistemlerine doğru bir başkaldırı meydana getirmekte, ahlaki değerlerde bozulmalara ve sonuç itibariyle hem enflasyonun hem de işsizliğin artmasını sağlayarak yatırımları ve üretimi azaltır, sosyal barışta bozulmalara, suç ve suçlu sayısında artışa sebep olmaktadır.
- Kayıt dışı ekonomi, istatistik metotlarıyla milli gelir hesaplarına ilave edilmeyen faaliyetlerden meydana geldiği için, kayıt dışı olmayan ekonominin tespit ettiği ekonomik göstergelere karşın güven sorununu ortaya çıkarmaktadır.
- Kayıt dışı ekonomide iş kesintilere ayrılmakta, firmalar küçülür iken işçilerin sayısında azalmalar yaşanmakta, sendikalaşma gerekleri yok olmakta ve bu kişilerin daha da dar hale gelen iş alanlarında iş bulma avuntusu pazarlıkta güçlerini sınırlandırmaktadır.
- Vergilerle ilgili kaçaklar ve kayıpların hoşgörüle karşılanması, toplumda var olan suçla ilgili anlayışı değiştirmekte, hem devlete hem de topluma karşı yapılan suçlara karşı gösterilen hoşgörüle başlanan süreç toplumsal ahlaktaki anlayışta çöküntülere neden olabilmektedir.
- Vergilerin ağır yüklerinden kurtulmak için gelişen kayıt dışı ekonomi yüksek oranlı ve sürekli enflasyon ile karşılaştığından, satın alma gücünü korumak için efektif yabancı paraya sığınmakta, Kayıt dışı ekonomik işlemlere katılan özellikle alt gruplar dolarize olarak serbest kur-resmi kur rekabeti başlatmakta ve kur makası sorununu büyütürken zaman zaman kriz tetikleyicisi de olabilmektedir (Aslanoğlu ve Yıldız, 2007: s.134-135).

3. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE VERGİ DENETİMİNİN ÖNEMİ

Vergi sistemi, özetle bir ülkenin belli bir zaman içinde yer alan tüm vergilerden meydana gelen bütünlüğünü ifade eder. Bu bütünlükte üniter devletlerin merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin tahsile yetki verdiği kamu kurumların tüm vergi, harç, fon, resim ve benzeri mali sorumlulukları barındırır.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ortaçağ kalma olan bir vergi sistemi teslim almıştır. Osmanlı devleti vergi sistemini, teokrasiye dayanan yapısı gereği olan fıkıh ve şeriat kararlarına göre şekillendirmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden itibaren 1950 senesine kadar geçen her süre içerisinde bir yandan modern sayılan bazı vergilerin sisteme aktarılmasına diğer taraftan da imparatorluk vergi sisteminin tasfiyesine çalışılmıştır. Fakat yapılan bu çalışmalara karşın hem 1929 ekonomik krizinde meydana gelen olumsuzluklar hem de ikinci dünya savaşının neden olduğu kamusal finansman açıkları kapatma çabalarının bir sonucu olan yanlış uygulamalar sebebiyle 1950 senesinde koca bir vergi reformu gerçekleştirme yoluna gidilmiştir.

Modern vergicilikte elde edilen vergiler, vergi ödeme gücünü karşıladığı farz edilen gelir, servet ve harcama ilkelerinden elde edilmektedir. Gelirden sağlanan vergi, gerçek bireylerden sağlanan gelir vergisiyle tüzel kişiler ya da tüzel kişiliği haiz olmayan hukuki varlıklardan alınan kurumlar vergisi yoluyla elde edilir. Söz konusu aşama 1950’de Türkiye’de yapılan reform ile sağlanmıştır. Günümüzde özel tüketim vergisi (ÖTV) ile katma değer vergisi (KDV) yapılan harcamalardan elde edilen vergilerin eksenini oluşturur. Teorik açıdan sosyal amaçlı vergiler ise Veraset ve Emlak Vergisi, intikal Vergisi gibi servet vergileridir.

Modern vergiciliğin bir başka dikkate değer unsuru da vergi sistemini düşük kazanç sağlayan birçok sayıdaki vergilerden ziyade yüksek kazanç sağlayan daha az sayıdaki vergilerden meydana gelmektedir. Günümüz ülkesinde var olan bu vergi sistemi, dış görüntü bakımından bu unsur ile de uygunluk içerisinde.

Vergi sisteminin daha başarılı olması için vergi yasalarının çok iyi bir şekilde düzenlenmesinin yanı sıra vergilemenin doğrudan ya da dolaylı etkin denetimine bağlı olmasıdır.

Ülkelerin sosyal ve ekonomik düzenine uygun yasaların yürürlükte bulunması ve gelir idaresinin işleyişinin çok iyi olması halinde dahi vergilerle ilgili denetimlerin yapılmaması veya olması gerektiği gibi etkinlikte ve nitelikte uygulamaya konulamaması halinde mevcut sistemin zamanla etkisiz hale gelmesi ve doğru yürütülmemesine sebebiyet verir (Schmölders, 1976: s.97).

Günümüz gelir idaresinin denetim işlevi kapsamında gerçekleşen bir süreç içinde yer aldığı gerek tahsilât ve inceleme, gerekse tarhiyat faaliyetlerinin denetime tabi tutulduğu işlevler; vergi idaresinin, denetim etkinliğinin dışında olan hizmetlerinin aslında muhasebe faaliyetlerinden ileri düzeyde olmadığı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda vergi yönetimine denetim faaliyetinin eksen olduğu kabul gördüğünde denetim işleminin bağımsız yapılmasının önemi belirtilmektedir.

Aynı zamanda gerek akademik araştırmalardaki fikirler, gerekse uygulayıcıların üzerinde bütünleştiği konu vergi yönetiminin birleşip örgütlenmesinde vergi denetiminin temel alınacağı şartını ortaya çıkarmaktadır. Vergi yönetiminin üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar tahsilât, denetim ve tahakkuk fonksiyonlarıdır. Tahsilât ve tahakkuk işlevlerinin çok önemli olmasının yanında, tahsilat ve tahakkuk işlevlerinin yerine getirilmesinde asıl belirleyici faktör vergi denetimidir (Binbirkaya, 2006: s.24-25).

3.1. Vergi Denetimi Kavramı

Kaynak vergi, devletlerin kamu giderlerini finanse etmesi için gereksinim duyduğu vergilerin en önemlisidir. Vergi; kamu giderlerinin karşılanması maksadıyla devletin bireylerden cebren almış olduğu parasal değerler anlamını taşımaktadır. Devlet bu asli görevini gerçekleştirirken anayasal bir güce dayandırmaktadır. Örneğin; ülkemizde bulunan vergi idaresi 1982 Anayasasınının 73. maddesine dayanarak bu kaynağın toplanmasını yapmaktadır. Söz konusu madde irdelendiğinde; Herkes, kamuyla ilgili giderleri karşılamak amacıyla, parasal anlamdaki gücü nispetin de vergiler vermekle yükümlü olduğu söylenmektedir.

Önceden belirlenmiş kıstaslara ne ölçüde uyduğunu irdelemek ve sonuçlarını ilgi duyan kişi ya da kurumlara aktarmak maksadıyla, genellikle ekonomik olaylar ve faaliyetler ile ilgili varsayımların, objektif kanıtların toplanıp ve söz konusu kanıtlarla değerlendirme yapan bir sistematik sürece denetim denir (Güredin, 1998: s.5).

Yukarıda sözü edilen verginin cebren olma işlevi sebebiyle devlet vergi toplama hususunda genel olarak bir dirençle karşı karşıya gelmektedir. Bu nedenle, vergi denetiminin vergiyle beraber meydana geldiğini söylemek doğru olur. İşte bu bakımdan ele alındığında vergi denetimi de vergilerin temin edilmesi kadar önemlidir.

Vergi denetimi ifadesi; mali idarenin, mükellefler ve kendisinin vergiyle alakalı mevzuatlara uygun hareket edip etmediklerini belirlemeye, mevcut ise hataların düzeltilmesi, vergiyle alakalı ortaya çıkan kayıp (zıya) şeklinde tahmin edilen cezai müeyyidelerin uygulanmak suretiyle vergi kaçırma işlemlerinin caydırıcı olmasına yönelik işlemler toplamı şeklinde tanımlayabiliriz (Yaraşlı, 2005: s.247).

Vergi denetimi, vergilerle ilgili kanunlar aracılığıyla vergilere tabi tutulan mükelleflerin ve işlemlerin tamamıyla kavranmasına ve mükellefler ile vergi idaresinin var olan vergi sistemi içerisinde yer alan kurallara ve ilkelere uygun bir şekilde hareket edip etmediklerini saptamaya yönelik ve vergi idaresince yürütülen işlemler bütünüdür. Söz konusu ifadede denetim etkinliğinin parasal özellikte olduğu kanısına varılsa da, söz konusu hedefe ilave olarak kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesiyle vergileme sisteminde adalet, eşitlik ve sosyal prensiplerini de barındırır.

Bu ifadelere göre vergi denetimi, vergi idaresiyle vergi mükelleflerinin, vergi kanunlarının belirlediği sınırlarda hareket etmesini sağlayarak vergilerdeki adalet içinde potansiyel vergi kaynaklarının tümünün vergilendirilebilmesi, ayrıca uygulamada karşı karşıya kalınan problemlerin çözülmesi için vergi sisteminde değişiklikler tavsiye edebilme fonksiyonlarına haizdir (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2004: s.131).

Vergi denetiminin özelliklerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- ◆ Vergi denetimi tarafsızdır,
- ◆ Vergi denetimi hukuki bir denetimdir,

- ◆ Vergi denetimi bir hesap denetimidir,
- ◆ Vergi denetimi yaptırımcı bir özelliğe haizdir,
- ◆ Vergi denetimi arayıcı ve bulucudur,
- ◆ Vergi denetimi kamusal özellikli bir denetimdir (Baytar, 2006: s.72-73-74).

Vergi denetiminin ait fonksiyon daha çok, ödenecek vergilerin doğruluğunun incelenmesi, durumların belirlenmesi ve varsa eksikliklerin ve yanlışlıkların giderilmesidir. Bu süreç içerisinde, vergi tutarları ile vergi denetimi araştırılacak, meydana gelecek olumsuzluklar mümkün olduğunca önlenecek ve düzeltilmesi sağlanacaktır.

Böyle bir fonksiyonu bulunan vergi denetiminde genellikle aşağıda yer alan işlemler gerçekleşmektedir;

- Muhasebe defterleri ve kayıtlarının mevzuata uygunluğu,
- Muhasebe işlemlerinin mevzuata uygunluğu,
- Yeniden değerlemenin mevzuata uygunluğu,
- Muhasebe kayıtlarına geçirilmeyen işlemlerin ve belgelerin tespit edilmesi,
- Vergi beyannamelerinin (yıllık, münferit, özel, muhtasar, K.D.V.) mevzuata uygunluğunun teste tabi tutularak saptanması,
- Ticari kardan vergi matrahına geçiş işlemlerinin denetimi ve vergi matrahının doğruluğunun tespit edilmesi,
- Aktif ve pasif hesapların değerlendirilmelerinin mevzuata uygunluğu belirlenecektir (Ünsal, 2014: s.44).

3.2. Vergi Denetiminin Amaçları

Vergi yükümlülerinin kasıtlı vergi kaçırma eğilimlerini ve ya hata sonucu vergi ödememe potansiyellerinin önüne geçmek amacı ile vergi denetimi yapılmaktadır.

Ekonomik, mali, hukuki ve sosyal olmak üzere vergi denetiminin amaçları 4 başlıkta incelenebilir (Aydın, 2006: s.60).

3.2.1. Vergi Denetiminin Mali Amacı

Vergi denetiminin aracılığıyla, ceza ve vergi şeklinde ek gelir kaynağı oluşabilmektedir. Denetimlerin etkinliği ve yaygınlığı ölçüsünde başka vergi mükelleflerinin yaptığı beyanların yükseltilmesi yolu ile de ek gelir oluşturulmakta, aynı zamanda vergi kayıp ve kaçakçılığını hedef alanların bu davranışlarının cezasız bırakılmaması vergi mükelleflerini ve potansiyel durumda olan vergilerin kayıp ve kaçaklarını hedef alanlar açısından caydırıcı olmaktadır.

Vergi denetimiyle beraber, vergi oranlarında artışa gitmeden toplam vergiden elde edilen gelirlerde artış sağlanabilir. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomik faaliyetleri kayda almaya yardımcı vergi denetimi; vergilerle ilgili cezaların ağırlaştırılması, ekonomik faaliyetleri gözlemlemeye yardımcı yasalarla ilgili düzenlemeler ve sistemlerin özümsemesiyle vergiyle ilgili taban genişletilmiş olur. Söz konusu işlem, toplam vergilerden elde edilen gelirlerin artışında rol oynamasına ve bu böylece kamuda meydana gelen açıkların ekonomide meydana getirdiği olumsuzluklar ve kayda alınmış ekonomik faaliyetlerdeki parasal yükler azaltılabileceği öngörülmektedir (Atılın, 2004: s.238).

3.2.2. Vergi Denetiminin Ekonomik Amacı

Devletin temelini oluşturan vergi gelirlerini kayıt dışı ekonomi ile azaltmak mümkündür.

Ekonomik faaliyetleri kayıt dışı bırakmak, mükellef oldukları vergileri eksik veya tamamen ödenmemesine yol açmakta ve bu da devletin vergi gelirlerini düşürmektedir. Bundaki düşüş de bütçe finansmanının sağlanması için borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Borçlanmanın neticesinde ise faiz artışı yaşanmakta bu olumsuz netice de yatırımları düşürerek hem milli geliri hem de istihdama tesir edebilmektedir. Bütçede oluşan açıkların borçlanma vasıtasıyla finanslanması neticesinde, faizlerin artması ile kamu borçlanmasıyla ilgili maliyetlerde artışlar gözlenmekte; dolaylı olarak, bütçede oluşan açıklar git gide arttığı söylenebilir (Us, 2004: s.13).

Enflasyonist etkileri ortadan kaldırmak ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmek gibi vergi denetiminin bazı ekonomik hedefleri de vardır. Yapılan vergi denetimleri sayesinde, kayıt dışı gelirler tespit edilecek, vergi kaçakçılığının meydana getirdiği bütçe açıklarının sebep olduğu enflasyonist etkiler de bu sayede ortadan kalkacaktır (Tekin ve Çelikkaya, 2007: s.44-45).

Kaynakların dağılışı üzerinde de kayıt dışı ekonominin etkisi bulunur. Bu bağlamda iktisat biliminin esas sorularından birisi olan hangi maldan ne miktarda üretileceği yönünde kararlar verme yükümlülüğündeki üretici ve tüketicilerin kararlarını negatif yönde etkileyerek faaliyetlere ayrılacak kaynakların etkinliğini düşürmektedir. Ayrı olarak kayıt dışı ekonomik piyasada bulunan rekabetçi yapıyı da olumsuz etkileyip ekonomik yaşamı zorlu kılmaktadır. Çünkü kayıt dışı olarak faaliyetini sürdüren işletmeler, daha az maliyetler ile daha rekabetçi olan fiyatlara sahip olacak ve bu nedenle de kayda alınan kesimlerin sektörlerden dışlanması ile sonuçlanacaktır. Bu sonuçla vergilerdeki denetimlerin ehemmiyeti görülmektedir. Bu durumda vergilerin denetimiyle kayıt dışı alanda yer alan sektörlerde meydana gelen vergilerle ilgili kayıplar açığa vurulacak ve söz konusu sektörlerin lehine, bozulmuş olan kaynakların dağılımı hususunda düzeltme yaparak kaynakların daha etkili dağılmasını temin edecektir. Sonuçta firmalar arasında rekabet sağlanacak ve aynı zamanda piyasa mekanizması daha aktif biçimde çalışacaktır.

3.2.3. Vergi Denetiminin Sosyal Amacı

Sosyo-ekonomik dengenin adil hale getirilmesi vergi denetiminin bir diğer önemli amacıdır. Toplum refahında artışın sağlanması için gelir dağılımı olumlu etkileyen vergi kaçığının denetim yoluyla azaltılmasıdır. Sonuçta toplumda birçok sorunun çözülmesi refah artışıyla sağlanacaktır.

3.2.4. Vergi Denetiminin Hukuki Amacı

Vergi kanunlarının uygulanmasını sağlamak, vergi denetiminin hukuki amacıdır. Bu sayede devletin gücü ve saygınlığı artar. Devletin gücü ve saygınlığındaki artışlarda devletin uygulamaya koyacağı hukuka ilişkin kurallara azami ölçüde uyulmasına ve benimsenmesine imkan tanıyacaktır (Tekin ve Çelikkaya, 2007: s.45-46).

Yönetim birimlerinin adaletli, etkin ve düzenli bir şekilde çalışmaya yöneltmelerinin yanında, personelin özlük haklarının çarpıklıkları belirlenip gereken tedbirlerin alınması denetim yoluyla sağlanabilecektir. Bu bağlamda mükelleflerin, geliri nispetinde vergi ödemeleri sağlanmış olurken işlerinin de tarafsız ve adil bir şekilde yapılabilmesi sağlanacaktır. Aynı zamanda mükelleflerin bilerek ve bilmeyerek neden oldukları vergi kayıp ve kaçakları, vergi adaletindeki dengeyi bozmaya yönelik neticeler ortaya çıkardığından, söz konusu tesirlerin ortadan kaldırılması da yine vergi denetimiyle gerçekleştirilecektir. Çünkü vergilerde kayıp ve kaçakların meydana gelmesi, vergilerdeki kayıp ve kaçaklara sebep olan mükellef lehine, dürüst mükellefi rahatsız edecek ve bunlar aleyhine, haksız rekabet unsuru oluşacaktır. Bu doğrultuda etkin bir vergi denetimi ile giderilebilir (Şaan, 2008: s.42-43).

3.3. Vergi Denetiminin Çeşitleri

3.3.1. Vergi İncelemesi

Vergi Usul Kanunu'nun 134. Maddesi gereğince vergi incelemesinde amaç; mevcut vergilerin doğruluğunu belirlemek ve araştırmaktır. Kanun maddesinde de belirtildiği gibi idare, vergilerin doğruluğunun araştırılması ve eksikliklerinin tespitiyle yükümlüdür. Bunun yanı sıra doğru ve gönüllü beyanı sağlama, beyannamelerini güvenilecek duruma getirme, vergilerdeki kayıp ve kaçakların giderilmesi gibi hedefleri de vardır.

Vergilerle ilgili irdelemeler meydana getirmeye yetkili olan üniteler aşağıda yer almaktadır;

- Vergi Müfettişleri
- Vergi Müfettiş Yard.
- İlin En Büyük Mal Memuru
- Vergi Dairesi Müd.

Vergilerin incelenmesi ile ilgili olan ünitelerin, neticeye varılmamış hesap dönemi de ilave edilerek, tahakkuk zaman aşımı süresinde incelemeler meydana

getirme imkanı olacaktır. Yapılacak incelemede zamanın önceden bildirilmesi zorunlu değildir. Fakat, mükellefin hazırlık yapması gerekiyorsa haber verilir. İnceleme sonucunda gerekirse vergilendirmeye ilgili hesap durumları ve olaylar tutanakla belirlenir var ise ilgili olanların itirazları da söz konusu tutanakta yer alır. VUK'un 30. maddesine göre, vergi matrahının tamamıyla ya da kısmen defter, kayıt ve belgelere ya da yasal ölçütlere dayandırılarak tespit edilmesine olanak tanımayan durumlarda takdir komisyonlarınca uygun bulunan ya da vergiyle alakalı incelemeler yapma konusunda yetkili mercilerce düzenlenen vergi inceleme raporlarında yer alan matrah veya matrah kısmından verginin tarh edilmesidir. Söz konusu rapordaki maddeye göre; tespit edilen matrah veya matrah farkı resen takdir olunmuş sayılır. İnceleme işlemiyle yetkilendirilmiş olanlarca gerekmesi halinde takdirde inceleme, yasanın belirttiği sınırlar içerisinde oldukça geniş alanlar içermektedir.

Uygulamada üç çeşit vergiyle ilgili inceleme yer almaktadır;

- **Tam İnceleme:** Mükelleflerin tüm iş ve işlemlerini her türlü matrahlarla ilgili öğeleri içine alacak biçimde meydana getirilen inceleme türüdür. Ayriyeten söz konusu incelemede mükellefin tabi tutulduğu vergi/ler karşısında bulunduğu halini, bir ya da daha fazla vergilendirme dönemini de içine alacak biçimde belirlemeye yönelik incelemeler yapılır.
- **Kısa İnceleme:** Vergi matrahını meydana getiren öğelerden bir ya da daha fazlasını belli bir yönüyle içine almaya yönelik olarak gerçekleştirilen inceleme türüdür.
- **Karşıt İnceleme:** Yürütülen vergi incelemesi esnasında gerekli görülen belirli hususlarda başka mükellefler bazında gerçekleştirilen inceleme türüdür (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2007: 9-10).

3.3.1.1. Vergi İncelemesinin Fonksiyonları

Önleme ve araştırma fonksiyonları vergi incelemesinin en önemli iki fonksiyonudur. Vergi incelemesinin asıl amacı vergi kayıp ve kaçacağını soruşturmak değil daha çok bunları önlemeye yöneliktir. Vergi incelemesinin önleme fonksiyonu denetim yolu ile beyan edilmemiş matrah veya matrah farkları meydana getirebileceği gibi her an denetlenebilirim düşüncesini de mükellefe aşılar.

Öncelikle vergi incelemesi, ödenmesi gereken verginin ne denli doğru olduğunu araştırmaya çalışılır. Araştırma temel olarak, incelenen yükümlülerin defterlerinde ve kayıtlarında gerçekleştirilen hataların ve hilelerin, dolayısı ile ödemesi yapılacak verginin doğruluğunun belirlenmesine yönelik olup, belgeler üzerinde ve defter kayıtlarında veya bunların dışında veri toplanması anlamını taşımaktadır.

Farklı bir ifadeyle de, genel olarak, vergi incelemesinin, denetimlerden sonra uygulanmaya konan cezanın mükellefler açısından caydırıcılık özelliğine sahip olması sebebiyle hatalı ve hileli işlemlerin azaltılması ve vergi incelemesindeki hedeflerin etkili bir biçimde yerine getiren önleme işleviyle hem mükellefleri uyardırma hem de onlara bilgi vermeye, yardımcı oluca; böylece hem eğitici hem de yapıcı yönlerini gösteren düzeltici işleve sahip olduğu belirtilmiştir (Can, 1981: s.68).

Bu bilgiler dahilinde vergi incelemesinin işlevlerini araştırmacı, önleyici ve düzeltici fonksiyonlar olmak üzere önem sırasına göre üçe ayırabiliriz:

3.3.1.1.1. Vergi İncelemesinin Araştırma Fonksiyonu

Vergi incelemesinin birincil işlevi araştırma fonksiyonudur. Bu durumda vergi idaresi, vergi incelemeleri aracılığıyla beyanların gerektiği gibi denetimini sağlayamıyor ise vergilerle ilgili kanunlara uygun olmayan davranışları belirleyip gün yüzüne çıkaramıyorsa vergi incelemesi neticesinde gerçekleştirilecek yaptırım cezaları yerine getirilemeyecek anlamına gelmektedir. Bu bakımdan araştırma fonksiyonu son derece önemlidir.

3.3.1.1.2. Vergi İncelemesinin Önleme Fonksiyonu

Vergi denetlenmesi neticesinde meydana gelebilecek bir cezai müeyyidenin caydırıcılığına ilişkin bir özelliğidir. Bu caydırıcılığının başarılı bir sonuca ulaşabilmesi için yükümlülerin ara sıra incelemeye tutularak kontrol altına alınmaları mecburidir. Ancak bu yöntemle hile ve hatanın önüne geçilebilir.

3.3.1.1.3.Vergi İncelemesinin Düzeltici Fonksiyonu

Düzeltici fonksiyon vergi inceleme aşamasında ve bunun haricinde diğer aşamalarda mükelleflere bilgi verilmesini ve eğitilmesini sağlar. Bu ayrıntı günümüzde vergi idarelerinin gittikçe daha fazla önemiyet verdiği bir durumdur.

3.3.2. Yoklama

VUK'un 127. maddesinde; yoklama işleminde maksat, mükellefleri ve mükellefiyet ile alakalı maddi olayları, kayıtları ve mevzuları irdelemek ve saptamaktır. Yani asıl amaç öğeler saymak ve fiilen belirlemektir. VUK'a Yoklama işlemi hususunu meydana getiren birtakım yapıtaşları aşağıda yer almaktadır;

- Günü gününe kayıtların tutulması zorunluluk arz eden defterlerin iş yerlerinde mevcut olarak yer alıp almadıkları,
- Defterlerin tasdiklenip tasdiklenmedikleri, usuller bazında kayıtların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği,
- Vergi kanunlarınca düzenlenmesi gereken belgelerin usullere uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadıklarıyla ile kullanılıp kullanılmadığını,
- Fatura kesilmeyen malların yer alıp almadığı,
- Levha asma ya da kullanma zorunluluğunun yerine getirilip getirilmediğine ilişkin belirlemeler yapmak.

Belgeler ve kanuni defterler dışında yer alan ve vergilerdeki kayıpların yer aldığına işaret teşkil eden delil, belge ve defterin belirlenmesi durumunda bunları almak gibi yetkiler denetim personellerine tanınmıştır.

Yoklamanın zamanlamasıyla alakalı yükümlüye bilgi aktarılmaz. Daima yoklama gerçekleştirilebilir. Yoklama neticesi, yoklama fişine yazılır. Daha sonra bu fiş ilgisine imzalatılmak suretiyle bir örneği kendisine teslim edilir.

3.3.3. Arama

VUK'un 142. maddesine göre İhbar ya da gerçekleştirilen irdelemeler nedeniyle, bir mükellefin vergi kaçırma davranışında bulunduğuna ilişkin belirtilen yer alırsa, bu mükellef veya kaçırma ile bir bağlantısı bulunan diğer kişiler bazında ve söz konusu kişiler üzerinde aramalar gerçekleştirilebilir. Ancak arama işleminin gerçekleştirilebilmesi adına aşağıda yer alan iki durum gerekmektedir;

1.Vergiyle ilgili incelemeler gerçekleştirmeye yetkili kişilerin bu işlemin gerekli olduğuna kanaat getirmesi ve gerekçeli bir yazıyla aramaya ilişkin bir karar vermeye yetkili sulh hakiminden bu talebi dilemesi,

2. Sulh hakiminin istenilen mevkilerde aramanın gerçekleştirilmesine yönelik karara varması esastır.

Arama işlemi en geç üç ay içinde bitirilmek suretiyle hem defterler hem de belgeler mükellefe iade edilir. Yasalara aykırılık tespit edilen hususlarda tutanak tutma yoluyla tespitler gerçekleştirilir.

3.3.4. Bilgi Toplama

Bilgi toplama, VUK'un 148. maddesinde Kamu idare ve müesseseleri, mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişiler, Maliye Bakanlığının veya vergiyle alakalı incelemeler yapma konusunda yetkili kişilerin talep edecekler bilgileri verme zorunlulukları vardır.

Bilgiler yazılı ya da sözlü talep edilir. Sözlü olarak talep edilen bilgileri vermek istemeyenlere keyfiyet yazı ile tekit ve cevaplamaları adına kendilerine uygun görülen bir zaman tanınır. Bilgiler istemek üzere ilgililer vergi dairesine cebren getirilmezler.

3.3.5. Teftiş (İç Denetim)

Teftiş (iç denetim), vergi idaresi personellerinin vergilerle ilgili sistemlerde belirlenmiş esaslara çiğnemeyecek davranışları saptayıp uygulamada yapılan hataların düzeltilmesini ve bu hataları meydana getiren sebeplerin tasfiyesini amaçlamaktadır.

Teftiş, örgütün işleyişiyle ilgili kanun, tüzük, yönetmelik, tebliğ ve genelgelere uygunluğu denetiminin yapılmasıdır. Teftişin esas görevi, yönetimin planlanmış hedefleri ile işleyişi arasındaki uyumunu daimi hale getirmektir. Hiyerarşik üstlerce verilen kararların astlar tarafından yerine getirilip getirilmediğinin devamlı takip edilmesi yönetimin faal işleyişiyle alakalı temel ilkelerinden biri, aynı zamanda rastgele bir anında örgütün hangi vaziyette bulunduğunun bir işareti olduğu görülmektedir.

Teftiş temelde, yönetime yönelik olmak ile birlikte, uygulama düzeninin gerçekleştirilmesi neticesinde sağlıklı bir vergilemenin yapılması sureti ile dolaylı yönden ve bildirimlerin incelenmesiyle de direkt olarak yükümlülerin denetlenmesine de imkan tanımaktadır.

Maliye Bakanlığı bünyesinde teftişe yetkilileri;

- Vergi Başmüfettişleri
- Vergi Müfettişleri
- Vergi Müfettiş Yardımcıları'dır.

Teftişin amacı; teftişle karşı karşıya kalan işlemlerin mevzuattaki hükümlere uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini tespit etmek ve mevzuattaki hükümlere aykırılık veya suç teşkil eden işleri gerçekleştirenleri saptayarak gereken soruştırmaların yapılmasına zemin hazırlamaktır.

Teftiş neticesinde cevaplı rapor düzenlenmekte olup soruştırmayı gerekli kılan bir hal meydana gelirse tahkikat raporu veya fezleke tanzim edilmektedir. Ayrıca uygulamada yaşanan aksaklıklara yönelik olarak bir takım basit raporlar düzenlenir.

Cevaplı raporlar, teftişe bağlı birimlerde gerçekleşen denetim neticesinde eleştirilen maddeleri barındırmak amacıyla düzenlenir. Aslı ve iki nüshası ile zimmetle ilgili mercie sunulur. Sonunda teftiş elemanı ilgililerce cevap verilmesi hususunu kendi ister ve ilgililer tarafından belirlenen konular cevaplandırılmasıyla, son mütalaa teftişi gerçekleştiren kişiçe ilave edilir ve merkeze gönderimi sağlanır.

3.4. Ülkemizde Vergi Yönetimi Ve Denetiminin Mevcut Örgütsel Yapısı

Türkiye’de vergi denetimi, 16.05.2005 tarihli 25817 numaralı Resmi Gazete’de yayımlanan 5345 Sayılı Gelir İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir. Bu tarihe kadar sadece Maliye Bakanlığınca sürdürülen vergi denetimi bu tarihten sonra Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığınca yürütülecektir.

Ayrıca Gelir İdaresi Başkanlığı ile birlikte Vergi Denetim Kurulu da bu vergi denetim görevini yürütmektedir. 10.07.2011 tarihli Resmi Gazete ’de yayınlanan 646 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu, Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı ve Vergi Denetmenleri Büro Başkanlıkları aynı çatıda birleşmiş, Maliye Bakanlığı kurumunda ve direkt Bakana tabi şekilde Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı oluşturulmuştur (Oğuztürk, 2015: s.217).

3.4.1. Maliye Bakanlığının Görevleri ve Teşkilat Yapısı

178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin, 646 sayılı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının Kurulması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnameyle değişik, 20' nci maddesine göre Kurulun görev ve yetkileri aşağıda yer almaktadır;

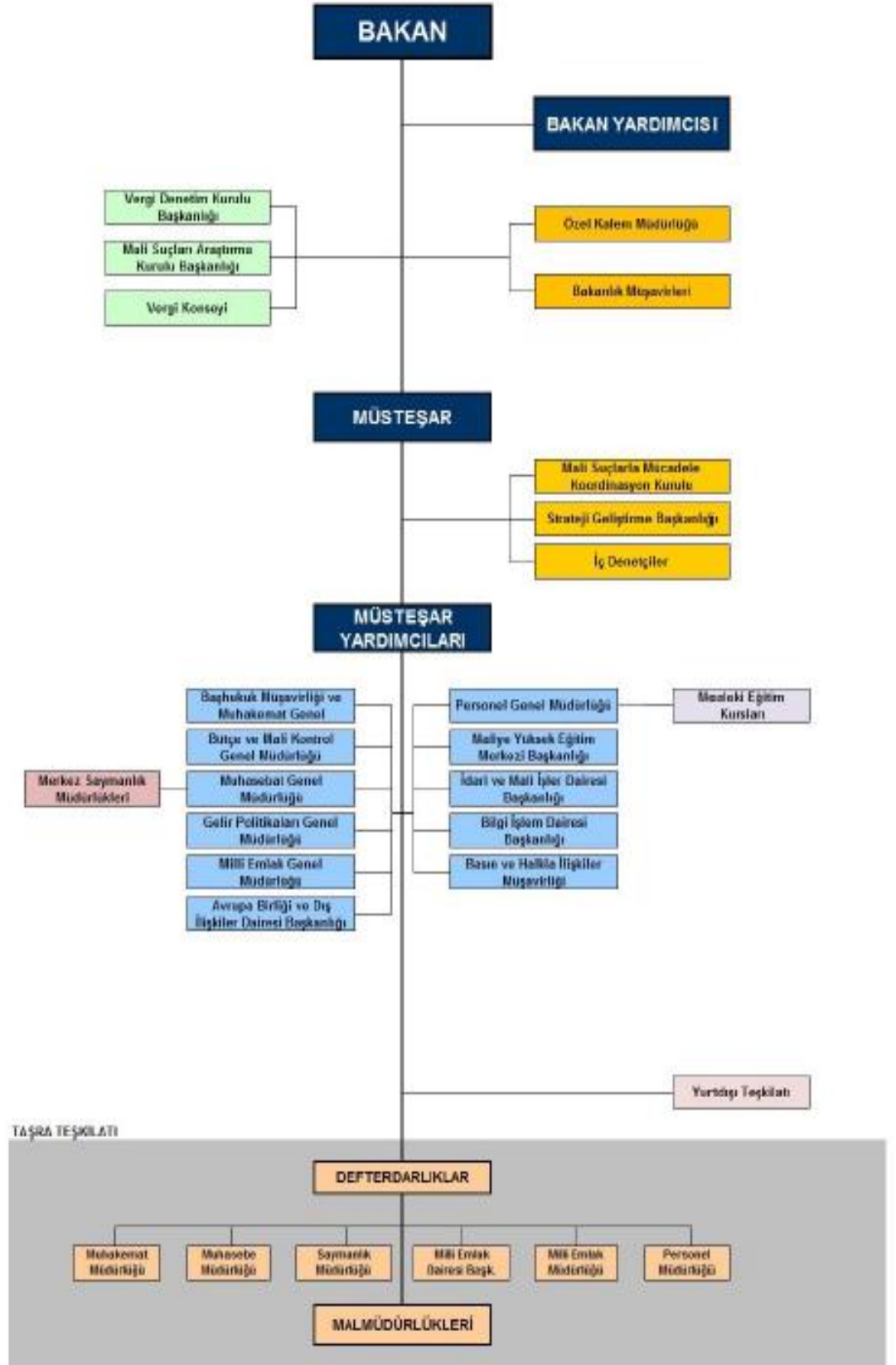
- Maliyeyle ilgili politikaların hazırlanması aşamasında yardımda bulunmak ve söz konusu politikayı uygulamak,
- Genel bütçedeki kamu idareleri ve özel bütçeli idarelerin hukuk danışmanlığını ve muhakemat hizmetlerini istekleri durumunda gerçekleştirmek,
- Harcamayla ilgili politikaların geliştirilmesi ve uygulanması ile Devlet ilişkin bütçenin hazırlığı, uygulaması, söz konusu uygulamanın takip edilmesi ve yönlendirilmesiyle alakalı hizmetlerin yürütümünü sağlamak,
- Devlet hesaplarını kayda almak, saymanlık hizmetlerini yerine getirmek,

- Gelirle ilgili politikayı geliştirme, (Bu arada yer alan uygulamak ve devlet gelirlerini tahsilini sağlamak, ibaresi, 05.05.2005 tarihli ve 5345 sayılı Kanununun 35. maddesiyle kaldırılmıştır.)
- Devlete ait malların yönetimi, kamu mallarıyla kamuya ait kurum ve kuruluşlarının taşınmaz malları hususundaki yönetimle ilgili kuralları tespit etmek ve bunlara yönelik diğer işlemleri gerçekleştirmek,
- Tüm gelir gider işlemlerine has kanuna ilişkin tasarıları ve diğer mevzuatları hazırlama veya hazırlanmasında katkı yapma,
- Milletlerarası kuruluşların Bakanlık hizmetlerine yönelik çalışmalarını takipte bulunmak, söz konusu konularda Bakanlık'ın görüşünü hazırlama, ulusal ve uluslararası faaliyetlerin yürütümünü sağlamak,
- Bakanlık'taki ilgili kuruluşların, firma ve yatırımlarla ilgili programlarını irdeleyerek onaylama ve yıl bazında daima hazırlanan programlara göre etkinliklerini takipte kalma ve denetleme,
- Farklı yasalarla Maliye Bakanlığı'na verilen vazifeleri gerçekleştirmek,
- Yukarıda sayılan vazifelerin uygulanmasını takipte kalmak, değerlendirmede bulunmak, incelemede yer almak, teftiş ve denetleme yapmak,
- Suç kazançlarının aklanmasını önlemek adına usulleri ve esasları tespit etmek,
- Vergilerin incelenmesi ve denetlenmesine yönelik ana politika ve stratejileri tespit etmek ve uygulanmasına önyak olmak (VDK, 2015: s.8).

Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. maddesinde Maliye Bakanlığı teşkilatı merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlar gibi unsurlardan oluşur denmektedir. Bakanlık teşkilat yapısı aşağıdaki gibi şematize edilebilir;

Tablo 3.1: Maliye Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilat Yapısı

Mevcut birimler Kanun Hükümünde Kararnamede Merkez Teşkilat içerisindeki birimleri aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 3.2: Maliye Bakanlığı Merkez Teşkilat Birimleri

Ana Hizmet Birimleri	Danışma ve Denetim Birimleri	Yardımcı Birimler
1) Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü	1) Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı	1) Personel Genel Müdürlüğü
2) Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü	2) Bakanlık Müşavirleri	2) İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı
3) Muhasebat Genel Müdürlüğü	3) Basın ve Halkla İlişkiler	3) Bilgi İşlem Daire Başkanlığı
4) Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü		4) Özel Kalem Müdürlüğü
5) Milli Emlak Genel Müdürlüğü		
6) Avrupa Topluluğu ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı		
7) Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı		

Kararnamenin 34. maddesi Bakanlık taşra teşkilatı, defterdarlıklardan oluşur geçmektedir. Bu yasadan önce ana hizmet birimi olarak Maliye Bakanlığına bağlı olan Gelirler Genel Müdürlüğü kaldırılmış ve bu kurulun yerine Gelir İdaresi Başkanlığı kurulmuştur.

Defterdar bulunduğu ilde Maliye Bakanlığı'nın en üst memuru ve il ve bağlı ilçeler teşkilatının amiri olup, işlemlerin kanunda yer alan hükümlere göre yürütümü, denetlenmesi, merkez ve taşradan sorulan sorulara cevap verilmesi, yasaya aykırılığa ilişkin harekette bulunduğu gözlenenler hakkında takibat yapmak, atamaları ile ait merkez ve bağlı ilçeler maliye memurlarının sicillerinin tutturulması ile görevli ve sorumludur. İl ve ilçe birimlerini defterdar adına kontrollerde bulunmak üzere defterdar emrine denetmenler verilir (Oğuztürk, 2015: s.217).

Defterdarlık birimleri, defterdarın himayesinde muhakemat birimleri, muhasebat ve milli emlak ile personel müdürlüğünden oluşur. Bu yasa ile gelir birimleri defterdarlık himayesinden alınarak Gelir İdaresi Başkanlığının bünyesine sokulmuştur (Oğuztürk, 2015: s.217).

5345 Sayılı yasa ile defterdarlık devletin yalnızca gider ve mallarını gözeten bir birim haline dönüştürülmüştür. Devletin gelir bölümü ise Gelir İdaresi Başkanlığının gözetimine bırakılmıştır.

3.4.2. Gelir İdaresi Başkanlığının Görevleri ve Teşkilat Yapısı

Gelir idaresine bağlı var olan sorunlarına çözüm getirmek adına yapılan revizyon çalışmaları 1950'li yıllara dayanmaktadır. 1951 yılında Maliye Bakanlığı Kuruluş ve Çalışmaları hakkındaki rapor, Bakanlığa sunulmuş olan çalışmalardan ilkidir. 2 Aralık 1963 tarihinde Amerikalı Frank White tarafından gelir idaresinin revizyonunu konu alan 'Türkiye'de Vergi İdaresi' adlı bir rapor oluşturulmuştur.

Hazırlanan bu rapor neticesinde bu dönemin Maliye Bakanı olan Ferit MELEN'in onayıyla Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Yeniden Düzenleme Komisyonu oluşturmuştur. Yabancı uzmanlar tarafından bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmalar aşağıda yer almaktadır;

- 1- James W. Martin ve Frank C.E Cush (1951),
- 2-B. Frank White (1963),
- 3-Daniel L. Tucker (1970),
- 4-Leif Muten (1972),
- 5-Socorro Velazquez, Jr. (IRS-1999)

Gelir İdaresinin yeniden yapılandırılması konusunda Bakanlığın yaptığı ilk ciddi çalışma 1960'lı yıllarda oluşturulan Vergi Reform Komisyonu'nun 1964 senesinde hazırladığı Gelir İdaresi Başkanlığı yasa taslağı tasarısı olmuştur. 1971'de Gelir İdaresinin Gelirler Genel Sekreterliği biçiminde örgütlenmesini öngören ve 26.01.1972 tarihinde meclise sunulmuş fakat yasalaşmamış bir diğer tasarı olmuştur. 1980'de gelir idaresinin tekrardan yapılandırılma aşamasından geçmesi zorunluluğuna işaret eden bir rapor Adnan Başer KAFAOĞLU'nca hazır hale getirilmiş, fakat gerçekleştirilmesi umulan değişimler içinde bulunulan devirde de yapılamamıştır. 1985 yılından sonra ise gelir idaresinin tekrardan yapılandırılmasına

ilişkin birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiş fakat tümü neticesiz kalmıştır (Oğuztürk, 2015: s.217).

Bu yılları takiben gelir idaresinin revizyonuna yönelik bazı tartışmalar yapılmış, idarenin sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getiren raporlar hazırlanmıştır. 1992 yılında TOBB tarafından hazırlanan Vergi Uzlaşma Taslağı 'da Gelir İdaresinin sorunlarına yönelik bir çalışmadır. Yapılan söz konusu çalışmada etkin ve adil bir vergi sistemi meydana getirmek için farklı çevrelerden sivil toplum örgütlerinin görüşlerine başvurulmuştur. Bu sivil toplum örgütleri, çeşitli sebeplerden dolayı (Türk Vergi İdaresinin etkinsizliği, vergi idaresinin örgütlenme biçiminden kaynaklanan sorunlar, idarenin yüklendiği görev yoğunluğu) vergilerin etkin toplanmadığı ve denetiminin yapılmadığı dile getirmiştiler.

Maliye Bakanlığının genel merkezi yapı içerisindeki yerini belirlemek ve kurumların üst yapısına ilişkin genel çerçevesini yapılandırmak bu çalışmaların ortak özelliğidir. Bununla birlikte bu çalışmalarda, ekonomik politikaları meydana getiren birimlerin birbirleriyle uyumluluğu gereği, oluşturulan ekonomi yönetimi ve vergi politikaları ekonomik politikalardan bağımsız olamayacağı dile getirilmiştir. Maliye Bakanlığının örgütlenmesine ilişkin çalışmalar yanında, Gelirler Genel Müdürlüğünün daha verimli ve etkin çalışan bir bünyeye kavuşturulması amacı ile da gerek sivil toplum örgütlerin gerek uluslararası kuruluşlarca çok miktarda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda esas vurgusu yapılan öğeler ise; örgüt yapısının fonksiyonel tarza dönüştürülmesi, idarenin güçlendirilmesi, teknolojik altyapısının desteklenmesi, belirli seviyede bir otonomi (özerklik) sağlanması, merkez ve taşra ilişkisinin tekrardan dizayn edilmesi ve öncelikle mükellef odaklılık hususu yeni bir misyonun hayata geçirilmesi olarak gerçekleştirilmiştir (Arıoğlu, 2005: s.69).

2000'li yıllarda ise oluşturulan raporlar, yapılan araştırmalar dikkate alınarak, 16.05.2005 tarih 5345 sayılı Gelir İdaresi Başkanlığının teşkilat ve görevlerine ilişkin kanunla bu süreç tamamlanmıştır (Öz ve Karakurt, 2007: s.82-83).

5345 sayılı Gelir İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanununun 1.maddesine göre kanunun amacı;

- a. Adalet ve tarafsızlık içerisinde gelir politikasını uygulama;
- b. Minimum maliyetle vergi ve diğer gelirleri toplama;

- c. Mükelleflerin vergi ödemeye gönüllü uyumlarını sağlama;
- d. Mükellef haklarını gözetmek kaydıyla üst seviyede kaliteli hizmetler sunarak yükümlülüklerini basit bir şekilde gerçekleştirmeleri adına gereken önlemleri alma;
- e. Saydamlık, hesap verebilirlik, verimlilik, katılımcılık, mükellef ve etkililik gibi ana ilkelere göre görevler icra etmek maksadıyla Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığının oluşturulmasına, teşkilat, görev, yetki ve sorumlulukları hakkında kuralları düzenlemektir.

Gelir İdaresi Başkanlığının görevleri kanunun 4.maddesinde aşağıda yer alan biçimde sıralanmıştır;

- a. Bakanlıkça tespit edilen Devlete ilişkin gelirlerin politikalarını uygulama,
- b. Mükelleflerin vergi ödemeye uyumlarını basitleştirmek ve hizmetlerini gerçekleştirmek,
- c. Mükellef haklarının korunması ve mükellefle Başkanlık ilişkilerinin karşılıklı güvene dayanma hususunda gereken önlemlerin alınması,
- d. Mükellefleri vergiye ilişkin mevzuatlardan doğan hakları ve ödevleri hususunda bilgilendirme,
- e. Devletin gelirlerine ilişkin politikaları ile alakalı kanun ve kararname çalışmalarına katılma,
- f. Devletin alacaklarına ilişkin tahsilatı gerçekleştirmek ve söz konusu hususta gereken önlemlerin alma,
- g. İşlem ve eylemlerinden ötürü idarî yargıyla ilgili mercilerde meydana getirilen ihtilaflarla alakalı olarak söz konusu merciler bazında istek ve savunmalar yapmak, gerekmesi halinde itiraz, temyiz ve tashihi karara gitmek; temyiz yolu kararına başvurulup başvurulamayacağı konusunda taşra teşkilatına muvafakat vermek; şikayetle ilgili başvuruları karara bağlamak; uygulamada meydana gelen ihtilafların en asgariye

düşürülmesine ve uygulamada birliğin gerçekleştirilmesine ilişkin olarak önlemler alınması,

- h. Vergilendirme ile alakalı bilgileri toplamak ve bilgi işlem işlevlerinin yürütümünü sağlamak,
- i. Vergilerle ilgili yasalarda veya diğer mali kanunlarda bulunan tüm istisna, muaflık ve indirimlerin maliyetlerini değerlendirmek, ekonomik ve sosyal tesirlerini analize tabi tutma,
- j. Vergilerle ilgili kayıp ve kaçakların önlenmesi hususunda gerek görülen önlemleri alma,
- k. Mahallî idarelerin gelirlerine ilişkin politikalarıyla Devletin gelirlerine ilişkin politikaların uygulamasında uyumun sağlanacağı önlemleri alma,
- l. Gelirlere tesir eden tüm kanun, tasarı ve tekliflerini, vergi tekniği ve uygulanmaları bakımından irdeleyerek görüşlerini bildirme,
- m. Gelire ilişkin mevzuatın uygulanmasına yönelik olarak diğer kurum ve kuruluşlar ile işbirliğinde olmak, bu hedefle veri alışverişini meydana getirmek,
- n. Görev alanında yer alan hususlarda, uluslararası gelişmeleri takip etmek ve Avrupa Birliği, uluslararası kuruluşlar ve diğer devletler ile işbirliğin de bulunmak,
- o. Terkini gereken vergilerle tahsil edilmesi konusu zamanaşımına uğrayan Hazine alacaklarının kanunların el verdiği ölçülerde terkin edilmesi ile alakalı işlemlerin gerçekleştirilmesini sağlama,
- p. Nitelikli insan kaynağının kazanımı, yetkinlikleri hususunda gelişmelerine imkan tanınması, kariyer planları ile alakalı çalışmalar ve performans ölçümlerinin yapılması,
- q. Kamu Görevlileri Etik Kurulunun tespit ettiği ilkeler kapsamında kurumsal etik esaslar düzenlemek suretiyle personellere ve mükelleflere duyurma.

- r. Etkinlik neticelerini, belirli aralıklar ile kamuoyuna duyurma ve yıl bazdaki faaliyet raporunu takip eden sene kamuoyuna açıklama.
- s. Kanunlar ile verilen diğer vazifeleri yapma.

Gelir İdaresi Başkanlığı merkez teşkilat yapısı Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3.3: Gelir İdaresi Başkanlığı Merkez Teşkilat Yapısı

Ana Hizmet Birimleri	Danışma Birimleri	Yardımcı Hizmet Birimleri
1.Gelir Yönetimi Daire Başkanlığı	1.Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı	1.İnsan Kaynakları Daire Başkanlığı
2.Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı	2.Hukuk Müşavirliği	2.Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı
3.AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı	3.Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği	
4.Uygulama ve Veri Yönetimi Daire Başkanlığı		
5.Denetim ve Uyum Yönetimi Daire Başkanlığı		
6.Tahsilat ve İhtilafı İşler Daire Başkanlığı		

Başkanlığın taşra teşkilatı Kanununun 23. maddesinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre taşra teşkilatı, direkt olarak merkeze bağlı vergi dairesi başkanlıklarıyla vergi dairesi başkanlığı oluşturulmayan mevkilerde vergi dairesi müdürlükleri kurulmaktadır. Vergi dairesi başkanlıklarının kurulma mevkileri ve sayılarıyla bunlara özgü değişimler Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilir. Ülkemiz genelinde yirmi dokuz adet vergi dairesi başkanlığı oluşturulmuş ve faaliyete geçirilmiştir.

Vergi dairesi başkanlığının hedefi, sektörler ve mükellef grupların gereksinimlerine uygun hizmet sunma, yetkinlikler konusunda gelişmeler sağlayarak vergilerle ilgili yükümlülükleri gerçekleştirebilmelerini temin etme ve yetkiler içinde yer alan ekonomik faaliyetleri ve gelişmeleri yakinen takipte olmaktadır.

Vergi dairesi başkanlıkları içerisinde; vergilendirmeyi, mükelleflerle ilgili hizmetlerin, tahsilatı ve hukuki işlemleri, muhasebeyi, denetimi, destekle ilgili hizmetleri ve benzeri işlevleri için grup müdürlükleri ve bunlara bağlı müdürlükler, insan kaynaklarıyla yetki alanlarında ekonomik analizler gerçekleştirmek ve mükelleflerle ilgili hizmetleri yakinen sunmak üzere şubeler oluşturulur. Merkez ile

taşıra birimleri arasındaki fonksiyonel ilişkiler direkt sağlanmaktadır. Söz konusu birimlerin görevleri, organizasyonlarıyla ilgili yapıları, sorumluluklar ve yetkileri, çalışma usul ve esasları ile merkez teşkilatıyla ilişkileri yönetmelikle düzenlenir (Kamuda Stratejik Yönetim, 2017).

5345 Sayılı Yasa ile amaçlanan Gelir İdaresini, Maliye Bakanlığının dikey hiyerarşisi dışına taşımak, illerde defterdarlık teşkilatından bağımsız kılınarak vergi daireleriyle merkez arasında direkt bağlantı sağlama, söz konusu kurumun yalnızca gelir birimleriyle ilgileneceği nedeniyle daha etkili bir yönetimi oluşturmak ve böylelikle vergi dairelerinde iyileştirmeye alakalı çalışmaların güçlendirilmesi olarak özetlenir (AKAD, 2016)

Tablo 3.4: GİB Merkez Teşkilatındaki Personellerin Unvanlara Göre Dağılımı

Merkez	
Gelir İdaresi Başkanı	1
Gelir İdaresi Başkan Yardımcısı	6
Gelir İdaresi Daire Başkanı	10
Gelir İdaresi Grup Başkanı	28
Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri	1
1.Hukuk Müşaviri	1
Başkanlık Müşaviri	2
Hukuk Müşaviri	4
Müdür	10
Devlet Gelir Uzmanı	102
Devlet Gelir Uzman Yardımcısı	51
Mali Hizmetler Uzmanı	8
Mali Hizmetler Uzmanı Yardımcısı	10
Şef	9
Memur Ve Diğer Personel	334
TOPLAM	577

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu, s. 30.

Gelir İdaresi Başkanlığı, 2016 yılı itibari ile;

- 577'si (% 1,4) merkez teşkilatı,
- 40.659'u (%98,6) ise taşıra teşkilatı olmak üzere toplamda 41.236 dolu kadrosu yer almaktadır.

Tablo 3.5: GİB Taşra Teşkilatındaki Personellerin Unvanlara Göre Dağılımı

Taşra	
Vergi Dairesi Başkanı	19
Gelir İdaresi Grup Müdürü	60
Vergi Dairesi Müdürü	485
Müdür	37
Avukat	194
Vergi Dairesi Müdür Yardımcısı	967
Müdür Yardımcısı	45
Vergi İstihbarat Uzmanı	4
Gelir Uzmanı	17.341
Araştırmacı	22
Gelir Uzman Yardımcısı	7.002
Şef	517
Memur Ve Diğer Personel	13.966
TOPLAM	40.659

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu, s. 30.

Aşağıdaki tabloda Gelir İdaresi Başkanlığının amaç ve hedefleri görülmektedir.

Tablo 3.6: Gelir İdaresi Başkanlığının Amaç ve Hedefleri

AMAÇ 1.	Vergi Ve Diğer Gelirleri Toplamada Etkinliği Artırmak	Vergi ve Diğer Mali Yükümlülüklerin Zamanında Ödenmesini Sağlamak Amacıyla Tahsilatın Etkinliği Artırılacaktır.
AMAÇ 2.	Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadele Etmek	Kayıt Dışı Ekonominin GSYH'ye Oranı 5 Puan Düşürülecektir.
AMAÇ 3.	Vergiye Gönüllü Uyumu Artırmak	Hedef 1. Mükellef odaklı hizmetlerin kalitesinde artış sağlama ve geliştirme Hedef 2. Gerçekleştirilen mükellef bazlı işlemleri basite indirgeme ve standardı yakalama. Hedef 3. Toplumda vergi bilinci oluşturma
AMAÇ 4.	Hizmet Kalitesini İyileştirmek	Hedef 1. İnsan kaynakları temelli insan kaynakları yönetim sistematiğini meydana getirmek. Hedef 2. Stratejik yönetim çerçevesinde, organizasyonla alakalı yapıyı ve işle ilgili süreçleri daima geliştirmeye tabi tutmak. Hedef 3. Bilgi teknolojisi sistemlerini ve uygulamalarını geliştirmek bu sayede kurumun etkililik ve verimliliğinde artış sağlamak Hedef 4. Kurumun fiziki imkanlarını genişletmek Hedef 5. Mükellef hizmetleri yönetimini çağın gerektirdikleri doğrultusunda hazırlamak (modern, dinamik ve organizeli).
AMAÇ 5.	Kurumsal Gelişime Katkı Sağlamak Amacıyla Çalışan Memnuniyetini Artırmak	Hedef 1. Çalışan Memnuniyeti Artırılacaktır. Hedef 2. Çalışma ve Hizmet Ortamları İyileştirilecektir.

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu, s. 38

3.4.3. Vergi Denetim Kurulunun Görevleri ve Teşkilat Yapısı

10.07.2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 646 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu, Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı ve Vergi Denetmenleri Büro Başkanlıkları tek çatıda birleşmiş, Maliye Bakanlığı bünyesinde ve direkt Bakana bağlı şeklinde Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı oluşturulmuştur.

Söz konusu Kararname ile 10.07.2011 tarihi itibarıyla Maliye Başmüfettişi, Baş Hesap Uzmanı ve Gelirler Baş kontrolörü kadrolarında yer alanlar Vergi Başmüfettişi kadrolarına; Maliye Müfettişi, Hesap Uzmanı ve Gelirler Kontrolörüyle Vergi Denetmeni kadrolarında yer alanlar Vergi Müfettişi kadrolarına; Maliye Müfettiş Yardımcısı, Hesap Uzman Yardımcısı ve Stajyer Gelirler Kontrolörüyle Vergi Denetmen Yardımcısı kadrolarında yer alanlar Vergi Müfettiş Yardımcısı kadrolarına atanması yapılmıştır.

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının asıl hedefi;

- Etkili ve verimli bir şekilde vergilerle ilgili denetimler gerçekleştirmek,
- Kayıt dışı ekonomiyle ve yolsuzluklarla mücadele etme,
- Teftişler esnasında etkililikte artış sağlamaktır.

Vergi Denetim Kurulunun misyonu ise,

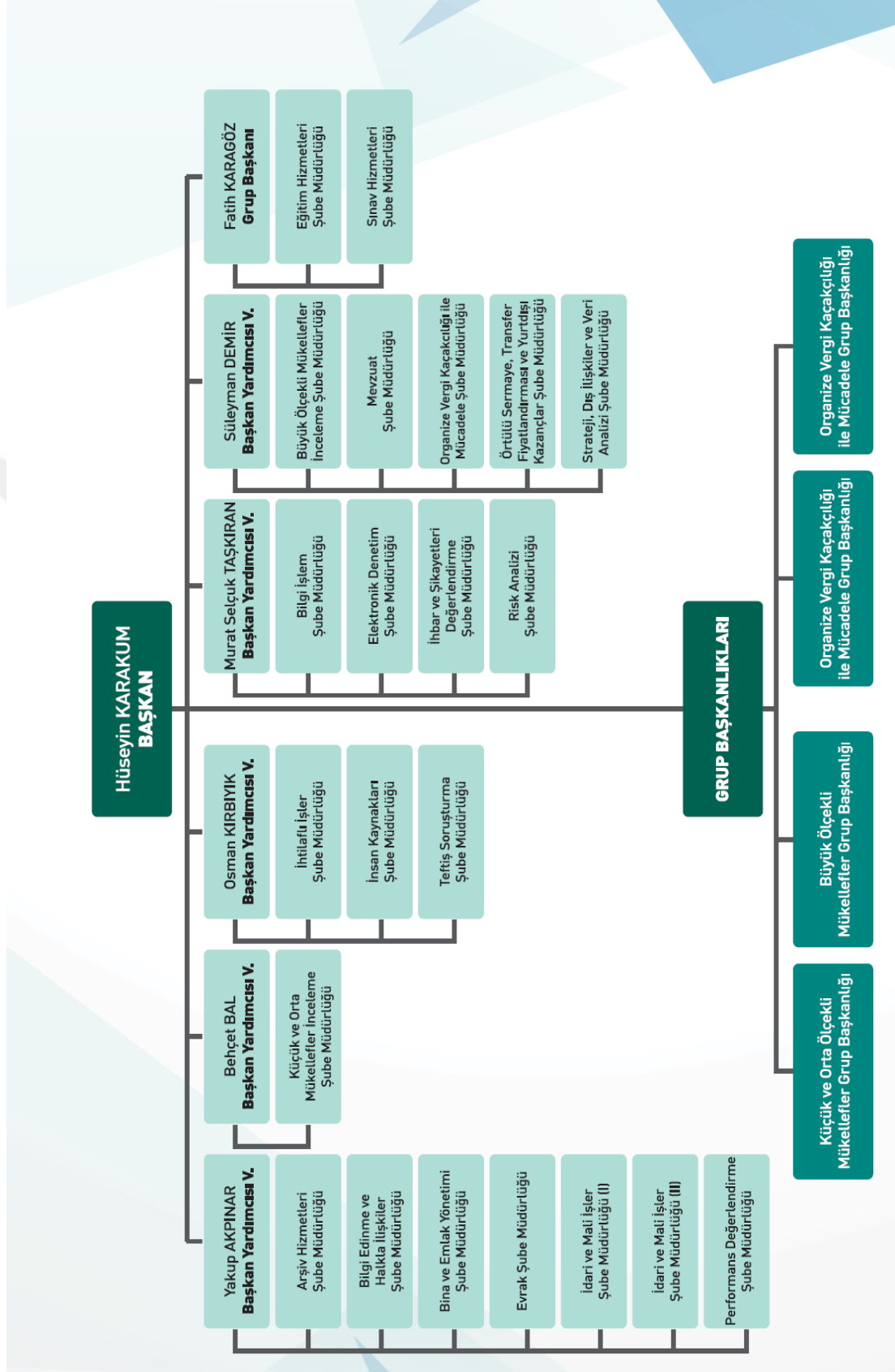
- Kayıt dışı ekonomiyi minimize etmek
- Mükelleflerin vergiye saygınlığını artırmak,
- Risk odaklı ve çağdaş denetimle alakalı teknikleri kullanmak suretiyle vergileri irdelemek,
- Maliye politikalarına yönelik hukuki düzenlemelerin hazırlanmasına katkı yapmak
- Teftiş ve soruşturma faaliyetleri yürütmek.

Vergi Denetim Kurulunun merkezi Ankara ilindedir.

Vergi Denetim Kurulu, yasalarla kendisine sunulan incelemelerle ilgili görevini yürütür iken, kaynakların etkin ölçüde kullanılması, hem devletin hem de mükelleflerin haklarının en yüksek düzeyde tutulması, teknolojik olanaklardan azami ölçüde faydalanmayı amaçlamaktadır. Kurula sunulan görevlerin ifasında, uzmanlaşma ve işbölümünün oluşturulması için Bakanlık Makamının onaylamasıyla direkt Başkanlığa bağlı olmak üzere;

- 29 ilde (İstanbul'da 4, Ankara'da 3 olmak üzere) toplam 34 adet Küçük ve Orta Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı (A Grubu),
- İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde olmak üzere toplam 3 adet Büyük Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı (B Grubu),
- İstanbul ve Ankara illerinde olmak üzere toplam 2 adet Organize Vergi Kaçakçılığı ile Mücadele Grup Başkanlığı (C Grubu),
- İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde olmak üzere toplam 3 adet Örtülü Sermaye, Transfer Fiyatlandırması ve Yurtdışı Kazançlar Grup Başkanlığı (Ç Grubu) yer almaktadır.

Tablo 3.7: Vergi Denetim Kurulu Organizasyon Şeması

Kaynak: Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Faaliyet Raporu 2016 s.24.

Yukarıda şematize edilen grup başkanlıkları doğrudan Başkana bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedirler.

178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin, 646 sayılı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının Kurulması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnameyle değişik, 20. maddesine göre Kurulun görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir:

- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) ve diğer gelirlerle ilgili kanunlar hususunda vergiye ilişkin irdelemelerde bulunmak.
- Her türlü bilgi, veri ve istatistiği toparlayarak kurulacak VDK Risk Analiz Sistemi (VDK-RAS) üzerinden mükelleflerin gerçekleştirmiş oldukları faaliyetleri gruplar ve sektörler bazında analize tabi tutmak, karşılaştırmalar gerçekleştirmek ve böylece riskli alanları saptamak.
- Vergi yükümlülüklerine ait hem ihbarları hem de şikayetleri değerlendirmeye tabi tutmak.
- Vergilerin incelenmesinde Gelir İdaresi Başkanlığı'yla (GİB) gereken eşgüdüm ve işbirliği hususlarında çalışmak.
- İnceleme ve denetim neticelerini gözlemlemek, değerlendirmeye tabi tutmak ve istatistiksel veriler meydana getirmek.
- Vergiye ilişkin incelemeler ve denetimlerle raporlamaya ilişkin standartlar, ilkeler, yöntemler ve teknikleri geliştirmek, inceleme ve denetime ilişkin rehberler hazırlama, vergiye yönelik inceleme yapma hususunda yetkili kişilerin uyacakları etik esasları tespit etmek.
- Vergi Müfettişlerinin mesleki anlamdaki yeterlilik ve yetkinliklerinin kazandırılması ve bu hususta artış sağlanması adına gereken çalışmaların yapılması, bu hedefe katkıda bulunmak üzere kalite güvence sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması.
- Performanslarla ilgili değerlendirme sistemlerini kurmak ve Vergi Müfettişlerinin performanslarının söz konusu sisteme göre değerlendirme.

- Vergi kaçırma ve kaçınma alanlarındaki gelişmelerle bunların meydana çıkartılması ve önlenmesine yönelik yöntem/ler hususunda araştırmalarda bulunmak.
- Vergi mevzuatıyla ilgili görüşler ve öneriler de bulunma.
- Bakan tarafından verilen teftişler, incelemeler, denetimler ve soruşturmaları gerçekleştirmek.
- Bakan tarafından verilen benzer görevleri ifaa etmek.

31.12.2015 tarihi itibarıyla Vergi Denetleme Kurulunun kadro durumu aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.8: Vergi Denetim Kurulu Kadro Durumu

Ünvan	Toplam	Dolu	Boş
Başkan	1	1	0
Başkan Yardımcısı	6	0	6
Vergi Başmüfettişi	1.889	239	1.650
Vergi Müfettişi	6.244	3.018	3.226
Vergi Müfettiş Yardımcısı	6.105	5.244	861
TOPLAM	14.245	8.502	5.743

Kaynak: Vergi Denetleme Kurulu 2016 Faaliyet Raporu s.25.

31.12.2016 tarihi itibarıyla Vergi Müfettişlerinin bağlı buldukları gruplara göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.9: Bağlı Buldukları Gruplara Göre Vergi Müfettişlerinin Dağılımı

Ünvan	A Grubu	B Grubu	C grubu	Ç Grubu	Toplam
Vergi Başmüfettişi		189	19	31	239
Vergi Müfettişi	2.800	169	26	23	3.018
Vergi Müfettiş Yardımcısı	5.002	242			5.242
Yetkili Vergi Müfettiş Yardımcısı	4.202	225			4.427
Yetkisiz Vergi Müfettiş Yardımcısı	800	17			817
TOPLAM	7.802	600	45	54	8.501

Kaynak: Vergi Denetleme Kurulu 2016 Faaliyet Raporu s.26

Vergi Denetim Kurulunun vergi incelemelerini incelemesi en önemli faaliyet alanıdır. Yapılacak vergi, sektör, konu ve mükellefler itibarı ile temel olarak, kurulun bünyesinde kurulan, Risk Analiz Merkezinde (VDK- RAMER)'de, var olan ve yeni geliştirilen programlar kullanılarak gerçekleştirilen analiz ve karşılaştırmalar sonucunda tespit edilmektedir. Bu bağlamda, belirlenen sektörler ve konularda vergi incelemeleri VDK-RAS kullanılarak gerçekleştirilmedi.

Ayrıca;

- Meydana gelen ihbar ve şikayetler neticesinde gereken vergilerle ilgili incelemeleri yapmaktadır.
- Teftişler, soruşturmalar, incelemeler ve denetimler esnasında ortaya çıkan vergi inceleme yönündeki isteklerin karşılanması.
- Kamu kurum ve kuruluşlarından geçen ve doğrudan veya dolaylı olarak vergisel hususları barındıran incelemeler ve denetimlerle ilgili istekleri neticelendirmektedir.

Kurumun dikkate değer faaliyetleri arasında yer alan teftişin amacı, teftiş biriminin, gerek teşkilat yapısı ile insan ve maddi kaynaklarını, gerekse mali ve asli işlemlerini; hukuka uygunluk, amaca uygunluk ve performans bakımı ile, risk analizleri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutmak, sorunların çözümüne katkı yapmak ve iyi yönetişimin başarılmasında idareye yardımda bulunmak.

Yapılan teftişlerde;

- İşlemlerin kanun, KHK, tüzük, yönetmelik, genel tebliğ, sirküler, yönerge ve iç genelgeyle genel yazılara uygun olup olmadığı denetlenir,
- Hazinesinin özel mülkiyetindeki taşınmaz mallarla Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan mevkilerin ve diğer milli emlak emvalinin verimli ve etkili bir şekilde idaresinin sağlanıp sağlanmadığı denetlenir,
- Ünitelerin iş yükleri, çalışma disiplinleri, personelin durumu ve etkinlikleri objektif kıstaslara göre mukayeseli biçimde belirlenir,
- Çalışanların ve teftiş konu kamu idarelerinin sundukları hizmetlerden faydalananların memnuniyet durumları izlenmekte,

- Uygulamalarda aksak yönler belirlenerek hizmet kalitesinin artırılması ve alternatif çözümler geliştirilmekte,
- Harcamaların hukuka uygunluğu denetlenmekte,
- Mükellef haklarının gözetilip gözetilmediği denetlenmektedir.

Bakanlığın 2013-2017 Stratejik Planında hazırladığı bütçesel bağlantıları yıllık olarak oluşturulan 2015 Yılı Performans Programında kurulun amaçları ve hedefleri aşağıda belirtilmiştir:

a.Etkin ve Verimli Vergi Denetimi

Kurulun temel görevleri, VUK ve var olan diğer gelir kanunları çerçevesinde vergi incelemelerini gerçekleştirmektir. Kurul, gelir politikası ilkesinde makroekonomik hedeflerle uyumlu, risk analizine dayalı vergi denetimlerini tarafsız olarak gerçekleştirecektir. Kurulun esas aldığı, vergi denetimlerinde verimlilik, etkinlik ve uzmanlaşmanın yanında vergi denetim verimliliğini, kalitesini, kapasitesini artırılması hedeflemektedir.

b. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele

Kurulun başlıca hedefleri arasında kayıt dışı ekonomi ile mücadele ve vergi tabanının genişletilmesi vardır. Amaç olarak bu mücadeleden, esas itibarıyla VUK'un ikinci kitabında var olan defter tutma ve işlemlerin kaydedilmesi, bildirimler, ibraz ve belge düzeni gibi mecburiyetlerin tamamen hallolması ve bu sayede kayıt dışı işlemleri kavrayarak vergi kayıp ve kaçağın engellenmesidir. Kurul, VDK-RAS vasıtasıyla gerçekleştirecek etkin ve verimli vergi denetimi yardımıyla, kayıt dışı kalan işlemleri belirleyip vergilendirilmeleri elde etmeye yönelik çalışmalar gerçekleştirecektir.

İhbarları değerlendirmeye yönelik olarak İhbar ve İnceleme Taleplerini Değerlendirme Komisyonu Çalışma Esaslarına İlişkin Yönerge uygulaması sayesinde kayıt dışı kaldığı söylenen faaliyetlerin gereği daha etkin ve hızlı ifa edilecektir.

Vergi Müfettişleri sayıları artırılarak denetim kapasitesinin güçlendirilmesinin

yanında elektronik denetime de daha fazla ağırlık verilmelidir. Bu sayede daha çok mükellefler ve konular incelemeye tabi tutulur.

Kamu kurum kuruluşlarından elde edilen veriler incelemeye tabi tutularak, kayıt altına alınıp ancak vergilendirilmeyen veya eksik olarak vergilendirilmiş kazançlar saptanılır. Ve bu sayede haksız kazançların vergilendirilmesi sağlanmış olunur.

Ayrıca, Vergi Müfettişleri tarafından gerçekleştirilen denetim, inceleme, araştırma ve soruşturmalarda kayıt dışı faaliyetler belirlenirse, mevzuat gereği, tüm alakalı kamu kurum ve kuruluşlar da bilgilendirilecektir.

c.Yolsuzlukla Mücadele

Rekabet ortamının engellenmesi sonucu ekonomik büyümenin yavaşlamasına, vergi gelirlerinin azalmasına, gelir dağılımının bozulması sonucu yoksulluğun artmasına, kamu kaynaklarının israfına sebep olan, kamu kurumları, yöneticileri ve adalet sistemi hakkındaki güveni bozan ve toplumda da ahlak olarak bozulmalara neden olan yolsuzluklarla daha etkili bir biçimde mücadelede bulunulacaktır.

Kurul, 22.02.2010 tarih ve 27501 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan ve 2010/56 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla kabul edilen Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Eylem Planı kapsamında sorumlu ya da ilgili bulunduğu önlemlere ilişkin çalışmalara da katkıda bulunacaktır.

d. Teftişlerde Etkinliğin Artırılması

Yapılacak teftişlerin temel amacı; kamu hizmetlerinde verimlilik ve etkinliğin artırılması, faaliyetlerin mevzuata uygun bir şekilde yerine getirilmesi, mükellef haklarının gözetilmesinin sağlanması ve sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesidir.

3.4.4. Denetim Birimlerinin Vergi İnceleme Sonuçları

Gelir İdaresi Başkanlığı ile Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı ülkemizde vergi denetiminde etkin iki ana kurumdur.

Gelir İdaresi Başkanlığının denetim çalışmaları hakkındaki inceleme sonucunda aşağıdaki verilere ulaşılmıştır:

Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından; 81 İl Vergi Dairesi Müdürlerince 2016'da toplam 16.525 rapor hazırlanmıştır. Söz konusu raporlardan 15.489'u vergi inceleme raporu, 251 'i iade raporu, 84'u vergi tekniği raporu, 118'i vergi suçu raporu, 583'ü diğer raporlardan meydana gelmektedir.

2016 yılı içinde gerçekleştirilen vergilere yönelik incelemeler neticesinde; 58.676 mükellef incelenmiş, 46.749.981.122 TL matrah farkı ortaya konmuş ve tespit edilen matrah farkı üzerinden 9.803.999.983 TL vergi tarh edilmiştir.

2016 yılında Kurul tarafından yapılan vergi incelemelerine ilişkin sonuçlar aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 3.10:İnceleme Türüne Göre Dağılım Yıllar

Yıllar	Sınırlı İnceleme	Tam İnceleme	Toplam İnceleme Sayısı*
2013	130.546	32.821	163.367
2014	111.692	37.355	149.047
2015	129.209	30.291	159.500
2016	144.820	40.642	185.462

Kaynak: Vergi Denetleme Kurulu 2016 Faaliyet Raporu, s.58

2013'te toplam incelemelerin takribi %20 si, 2014'te takribi %25'i tam 2015'te gerçekleştirilen incelemelerin takribi %19'u inceleme iken 2016 yılında yapılan incelemelerin %22'si tam incelemelerden meydana gelmektedir.

Sektörde ortaya çıkan vergisel kayıp ve kaçakların önlenmesi amacı ile, alkollü içki ve tütün mamullerinde bandrollü ürünleri izleme sistemleri şümulünde, Vergi Dairesi Başkanlıkları ve Defterdarlıklara bağlı bandrol denetim ekipleri tarafından mobil denetim cihazları vasıtasıyla perakendecilerden toptancı ve dağıtıcılara doğru kesintisiz bir şekilde yaygın ve yoğun olarak saha denetimleri yapılmaktadır.

Bu çerçevede 2013'te, sigara üretim ve pazarlama sektörünün analize tabi tutulması, söz konusu sektörlerde vergilerdeki kayıp ve kaçaklara neden olan mükelleflerin belirlenebilmesi ve kaçakçılıkla ilgili faaliyetleriyle etkili bir mücadelenin sağlanabilmesi için sigara üretimi ve pazarlamasını yapan mükellefler bazında fiili envanterleri ve denetimlere ilişkin araştırmaları yapılmıştır.

Söz konusu fiili envanter ve denetim çalışmaları sonucunda 27 mükellef vergiyle alakalı incelemeye gönderilmiştir. Bu bağlamda yürütümdeki irdelemeler 2015'in içinde bitirilmiş olup, 2015'in sonundan itibaren bitirilen irdelemelerde 740.173.788,25 TL matrah farkı, 11.213.642,95 TL vergi farkı belirlenerek, 217.144.878,29 TL ceza kesilmesi düşünülmüştür.

Ülkemizde Vergi Denetim Kurulunun belirlenen sayıdaki ve yapılanmadaki vergi inceleme elemanlarına gerçekleştirdiği vergilere ilişkin incelemelerin neticeleri aşağıda yer almaktadır.

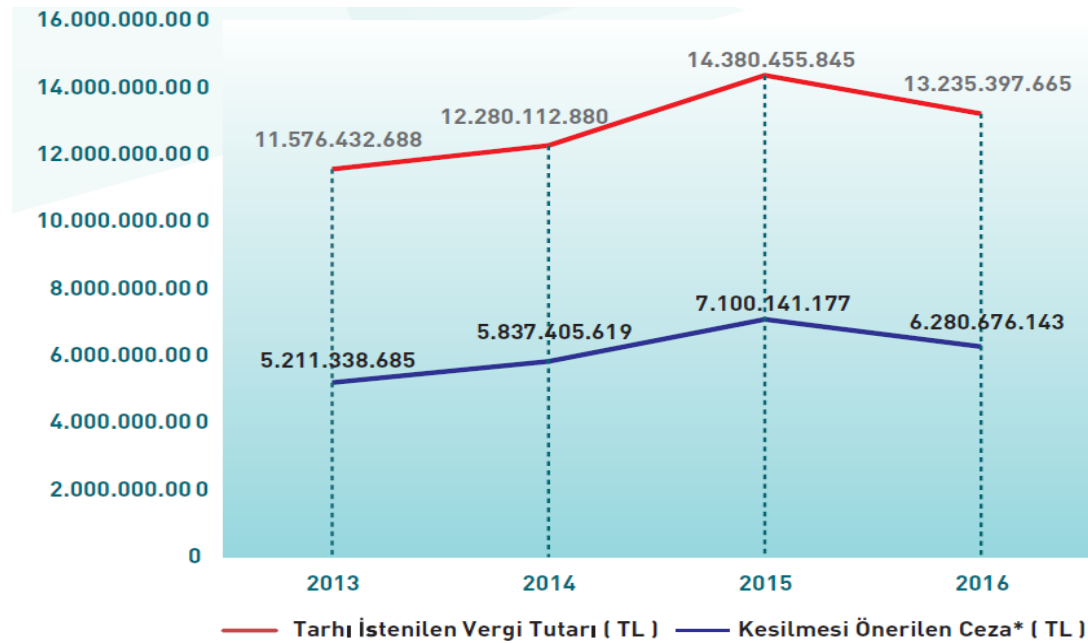
Tablo 3.11: Yıllar İtibariyle Vergi İnceleme Sonuçları

RDK Değerlendirme Yılı	İncelenen Mükellef Sayısı	Tarhı İstenilen Vergi Tutarı (TL)	Kesilmesi Önerilen Ceza* (TL)
2013	62.247	5.211.338.685	11.576.432.688
2014	54.619	5.837.405.619	12.280.112.880
2015	59.385	7.100.141.177	14.380.455.845
2016	51.305	7.234.873.130	15.904.492.736

Kaynak: Vergi Denetleme Kurulu 2016 Faaliyet Raporu, s.60

2016 yılında denetimler neticesinde toplamda tarhı istenilen vergi tutarı 7.234.873.130-TL olmuştur. Bu tarhı istenilen vergi tutarı 2013 yılı ile kıyaslandığında arttığı görülmektedir.

Şekil 3.1: 2013-2016 Yıllarında Yapılan İncelemelerde Tarhı İstenilen Vergi Tutarı (Milyon TL)

Kaynak: Vergi Denetleme Kurulu 2016 Faaliyet Raporu s. 64

Yapılan denetimler neticesinde 2016 yılında kesilmesi önerilen ceza tutarı 6.280.676.143-TL haline gelmiştir. Bu kurulca kesilmesi talep edilen ceza miktarı 2013 yılı ile kıyaslandığında arttığı görülmektedir.

Vergi Müfettişleri tarafından 2016 yılında yürütülen vergi inceleme sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.12: Vergi Türleri İtibarıyla İnceleme Sonuçları (TL)

Vergi Türü	Bulunan Matrah Farkı	Tarhi İstenilen Vergi Tutarı	Kesilmesi Önerilen Ceza
Kurumlar Vergisi	4.956.372.835	822.804.955	1.495.206.781
Kurumlar Vergisi Geçici	5.880.715.658	610.500.580	925.842.584
Gelir Vergisi	401.452.091	120.406.373	257.092.841
Gelir Vergisi Geçici	576.559.207	47.369.890	82.556.719
Katma Değer Vergisi	5.564.271.084	3.612.690.818	8.285.109.833
Banka ve Sigorta Muameleleri	802.822.664	41.011.466	47.820.441
Özel Tüketim Vergisi	96.153.437	586.390.979	1.493.319.988
Damga Vergisi	5.275.097.221	57.459.243	54.260.744
Gelir Vergisi Stopaj	2.097.239.978	255.242.694	311.735.698
Kurumlar Vergisi Stopaj	467.239.914	57.124.702	58.736.967
Diğer Vergiler	857.055.158	69.674.443	223.715.069
TOPLAM	26.975.079.247	6.280.676.143	13.235.397.665

Kaynak: Vergi Denetleme Kurulu 2016 Faaliyet Raporu, s.64

Yapılan vergi denetimleri neticesinde 2016 yılında tarhi talep edilen toplam 6.280.676.143 TL tutar aşağıdaki grafikte oran bazında verilmiştir.

Şekil 3.2. İnceleme Sonuçlarının Tarhi İstenilen Vergi Bazında Oransal Dağılımı

Kaynak: Vergi Denetleme Kurulu 2016 Faaliyet Raporu, s.65

2016 Yılında Vergi Müfettişlerince 165.421 adet rapor düzenlenmiştir. Bu raporlardan 122.45 adedi vergi inceleme raporu (VİR), 25.706 adedi vergi tekniği raporu, 10.380 adedi vergi suçu raporu, 6.371 adedi görüş ve öneri raporu, 719 adedi ise diğer raporlardan meydana gelmektedir.

4. BÖLÜM

KAYITDISI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİMİNİN ROLÜ

4.1. Genel Uygulamalar ve Alternatifler

Serbest piyasa ekonomisinde temel makro-ekonomik tabanın oluşturulması ve hedeflere kısa sürede ulaşılması sağlıklı vergi yönteminin sağlanmasında temel teşkil eder. Fakat bu ifadenin tersi de geçerlidir. Böylelikle, kayıt dışı ekonomiyle mücadele kendiliğinden oluşmuş ve bu problem en düşük seviyelere doğal şekilde inmiş demektir (Çetintaş ve Vergil, 2003: s.15-30). 24.01.1980 yılında açıklanan ekonomi paketi ile ülkemizde serbest piyasa yanlısı liberal ekonomi politikalarına geçişler başlamıştır. 1980 yılı ve sonraki dönemlerde gerek sermayenin serbestleştirilmesi gerekse dış ticaret yönünde önemli birtakım adımlar atılmıştır. Fakat ekonominin işleyişi ile ilişkin önemli problemler ortaya çıkmıştır. Fiyat istikrarının sağlanması serbest piyasa ekonomilerinde önemli bir diğer alandır. Türkiye'de yıllarca süregelen işsizlik, kontrolsüz para arzı ve bütçe açığı gibi problemlerin olması fiyat istikrarının sağlanmasında en büyük engellerden biri olmuştur. Finans sektörü ve reel sektör arasında oluşan dengesizlikler de fiyat dengesinin bozulmasının en büyük nedenleridir. Bu bağlamda vergi tabanının sağlam bir şekilde oluşturulması da zorlaşmaktadır (Önder, 2001: s.23-24; Biçer, 2006: s.115).

Kayıt dışı ekonominin vergi gelirleri içerisinde azalışa neden olması bütçe açıklarıyla sonuç bulmaktadır. Aynı zamanda ülkemizde yıllardır süregelen yüksek enflasyonun hükmü de devam etmesi ekonomiyi kayıt dışına yönlendiren en önemli nedenlerden biridir. Vergi sistemine getirilmiş olan son yeniliklerle vergi oranları içinde enflasyonun etkisini düşürecek birtakım önlem alınmıştır.

Türkiye'nin en büyük problemlerinden biri de kamu sektöründeki açıklar olmuştur. Kamu sektöründe oluşan bütçe açıklarının finansmanını sağlamanın en önemli yollarından biri de aktif bir vergi politikası kapsamında toplanan vergilerdir. Ayrıca kamu sektörü harcamalarında kısıtlama yoluna gidilmeli veya kamu harcamaları mümkün olduğu kadar verimli alanlar içerisinde yapılmalıdır. Fakat bu

yöntem zahmetli bir yol olabilir. Türkiye'de yıllardır uygulanan sistem bundan daha farklıdır. Kamu sektörü harcamaları aksine hükümetlerin halkçı politikalarına alet edilerek gittikçe arttırılmıştır (Önder, 2001: s.23-24.).

4.2.Vergi Sistemine İlişkin Uygulamalar

Verginin üreten ve çalışan her sektörden geliri kapsamında toplanması ve aktif bir biçimde sosyal harcamalara yönlendirilmesi uygulanan vergi sisteminin sağlıklı yürütüldüğünün göstergesidir. Bu durum için vergi sistemi tabanının genişletilmesi gereksinimi vardır. Bu konuda Türkiye'de yapılan çalışmalardan biride 1998 yılı Temmuz ayında yürürlüğe konulan 4369 sayılı kanundur. Kanun çerçevesinde kayıt dışı ekonomiyi küçültme, vergide adillik, vergi tabanını genişletme ile ekonomik sistem içerisine adapte olma gibi amaçlar bulunmaktadır. Beklenenin tersine bu kanunla birlikte mevcut vergi tabanı iyice daralmış ve kayıt dışının önüne geçilememiştir (Savaş, 2009: s.51-66.).

Vergi tabanı genişletildiği durumda vergi gelirlerinin de arttırılması mümkün olacaktır. Bu durum için takip edilecek yöntemleri şu şekilde sıralamak mümkündür; aktif bir vergi kontrol işleyişi olmalıdır, vergi istisnaları ve muafiyetleri konusu iyice ele alınmalı ve gereksiz muafiyetlere gidilmemelidir. Hem gelire dayanan vergi sistemi içinde hem de dolaylı vergi sistemi kapsamında vergi oranlarının makul düzeylerde ayarlanması gerekmektedir. Ayrıca Katma Değer Vergisi (KDV) oranının azaltılması gerek alıcı gerekse de satıcının çıkarları doğrultusunda kullanmalarını engelleyecektir.

Kayıt dışı ekonomik etkinliklerin büyük ölçüde kayıt altına alınması, vergi yükümlülükleri sayısının nüfus ile aynı oranda yükseltilmesi vergi sistemi tabanını genişleten tedbirlerden birkaçıdır. Aynı zamanda vergi sisteminin, sosyo-ekonomik tabana adaptesini sağlayarak yeniden yapılandırılması da diğer koşullardan biridir. Öte yandan vergi muafiyetleriyle desteklemek yerine mevcut kuruluşların gelirlerini yükseltici farklı önlemler alınması da gerekmektedir. Örneğin, finans ve kredi kaynakları konusunda birtakım kolaylıklar getirilebilir. Yatırım kolaylıklarının sağlanması mümkün olabilir ve son olarak girdi maliyetleri de düşürülebilir.

Enflasyon ve istikrarsız fiyatlar ise vergide adaleti bozan ve ekonomik etkinlikleri kayıt dışında bırakan bir olgudur. Şirketlerin muhasebeleri içerisinde gereksiz şişkinliklere neden olan enflasyon, olması gerektiğinden daha yüksek vergi ödemeye yol açmaktadır. Ayrıca, enflasyon kamu sektörü gelirini yükseltici ilkelerden biriyken ekonomik yaşamda gelir dağılımı içinde adaletsizliğin de yolunu açmaktadır. Bu şekilde enflasyonun haksız vergilendirmeye neden olmasına engel olmanın yollarından biride enflasyon muhasebesidir. Bu durum sayesinde gerçek gelir olduğu gibi hesaplanabilmekte ve gerçek kâr üzerinden vergiler alınabilmektedir.

Ülkemizde ekonomik yaşamın tüm ilkelerini, üretim etkinlikleri ve bunlara bağlı gelir seviyeleriyle paralel bir biçimde vergilendirmek temel amaç olmalıdır. Bazı sektörlerin diğer sektörlerle göre izlenimi görece daha zor yapılmaktadır. Tarım sektörü buna örnek verilebilir. Türkiye'de tarım, daha çok aile bireyleri tarafından işlenen topraklardan meydana gelmektedir. Burada gerçekleşen üretim ile çalışanlar genellikle vergiye tabi bir biçimde kayda alınamamaktadır. 4369 sayılı kanun ile tarım ürünlerinin satış bedelleri kapsamında vergilendirilmesi bu problemin nedenlerinden biridir. Tarım, sanayiye besleyen bir sektördür. Türkiye içerisinde tarımın büyük ölçüde vergiden uzakta kalması bağlantılı bulunduğu sanayi sektörlerinin de hem girdi maliyetlerini az göstermeleri hem de bağlantılı şekilde vergiden uzakta kalmaları neticesini açığa çıkarmaktadır.

Vergi sistemi içerisinde adaletin sağlanması için yapılacaklardan biri, vergi affına kısıtlamalar getirilmesi ile rutinlikten çıkarılması işlemidir. Bir diğer yol ise vergi ödemeyenlere veya ödeyeceği miktardan daha düşük vergi ödeme yapanlara yeterince ve caydırıcı cezaların getirilmesi gereğidir.

Vergi sistemi kapsamında oto-kontrol uygulamasının yaygınlaştırılması çok önemlidir. 4444 sayılı kanun ile özel vergi indirimi bu konuda pratikte uygulanan tek oto-kontrol metodudur. Söz konusu özel vergi indirimi beş kalemde bulunur. Bunlar; gıda, eğitim, sağlık, giyim ve kiradır. Özel vergi indirimi kapsamında olan bu kalemlerin genişletilmesi gerekmektedir. Çünkü zorunlu yapılan harcamalar yalnız bu beş kalemlle sınırlı değildir (Biçer, 2006: s.121).

Vergi kimlik numarasının uygulanmasıyla alınmak istenen önlem her yükümlüyü kayıtlı buldukları vergi dairesinden verilmiş olan bir numarayla takibatını yapmak ise de vergi daireleriyle diğer kurumlar ve kuruluşlar içerisindeki teknolojik koordinasyonların ve altyapıların henüz istenen seviyede olmamasından dolayı yapılan uygulama da istenilen etkiyi verememiştir. Ayrıca 4811 sayılı kanunun 2003 yılında devreye girmesiyle vergi barışı ile kayıt dışı ekonominin önüne bir kez daha geçilmeye çalışılmıştır. Maalesef Vergi Barışı Kanunu ile de hedeflenen vergi geliri seviyesine ulaşılamamıştır (Savaş, 2009: s.51-66.).

Ülkemizde kayıt dışılığın önüne geçilmesi için alınmış ve alınabilecek önlemler elbette bu uygulamalar ile sınırlı kalmamıştır. Vergi sisteminin yönetiminde ve organizasyonunda birçok köklü değişimlere gereksinim vardır. Örneğin, vergi memurlarının sayısı artırılmalıdır. Vergi memurlarının, takip etmekle sorumlu tutuldukları yükümlü sayısı azaltılmalıdır. Böylece vergi denetimi konusu daha aktif bir duruma getirilmelidir. Vergi sisteminin yükümlü kayıtlarından takibine hatta verginin toplanma evresine kadar her adımında teknolojiden yararlanılarak aktif ve pratik bir şekilde bilgisayar donanımına kavuşturulması gerekmektedir.

Vergi, bir vatandaşlık sorumluluğudur. Dolayısı ile vatandaşların vergi ödemeleri konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu yükümlülük vatandaşa yazılı, işitsel ve farklı görsel basın-yayın organları aracılığıyla ve okullarda bunların okutulması kaydıyla aşılmalıdır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5345 sayılı kanun vergi dairesinin yapısının ve organizasyonunun işlevsel duruma getirilmesi ile alakalıdır. Vergi idaresi yasal altyapısını güçlendirmek maksadıyla yürürlüğe konulan bu kanun çerçevesinde verimlilik, şeffaflık, katılımcılık, dürüstlük, adalet ve işlevsellik gibi konularda daha çok iyileştirme amaçlanmaktadır (Sugözü, 2010; Aktaran: Avşar ve arl., 2012: s.63).

4.3.Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Sistemine Etkileri

01.07.2012 tarihinden itibaren Türk Ticaret Kanunu Resmi Gazete'de yayınlanmak sureti ile yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında 102 maddede değişikliğe gidilmiştir. Ayrıca bu kanunun hedeflerinden biride şirketler arasında oluşacak haksız rekabete sebep olan kayıt dışılığın önüne geçmektir. Doğrudan vergi

kaygısı yaratmayan bu yeni düzenleme içerisinde amaç sermaye şirketleri muhasebe kayıtlarının gerçeğe ve güne uygun bir biçimde tek bir standart içinde yeniden düzenlemelerini sağlamaktır. Bu düzenlemenin temelini oluşturan Hesap Planı Projesi ve maddelerin anlaşılabilirliğini sağlamak üzere Standart Revizyon Projesi de hazırlanma aşamasındadır (TTK, 2012; Aktaran: Avşar ve arl., 2012: s.63).

Dünya standartları kapsamında muhasebe defterlerinin tutulması hedeflenmektedir. Buradaki amaç vergi için muhasebe tutmak değil asıl amaç şirketlerin hissedarlarına ve ortaklarına şirket ile alakalı gerçek ve şeffaf bilgiyi vermektir. Dolayısıyla üçüncü bireylerin bu defterleri okumaları durumunda şirket ile alakalı edinecekleri bilgi seviyesi de bu açıklık unsurunda ne denli başarılı olduğunun bir göstergesidir. Gerçekte vergiye yönelik yapılan düzenlemeler Yeni Türk Ticaret Kanunu uygulaması ile başlayacaktır. Böylelikle vergi kanunları mecburi olarak Türk Ticaret Kanununa uyumlu duruma getirilecektir. Bu bağlamda şirketlerin vergi matrahlarının oluşturulması ise kolay olacaktır. 01.01.2013 tarihinden itibaren Türkiye Muhasebe Standartları uygulanmaya başlanmıştır. Böylelikle Yeni Türk Ticaret Kanununun etkilerinin piyasa içerisinde ölçülmesinin ardından ilgili diğer kanunların da çıkarılması kolaylaşmıştır.

Yeni Türk Ticaret Kanunu, Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ve muhasebe unsurlarından etkilenecek hazırlanmıştır. Böylece Türk şirketleri de Avrupa'daki rakipleri ile ortak platformda rekabet etme imkânı bulabilecektir. Bağımsız denetime tabi tutulacak şirketler Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiş olacaktır. Denetimin esasları ise Uluslararası Denetim Standartları ile uyumlu olan Türk Denetim Standartlarına göre tespit edilecektir. Ayrıca denetçiler bağımsız ya da denetçi sermaye şirketleri olabilecek ve aynı şirkette en çok yedi sene denetçilik yapabileceklerdir. Görüldüğü üzere Yeni Türk Ticaret Kanun'unun yürürlüğe girmesi ile beraber yanlış veya eksik vergi beyannamesinde bulunmak oldukça zorlaşacaktır. Dünya standartlarında muhasebe hesaplarının tutulması ve şeffaflaşması sayesinde kayıt dışılık da güçleşecektir.

4.4. Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri

Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınarak vergi gelirlerinin yükseltilmesi, mutlaka varılması istenen bir amaçtır. Bu amacın gerçekleştirilmesi maksadıyla pek çok tedbirin bir arada ve birbirleri ile uyumlu bir biçimde alınması gerektiği çok açıktır.

Ekonomik etkinlikler neticesinde meydana gelen, vergilendirilmesi gereken karın ya da zararın sağlıklı belirlenmesi, ancak bütün işlemlerin belgelendirilmesi ile yasal defterlere kayıt edilmesine bağlıdır. Kayıt ve belge düzeninin doğru bir şekilde yerleşmemiş olması nedeniyle vergi kayıp ve kaçakları artmaktadır. Bunu önlemek için denetimin etkin hale getirilmesi gerekmektedir.

Denetimin etkin hale getirilmesini, kayıt ve belge düzeninin sağlıklı yürütülmesini sağlamak maksadıyla alınması gereken tedbirler şu şekilde sıralanabilir.

4.4.1. Muhasebe Yönünden Yapılması Gereken Düzenlemeler

a. Serbest muhasebeci, mali müşavir ve yeminli mali müşavir meslek mensuplarından etkin bir şekilde yararlanılması

Müşavirlik ve muhasebe hizmetlerini yerine getirenler, sigorta ile diğer idareler, yükümlü ve vergi arasında köprü görevi görmektedirler. Dolayısı ile muhteviyatı veya sahteliği itibarı ile yanıltıcı belge temininde ya da düzenlenmesinde, kayıt dışı işçi çalıştırılmasında veya çalışanların ücretlerinin bir bölümünün kayıt dışı bırakılmasında, bu hizmetleri yerine getirenlerin caydırıcı etkilerinin bulunması gerekmektedir (Aydın, 2006: s.72).

Vergi sisteminin sağlıklı bir şekilde işleminde mali müşavirlik ve muhasebecilik meslekleri son derece önemlidir. İyi bir şekilde yetişmiş, uygulamaları ve yasaları bilen, ortaya çıkan sorunlarda mükellefleri yasal zeminde çözüm bulmaya yönelten ve mesleğine saygınlık kazandırma kaygısı ile hareket eden muhasebeci ve mali müşavirlerin sayısını artırmak amacıyla bir takım düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Her Őeyden önce, yapılan işin standartlarının iyi belirlenmesi gereklidir. Gerek muhasebe, gerekse mesleklerin sorumluluklarının standartlarının belirlenmesi yapılan işin keyfilik ve bireysel yönelimlerden uzaklaŐması sonucunu doğuracaktır. Muhasebe standartları konusunda yapılan çalışmalar son aşamaya gelmiştir. Ancak özellikle yeminli mali müşavirlerin sorumluluklarının sınırını belirleyen kriterler henüz belirsizdir. Bu yüzden verilen yetki ile yüklenilen sorumluluk birbirini karŐılayacak düzeyde değildir (Aydemir, 1995: s.132-251).

3568 sayılı Kanunun 12'nci maddesi kapsamında yalnızca Yeminli Mali MüŐavirler, ziyaa uğratılan vergiler ve cezalardan yükümlü ile beraber mteselsilin ve mŐtoreken sorumlu tutulmuşlardır. Serbest Muhasebeci Mali MüŐavirler ile Serbest Muhasebecilere böyle bir yükümlülük getirilmemiŐtir.

Ayrıca Kanunun 48'inci maddesi gereğince uygulanacak disiplin cezaları belirtilmiş olmak ile beraber disiplin cezasının bağlı bulunduğu Oda tarafından verilmesi esası benimsenmiŐtir.

Meslek mensuplarının verdiği oylar ile seçilen Oda Disiplin Kurullarının esnek davranmaları ile müeyyidelerinin uygulanamaz haline dönüŐmesi kaçınılmaz bir durum olacaktır.

Oysaki disiplin cezalarına ilişkin kararların, alakalı Oda Disiplin Kurulu ile beraber kamu otoritesini temsil eden (Maliye Bakanlığı vb) ilgili birimin de katılımıyla verilmesi sağlanırsa oy kazanıp seçilme telaŐında olmayan üyelerin katkısı ile kurullara daha tarafsız davranma serbestisi kazandırılmıŐ olacaktır (Aydın, 2006: s.74).

TURMOB'a kayıtlı 29.722 Serbest Muhasebeci, 30.957 Mali Müşavir ve 3474 Yeminli Mali Müşavir bulunmaktadır.

Bunun anlamı, devlet ile mükellef arasında ve özellikle kayıt ve vergi uygulamaları konusunda yararlanılabilecek 64.153 kişinin var olmasıdır. Kendilerinin de mükellef olması önem taŐımakla birlikte, bu kişilerin esas önemi; mükelleflerin kayıtlarının ve beyanlarının altına imza atıyor olmalarıdır. Kayıt dışı ekonominin kayda alınması ve sağlıklı bir vergi sisteminin iŐletilebilmesi için bu büyük potansiyelden yararlanılmalıdır.

Ülkemizde 1989 yılında kabul edilen 3568 sayılı Yasa ile vergilenebilir gelirlerin bütününe beyanını sağlamak maksadıyla farklı kamusal yetkiler ile donatılan yeminli mali müşavirlik müessesesi ihdas edilmiştir. Yeminli mali müşavirlerin yasa ile kendilerine verilen görevleri yerine getirirken ve özellikle tasdik işlemlerinden doğan bazı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklarından biri de hatalı ve hileli işlemlerin kamu otoritesine bildirilmesidir. Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 57'nci maddesi ile; yeminli mali müşavirlerin denetim faaliyetleri esnasında mevzuata ilişkin hükümlere aykırı, hatalı ve hileli işlemleri belirledikleri durumda müşterilerine hata ve hilelerin düzeltilmesi yönünde teklifte bulunacakları, söz konusu teklife rağmen hata ve hilelerdeki düzenlemelerin yapılmaması durumunda Yönetmeliğin 59'uncu maddesinde ortaya konan olumsuz durum raporuyla ilgili mercilere bildirimde bulunacakları belirtilmiştir. Yönetmeliğin bu hükmü, özellikle muhteviyatı ve sahteliği itibari ile yanıltıcı belge kullanılması ya da düzenlenmesi fiilleri için çok önemlidir. Müşterisinin bu tür belgeleri düzenlediği veya kullandığını tespit eden yeminli mali müşavirin o mükellefle imzalamış olduğu tasdik sözleşmesini iptal etmek yerine, bu durumu vergi dairesine bildirmesi gereklidir. Bu husus yapılan işin kamu yararı açısından oldukça önem taşımaktadır.

Bu nedenle yeminli mali müşavirlerin denetim faaliyetleri sırasında 4208 sayılı Yasa ve ilgili mevzuat hükümlerine aykırı olduğunu tespit ettikleri, hatalı ve hileli işlemleri de Yönetmelik hükümleri çerçevesinde MASAK'a (mali suçları araştırma kurulu) bildirmeleri gerekmektedir (Gümüşay, 2004: s.97).

Ancak, mükellefle doğrudan parasal ilişki içinde bulunan ve aynı zamanda diğer meslek mensupları ile adı konulmamış bir rekabeti yaşayan yeminli mali müşaviri böyle bir yükümlülükle karşı karşıya bırakmanın uygulanabilirliği görülmemektedir. Bunun en temel gerekçesi, hesaplarını tasdik ettiği mükellefin sahte belge düzenlediği veya kullandığını kamu otoritesine bildiren yeminli mali müşavirin, mükellefler açısından güvenilirliğinin kalmayacak olmasıdır. Bu da, doğal olarak onun iş yapamaz hale gelmesine kadar uzanan sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Oysa, mükellef, iş bulma ve parasal ilişkiler konularında, doğrudan yeminli mali müşavirle muhatap olmak yerine, onun bağlı olduğu meslek odasıyla karşı karşıya olursa, yeminli mali müşavir çok daha bağımsız hareket etme imkanına kavuşabilir (Korkusuz, 2000: 118). Veya meslek mensuplarının ücretlerindeki tahsilâtlarının vergi alacağı nevinde değerlendirilmesi, Amerika Vergi Sistemindeki gibi vergi tahsilâtlarından belli maktu ve nispi ücretlendirilme yapılması sağlanabilir (Çakıl ve Altaş, 2005: s.189).

Yapılan işte kamu yararının gözetilmesi zorunluluğu sebebiyle, bugün çözüm getirilmesi gereken en önemli sorun, yeminli mali müşavir ve mükellef arasındaki parasal ilişki ile ilgilidir. Söz konusu parasal ilişki, yeminli mali müşavirlik mesleğinin en başta gelen ilkelerinden olan, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerinin hayata geçirilmesinde önemli bir engeldir (Korkusuz, 2000: s.118).

Diğer taraftan, inceleme görevi dolaylı olarak Yeminli Mali Müşavirlere verilmiş olmak ile beraber, Yeminli Mali Müşavirlerin görev paylaşımı, çalışma alanları, hangi kamu kuruluşu tarafından hangi biçimde denetlenecekleri Kanun ile belirtilmediğinden veya sınırlama getirilmediğinden, çalışmalarında düzensizlik yaşanmaktadır.

Ayrıca Yeminli Mali Müşavirlerin çalışma alanları bağlı buldukları odalar tarafından belirlenmeli, sınırlandırılmalı ve aralarında meydana gelebilecek rekabet ortamını ortadan kaldırmalıdır.

Bu konuda Noterlik görevini yerine getirenlerin çalışma usulleri ve esaslarıyla bunların denetimleri, referans model olarak dikkate alınabilir (Aydın, 2006: s.75).

b. Finansal tabloların disipline edilmesi ve muhasebe standartlarına önem verilmesi

İşletmeler finansal tablolarını, vergi otoritesine mümkün olduğu kadar düşük kar gösterecek şekilde, piyasalara ise çok kar göstermeye yönelik olarak manipüle etmektedirler. Oysa işletmeler, hem vergi otoritesinin, hem de piyasaların aynı mali tabloları okuması gibi bir iradeyle yola çıkmış olsalar o zaman ikili bir oto kontrol yapısına sahip olacaklardır. Başka bir anlatımla mükellef, bir taraftan yüksek kar

göstermeye çalıştığında bunun yüksek vergi ödemek demek olduğunu bilecek, yani orada bir kaybı olduğu için buna pek yanaşmak istemeyecek, dolayısıyla ayakları daha yere basan, yani daha gerçekçi mali tabloyu üretmeye çabalarken diğer taraftan düşük vergi ödemeye dönük olarak bir hareket yapmaya kalkarsa, bu aynı zamanda piyasa karşısında da düşük kar sağlamış gibi bir görüntü ortaya çıkacağından kendi açısından bunu da istemeyecektir. Dolayısıyla finansal muhasebe, finansal tabloları ile vergiye dönük finansal tabloların ortaya konulması arasındaki yakınlaşmanın işletmeleri disipline etmede faydalı olacağı düşüncesi son dönemde ciddi olarak tartışılan bir konudur (Kurban, 2002: s.394).

Dünya, belki ortak kültürel bir dili henüz kullanamıyor. Ancak, gelişmiş ülkelerden başlayan bir süreç, ekonominin ortak dilini oluşturmaya başladı bile. Artık bütün işletmeler; aynı muhasebe ilke, kavram ve standartlarına göre muhasebelerini tutacaklar, finansal tablolarını hazırlarken aynı finansal raporlama standartlarını kullanacaklar ve aynı denetim standartlarına göre denetimlerini yaptıracaklardır. Dolayısıyla bu ortak dili kullanmayan işletmelerin ve ülkelerin, uluslararası rekabete ve entegrasyona girmeleri mümkün değildir. Bu dili edinmenin olmazsa olmaz önkoşulu ise, kayıt dışı ekonominin asgari düzeye indirilmesidir (Yıldız, 2004; Aktaran: Katkat, 2007: s.235).

Ulusal denetim ile muhasebe standartlarının geliştirilmesi için, bu standartların gerek özel sektör gerekse de kamu tarafından kabul edilmesi gereklidir. Şayet her kurum ya da kuruluş kendine has denetim ile muhasebe standartları geliştirse, ekonomik ve finansal veriler güvenilir ve doğru olmayacağı gibi denetim kargaşasının da son bulması mümkün olmamaktadır.

Ülkemizde de, standartların önemi ve gerekliliğine ilişkin kamu bilincinin yerleşmesi gerekmektedir. Ülkemizin insanları ve işletmeleri devlet zoru olmadıkça ya da kamu organları ön görmedikçe yararlarına da olsa bazı metotları uygulamadıkları gibi denetime de tabi olmak istememektedirler. Tekdüzen Muhasebe Sistemi, Maliye Bakanlığı'nın tebliğleri ile uygulamaya girmiş ve başarılı da olmuştur. Gelişmiş ülkelerde muhasebe standartlarını işletmeler kendi istekleri ile uygulamışlardır. Ülkemizde ise henüz uygulanmayan TMMOB'in geliştirdiği bu standartların, bir taraftan ilgili kuruluşların tebliğleri ile uygulamaya konması diğer

taraftan ise işletmelerde bu bilincin oluşmasının beklenmesi gerekmektedir (Doğanoğlu, 1998; Aktaran: Katkat, 2007: s.236).

c. Elektronik ortamda muhasebe yönünden vergi denetiminin sağlanması

Vergi gibi zoraki olan ve denetim olmadan insanların ödemeye yanaşmayacakları bir konuda, bireylerin kazançlarını doğru olarak beyan etmelerini sağlamak için, değişik zafiyetler ile malul insan kaynaklı öznel denetim yerine; nesnel, yansız ve şaşmaz bir biçimde işleme garantisi olan makinelerden yararlanma en etkili yoldur (Yakut, 2002: s.169).

Çağımızda bilgi işlem, dijital platform, iletişim ve dağıtım teknolojilerinin müthiş gelişmesi karşısında; özellikle finansal enstrümanların ve para hareketlerinin elektronik ortamda tamamen kayıt altına alınması olanaklı hale gelmiştir. Artık ekonomik faaliyetlere ait hesapların tutulması, yani muhasebeleştirilmesi, tasnifleşmesi, mali tablolara aktarılması ve raporlanmaları da giderek artan oranda bilgi işlem ortamında yapılmaktadır (Yıldız, 2005; Aktaran: Katkat, 2007: s.236).

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 2 Nisan 2006 tarihinde internet sitesinde yayımladığı 1 Sıra No.lu Bilgisayarlı Muhasebe Programları Standartları Genel Tebliği Taslağı ile bu konuda önemli bir süreç başlatılmış bulunmaktadır. Anılan tebliğin yayınlanması halinde, Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ile mücadelede de yeni bir aşamaya girilmiş olacaktır.

1 Sıra No'lu Bilgisayarlı Muhasebe Programları Standartları Genel Tebliği Taslağına göre mükelleflerin, Bakanlıkça asgari standartlara uyumu onaylanmış muhasebe bilgisayar programlarını kullanmaları gerekmektedir. Bu muhasebe programlarını üreten işletmeler, ürettikleri muhasebe programlarının, istenen asgari hususları ve standartları içerdiği konusunda, Gelir İdaresi Başkanlığı'ndan onay almak zorundadır. Onaylanmamış veya asgari standartlara uygun olmayan muhasebe bilgisayar programlarını kullanan mükellefler, öncelikli olarak vergi incelemesine alınacaktır. Ayrıca söz konusu bilgisayarlı muhasebe kayıtlarının; bilgi işlem ortamında yedeklenmesi, saklanması ve incelemeye ibraz edilmesi mecburiyeti ile her mükellefin aylık olarak doldurduğu temel muhasebe bilgilerini içeren formların, Gelir İdaresi Başkanlığı'na elektronik ortamda gönderilmesi mecburiyeti

getirilmektedir. Muhasebe bilgisayar programlarının barındırması gereken başlıca asgari standartlar ve hususlar ise şunlardır:

-Yazılımlar genellikle temel muhasebe parçası ve/veya diğer parçalardan oluşabilir. Fakat temel muhasebe parçası, asgari biçimde defteri kebir, yevmiye defteri, gelir tablosu ve bilanço ile satışların maliyetinin tablosunu içermelidir. Ayrıca bu programların, mükelleflerin bilgi işlem ortamında denetimine imkan veren ve standartları belirlenmiş bir denetim modülüne de sahip olmaları gerekir.

-Muhasebe programlarının farklı modülleri, tek düzen muhasebe sistemine, hesapların alacak ve borç karakterlerine ve vergi kanunlarına uygun biçimde, entegre olarak çalışabilmelidir. Bilgi formlarının ve elektronik beyannamelerin, kayıtlı olan hesaplardan otomatik olarak hazırlanması mümkün olmalıdır.

-Bir yevmiye kaydı asgari şu bilgileri içermelidir; yevmiye fişinin cinsi, yevmiye fişlerinin tarihi ve yevmiye maddesi numarası, tüm hesaplarının en alt seviyedeki isimleri ve kodları, dayanak belgelerinin türü, tarih, sıra ve seri numarası, müşteri veya satıcının adı soyadı, unvanı, vergi ve TC kimlik numaraları, mal ve hizmetin cinsi, fiyatı, miktarı ve tutarı, dolaylı vergilerin cinsi, tutarı ve oranları, çalışan kişilerin sayısı, adı-soyadı, ücreti, stopaj ve prim ödemelerinin tutarları, açıklamalar ve diğer bilgilerden oluşur.

-Muhasebe kayıtlarının, en alt seviyedeki kodlara göre kaynak belge ilişkisini sağlamalıdır. Defteri kebir hesabı, yevmiye fişindeki ara hesaplar ile en alt seviyedeki kodlara ve adlara göre listelenebilmelidir.

-Muhasebe programlarının, üçlü ana hesaplarla beraber aynı zamanda detay hesaplarının da istenmesi ve çalıştırılması durumunda her düzeyde bilgiye ekranda ulaşılmasının ve diğer bir ortama aktarımı ile analizinin sağlanması zorunlu olmaktadır.

-Muhasebe kayıtlarının, bilgi işlem ortamında geriye gidilerek düzeltilmesini önlemek için; programlar, muhasebe kayıt kontrol numarası oluşturacak şekilde yazılmalı, böylece geriye dönülüp bir düzeltme yapılmışsa, bu durum sonraki denetimlerde tespit edilebilmelidir.

-Muhasebe programları, her bir işlem bazında (kasa, banka-alıcı, satıcı veya stok gibi) karşılıklı hesapların kontrol edilmesine olanak vermeli, günlük toplam kayıt yapılmasını engellemelidir.

Yine söz konusu taslak kapsamında bilanço usulünce defter tutan yükümlülerden;

- 4 sıra numaralı Vergi Beyannamelerinin Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerce İmzalanması Hakkında Genel Tebliğ ile saptanan ve istedikleri takdirde Yeminli Mali Müşavirlere, tasdik işlemi yaptıracak yükümlüler için 2006 yılına ait olarak tespit edilecek hadleri aşanların 01.01.2007 tarihinden,

- Diğerlerinin ise 01.01.2008 tarihinden itibaren muhasebelerini Maliye Bakanlığınca onay verilmiş bilgisayar programları yardımı ile takip etmeleri gerekmektedir. 2006 senesi için saptanacak hadlerin altında kalmak ile beraber isteyen mükellefler de 01.01.2007 tarihinden itibaren onaylı programlar kullanabilir. Ancak, 01.01.2007 tarihi itibarıyla söz konusu tebliğ halen taslak halindedir.

4.4.2. Etkin Bir Vergi Denetimi İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler

Tüzel ve gerçek kişilerin buldukları iktisadi etkinlikler esnasında, vergi kanunları gereğince uygun bir şekilde hareket edip etmedikleri farklı bir ifade ile yasalara uyulup uyulmadığının belirlenmesi vergi denetimi olarak isimlendirilebilir. Denetimin varlığı bireyleri yasalara uygun hareket etmelerine zorlamaktadır. Denetimden beklenenin gerçekleşmesi, denetimin başarısı, ancak aktif bir denetim ile mümkün olabilir.

Aktif denetim, cezalandırıcı bir yapıda olmanın yanında eğitici-öğretici de olmalıdır. Burada önemli olan kişilerin yasalara daha uygun hareket etmesini sağlamaktır. Aktif denetim, yasalara uyacak bir toplum oluşturacağı için vergi kayıplarının ve kaçaklarının minimuma indirebileceği gibi ekonomik bağlamda vergi kaçırıcılar ile yasalara uygun davrananlar arasındaki rekabet eşitsizliğini de ortadan kaldıracaktır. Bunun aksine aktif olmayan bir vergi denetimi, yasalara uymayan yükümlülerin ödüllendirilmesi gibi bir sonuç doğuracağından, yasalara uymamayı

teşvik eden bir hal yaratacaktır. Bu da kayıt dışılığı giderek arttıracak ve dolayısı ile de teşvik edecektir (DPT, 2001: s.37).

Etkin bir vergi denetiminin sağlanabilmesi için nelerin yapılabileceğine ilişkin önerileri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

-Yoğun ve yaygın vergi denetimlerinin belge kayıt düzeninin yaratılması, idarenin etkinliği ve kararlılığı için sürdürülmelidir. Fakat mevcut olan yapısı değiştirilerek, sürekli eğitime tabi tutulan, rotasyona dâhil ve konunun uzmanı olan (içinde yerel memur olmayan) personeller yardımı ile yürütülebilen bir konuma getirilmelidir. Yoğun ve yaygın vergi denetimleri, vergi daireleri içinde görevli olan personeller tarafından yapılmaktadır. Söz konusu bu durum vergi dairesinin iç prosedürlerini aksatmasının yanı sıra memurların büyük bölümünün (büyük şehirler hariç) yerleşmesi sebebiyle birtakım olumsuz problemleri de beraberinde getirmektedir. İşte bu sebep ile de bu tür yoğun yaygın denetimlerin, bir rotasyona tabi tutularak yapılması denetimlerden beklenen sonucu ortaya çıkaracaktır.

Mükellef ile ilk defa karşılaşan ve saklı kalmış olan mükellefiyetleri açığa çıkaracak yoklama memurlarının, mesleki formasyonu üzerlerinde barındırmaları gereklidir. Fakat bugün vergi daireleri içinde yoklama memurları sayılarının az olmasının yanı sıra, mevcut olan personelin genelinin de orta öğretim mezunu olmaları ile mesleki formasyondan uzak kalmaları birçok hukuksal problemi beraberinde getirmiştir. Yargıya yansıyan birçok husus yoklama memurunun mesleki formasyona sahip olmaması sebebi ile idarenin aleyhine sonuç bulmaktadır. Bu sebeple vergi daireleri içinde yeterli sayıdaki mesleki formasyona sahip olan yoklama memurunun bulundurulmasında büyük fayda vardır.

Yoklamaların etkinliğini artırmaya yönelik ayrıntılı bir yoklama planı yapılmalı, nokta hedefler belirlenmeli ve yoklama memurlarının eğitim ve donanım ihtiyaçlarına cevap verilmelidir.

-Vergi denetimi ve idari denetimde görevli elemanların, konuları itibari ile uzmanlaşması kaçınılmaz olup, bu yönde alınacak önlemlerle vergi incelemesi konusunda uzmanlaşmış eleman sayısının artırılması yoluna gidilmelidir. Buna bağlı olarak vergi incelemesi konusunda görevlendirilmiş elemanların bir yandan sektör ve

iş kolları bazında, diğer yandan da vergi türleri itibariyle daha dar alanlardaki uzmanlık eğitime önem verilmelidir. Çünkü günümüzün gelişen ve uluslararası boyut kazanan ekonomik koşulları ve işletme büyüklükleri dikkate alındığında, uzmanlaşma kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

-Yapılacak olan orta-uzun vadeli vergi inceleme planlarının bir kısmını meydana getirecek hedef mükellef kitlesinin belirlenmesi ve bu mükelleflerin işgücü kaybı ve yetki karmaşası yaratmayacak bir biçimde, vergi incelemesiyle görevli birimlerin arasında paylaştırılmasında yarar vardır.

-İnceleme personellerinin bilgiye kolay bir şekilde ulaşabilmesi için lazım olan teknik ve yasal yeterli altyapının yeterli düzeye ulaştırılması, bilgi bankası oluşturulması konusunda yapılmakta olan çalışmalara hız kazandırılması, bilgisayar kullanımının yaygınlaştırılması ve bu konulardaki donanım ve eğitim eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir (Aydemir, 1995: s.248).

-Önemeye yönelik denetim çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Önemeye yönelik denetim maksadını vergi denetimlerinde sağlayabilecek bir araç şuan vergi idaresinin elinin altında mevcuttur. Fakat bu araç şimdiye kadar hiç kullanılamamıştır. Ayrıca bu araç, bir nevi geçici vergi de sayılabilir. Bütün denetim birimleri cari yıl içerisinde üçer aylık periyot döneminin geçici vergi beyannamesinin verilmesini takiben incelemeye başladığı sürede denetimi önemeye yönelik yaklaşımı gerçekleştirmiş olacaktır.

Bu inceleme yönetimi uygulanması halinde; incelemeler kısa bir süre içinde bitirilecek, karşıt inceleme yapıldığı zaman yükümlülere ulaşmak daha kolay olacağından denetimler giderek hız kazanacaktır. Ayrıca işletmenin denetim altında olması kayıtların sağlıklı bir şekilde tutulmasını sağlayacak ve sahte belge kullanımı engellenmiş olacak, beyanların daha da gerçekçi olması sağlanarak, karşıt bir incelemeye tabi olan yükümlülerinde çapraz kontrolü sayesinde bu yükümlülerde de kaçak ve kayıp anında önlenmiş olacaktır. Yükümlüler bakımından daha terbiye edici olan ve denetimin önleyici rolünü ön plana çıkaracak olan bu metodun pozitif sonuçları daha fazla olacaktır.

-İnceleme oranının az olması, kamuoyu tarafınca vergi idaresine iletilen eleştirilerin en başında gelmektedir. Dolayısı ile vergi idaresinin aktifliğini vergi yasalarındaki oto-kontrol müesseselerinin yanında vergi inceleme oranının artırılması ile de sağlanması mümkündür. Vergi inceleme oranının artırılmasına yönelik olarak yapılan önerinin çok kısa bir süre içinde olumlu netice vereceği düşünülmektedir. Bu öneri; yükümlünün tarhiyat öncesi uzlaşma istemesi halinde incelemeye ait yapılan tespitlerin bulunduğu tutanağın düzenlenmesi ile bir sayfalık kısa ön raporla tarhiyat öncesi uzlaşmanın yapılmasıdır.

Gerçekleşen vergi incelemelerinin %80-95'i tarhiyat öncesi uzlaşmayla sonuç bulmaktadır. Önerilen yönteme geçilmesi halinde inceleme personelleri %80-95 oranındaki yükümlü grubuna, vergi inceleme raporu düzenlemeyecek ve buradan kazandığı zamanı öteki incelemelere aktarma imkânı yakalayacaktır. Öte yandan zaman tasarrufunun yanında kırtasiye gibi sarf malzemelerinden de tasarruf sağlamış olacaktır. Bu metodun uygulanmaya konulması için yasal bir değişiklik yapılmasına ihtiyaç yoktur. Vergi Usul Kanununun tarhiyat öncesi uzlaşmaya ait hükümleri ile bu hükümlerin uygulanması için Maliye Bakanlığı'na verilen yetkinin böyle bir düzenlemenin yapılmasına imkan sağlamaktadır.

-Denetim kadroları sayısı gittikçe azalmaktadır. Denetim kadrolarındaki sayıca azalmanın ve etkin olmamasının altında yatan nedenlerden biri ücret politikası ile mesleki tatminsizliktir. Ciddi bir sınav ile staj sürecinden hemen sonra, yoğun bir eğitimden geçerek denetim elemanı olarak görev alanlar, belli bir süre içinde kamuda çalıştıktan sonra, ücret tatminsizliği ile mesleki istek ve beklentilerini sağlayamadıkları için özel sektöre geçmektedirler. Yeminli mali müşavirlik müessesesinin sunduğu cazibe de ayrı bir alternatif çalışma alanı olarak görülmektedir.

Denetim elemanının yetişmesi ve deneyim kazanması, özverili bir çalışma temposunu ve uzun bir süreci gerektirmektedir. Sorunlu ve dinamik bir işte, sorumluluk ile görev bilinci içinde çalışan denetim elemanlarının eğitim, ücret, çalışma şartları gibi parasal olan ve parasal olmayan haklar ile motive edilmeleri durumunda bir yandan görevden ayrılmalar azalırken, diğer yandan da nitelikli yeni elemanların katılımı sağlanmış olacaktır (Doğanoğlu, 1998; Aktaran: Katkat, 2007: s.241).

Yukarıda belirtilen düzenlemelerin ayrıntıları konusunda yapılacak çalışmalara ihtiyaç bulunmakla birlikte, özelliği itibariyle teknik olan bu konuların, denetim birimlerinin birikimi ile kısa sürede aşılabilmesi mümkündür. Aksi takdirde, vergi sisteminin sigortası ve kayıt dışı ekonominin kayda alınmasında en etkili araç olan vergi denetiminin etkin hale getirilmesi mümkün görülmemektedir (Aydemir, 1998: s.248).

4.4.3.Vergi İdaresinin ve Denetim Birimlerinin Bilgi Toplayabilmesine Zemin Hazırlanması İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler

4.4.3.1.Tek vergi numarası

Vergilerin tabana yayılması durumunda ve vergiye tabi tutulan olayların otomatik müesseseler ile kayıt altına girmesini sağlayan düzenlemelerden en önemlisi herkese tek bir tane vergi numarasının verilmesi olarak gösterilebilir.

Tek vergi numarası müessesesinin, sağlıklı olarak işletilmesi durumunda, ülke genelinde gayrimenkul ve nakit akımını gibi tescile tabi tutulan varlıkların, sahipleri tarafından takip edilmesine olanak verecektir. Ayrıca bu sistemin işlemesi daha çok gelişmiş bilgisayar ağlarının oluşturulmasına bağlıdır. Vatandaşların ise bu sistemin içerisinde bulduklarını; yaptıkları ekonomik etkinliklerin, harcamanın ve tasarrufun bir merkezin bildiğini bilmeleri durumunda, vergiye tabi etkinliklerini kayıt dışı bırakmaktan çekineceklerdir.

Mal ve nakit hareketlerinin belirli yerlerde bulunan kayıtlarının, vergi idaresi aracılığı ile belirlenmesi ve incelenebilmesini sağlayacak olan en önemli araç ise tek hesap numarasıdır. Fakat bu sistemin, alt yapısının iyi şekilde hazırlanmasına ve son derece titizlik ile uygulanmasına bağlıdır (DPT, 2001: s.40). Dolayısı ile herkese bir vergi numarası verilmesi uygulamasının daha da çok yaygınlaştırarak izlenmesinin işlevsel duruma getirilmesi ve hatta bu sistemin nüfus kâğıdı, vatandaş numarası, sosyal güvenlik ve pasaport numaraları ile aynı şekilde düzenlenmesi gereklidir (Bilanço,2002: s.5). Vergi kimlik numarası ve vatandaşlık numarası ile çeşitli

kurumlar tarafından verilen numaraların kullanımının MERNİS projesiyle entegrasyonu sağlanmalıdır (Mavral, 2003: s.151).

Bu çözüm sayesinde;

-Vergi denetimi ve tahsilâtı kolaylaşmış olacak, kayıt dışı ekonomi de kontrol altına alınmış olacaktır,

-Tapu, banka ve noter işlemlerinde meydana gelebilecek sahtecilikte ortadan kalkmış olacaktır. Noterler ve bankalar, MERNIS veri tabanına ulaşarak bireylerin kayıtlarının doğruluğunu belirleyebileceklerdir. Böylelikle sahtecilik ve dolandırma olaylarına son verilebilecektir.

4.4.3.2. Ödemelerin bankalar aracılığıyla yapılması

Vergiye tabi tutulduğu halde vergi dışında kalan kayıt dışı ekonomik işlemin ise karşılığını oluşturan parasal hareket, bankalar aracılığıyla örneğin, çek-senet ödemeleri ve tahsilâtı, her türlü hesap açılması biçiminde cereyan etmiştir. Bu tür olan parasal hareketi daha çok banka kayıtlarında görmek ve belirlemek mümkündür. Aynı zamanda vergi dışında bırakılan bir iktisadi hareketin nakit ilişkilerinin banka kayıtlarından belirlenebilmesi bu ekonomik işlemlerin kayda alınmasına olanak sağlayacaktır (DPT, 2001: s.40).

Mali sistemi gelişmiş olan ülkelerde harcamaların para piyasası kurumları vasıtasıyla gerçekleştirilmesi kayıt dışılığı önemli ölçüde azaltmaktadır. Zira, bir kere bankacılık sistemine giren paranın kimler arasında el değiştirdiğini tespit etmek mümkün olmaktadır. Bu hareketi tespit ettikten sonra ilgililer nezdinde bu para hareketinin kaynağını araştırmak diğer mevzuatlarında el verdiği ölçüde daha kolaydır.

Kayıt dışı ile mücadele için finansal hareketlerin ve ticari işlemlerin taraflarının takip edilmesi ve vergiyi meydana getiren olayların mali kurumların kayıtları ve belgeleri yardımı ile belirlenmesi önemli bir konudur. Maliye Bakanlığı belirtilen amaçlara ulaşabilmek için 320 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğini, ve 323 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğini yayımlamıştır.

Bakanlıkça yayımlanan 320 sıra no.lu Tebliğ ile birinci sınıf tüccarlar, ikinci sınıf tüccarlar, defter tutmak zorunda kalan çiftçiler, kazancı basit usul yöntemi ile belirlenenler, serbest meslek erbabı olan ve vergiden muaf tutulan esnafın kendi aralarındaki ticari işlemleri ile nihai tüketicilerden hizmet veya mal bedeli olarak yapacakları 5.000.-TL'yi aşan tahsilât ve ödemeleri tevsik zorunluluğu kapsamına alınmıştır. Ancak bu tutarın düşük olması, ödeme ve ticari ilişkilerde Küçük ve Orta Ölçekli işletmelerin banka üzerinden yapacakları ödemelerde yaşanan sıkıntılara istinaden yapılan itirazlar üzerine, yayımlanan 323 sıra no.lu Tebliğ ile uygulamaya ait herhangi bir tersliğin meydana gelmemesi ve uygulamanın bütün tarafların gönüllü olarak katılımıyla gerçekleştirilebilmesi maksadıyla belirlenen limitin 10.000.-TL'ye yükseltilmesine karar verilmiştir. Belirlenen tutarın altında kalan ödemelerin ya da tahsilatların özel finans kurumları veya bankaların aracılığı ile yapılması zorunluluğu bulunmamaktadır.

Bu tebliğle getirilen uygulama kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması yönünde atılmış adımlardan biri olabilir. Nitekim mükelleflerin ticari işlemlerindeki finansal hareketleri azda olsa denetim altına alınmış olacaktır. Az da olsa diyoruz, zira tebliğde işlemlerin aynı günde parçalara ayrılmasının kabul edilmeyeceği, aynı gün içinde aynı şahıs ya da kurumlarla yapılan işlemlerin tahsilât veya tek bir ödemesi kabul edileceği belirtilmekte fakat tespit edilen 10.000-TL limitin altında kalmak ile birlikte aynı birey ya da kurumlar ile yapılan işlemlerin bir sonraki gün ya da günlerde devam etmesine karşılık bir tedbirden söz edilmemektedir (Apak, 2003: s.146).

4.4.3.3. Kredi kartı kullanımının yaygınlaştırılması

Mükelleflerin sattıkları emtia ile ifa ettikleri hizmetten doğan hasılatı tespit edebilmenin bir yolu, işlemlerin denetlenebilir kurumlarda iz bırakmasının sağlanmasıdır.

Mal alım satım hareketini; nakil aşamasında irsaliye ile ya da teslimde veya sonradan düzenlenen fatura, müstahsil makbuzu, fiş gibi belgelerle kayıtlara intikalinin temini mümkün olabilmektedir.

Hizmet ifalarında ise; işin niteliğine bağlı şekilde fatura, serbest makbuzu türünde vesikalara dayalı olarak hizmetin bedelini görebilmekteyiz.

Ancak, her iki halde de, mal/hizmet satış hasılatı mükellefin iyi niyeti çerçevesinde ve yasal defterlere yansıtılmak kaydıyla belirlenmektedir.

Oysa, mali idare temel ilke itibariyle mükellefe güven duymakla birlikte, günümüzün ekonomik şartlarında Hazine alacağını öncelikle tahakkuk bazında teminat altına alacak etkin önlemler dizisini yürürlüğe koymak ve denetim işini kolaylaştırmak zorundadır.

Vergiye tabi sayılan faaliyetlere ilişkin ödeme belgelerini mali kurumların aracılığıyla, sözleşmeleri noter kayıtlarıyla, teminatları tapu ipotek işlemleri ile kanıta bağlamak, mükellefin vergilenebilir kazancını saptamak açısından güçlü dayanakları oluşturmaktır.

Çünkü sözü edilen durumlarda, mükellefin mal/hizmet alım satım gerçekleştirmeleri, ya bir ödemeyi ifade etmekte, ya da gelecekte ödemeye dönük güvenceye kavuşturulmaktadır.

Nakit ödeme imkanının mali idare açısından içerdiği asıl sakınca, ürün bedeli konusunda taraflarca yapılan pazarlık sırasında bu ödeme biçiminin indirim fırsatı olarak kullanılmasıdır.

Genellikle, nakit ödemeye dayalı pazarlıkta, alım işlemi gizlenebilmekte ve belgesiz alım nedeniyle katma değer vergisinin tahsilinden vazgeçilmektedir.

Halbuki, kredi kartıyla ödeme yapılması halinde, işlemin iz bırakması kaçınılmaz olacağından, hem işletme hasılatı, hem de KDV yönünden doğacak kayıp önlenebilecektir.

Dolayısıyla, kredi kartıyla alışverişlerin kullanım hacmindeki genişleme ölçüsünde, iktisadi faaliyetin kavranamayan kısmı daralacaktır.

Bu olgunun, denetimle desteklenmesinin gerekliliği açıktır. Zira, kartla yapılan ödemenin defterlere intikali, mutlaka garanti edilemez (Tokat, 2003: s.151).

4.4.3.4.Hamiline çek ve senetler sorununun ortadan kaldırılması

Banka işlemlerinin takibinde en dikkate değer problem, hamiline çek ile senetlerdir. Bu problemin yok edilmesinin bir yolu, Ticaret Kanununda yapılacak bir değişiklik ile hamiline çek ile ilgili düzenlenmeleri kaldırma düzenlemesidir. Aynı zamanda hamiline çek düzenlemesinin ortadan kaldırılmasının ekonomik gerçekler ile bağdaşamayacağı ve radikal bir düzenlemenin olduğu söylenebilmektedir. Bu yapılmadığında ikinci olarak öneme sahip olan, hamiline şeklinde düzenlenen çeklerin ciro edilmesini yasaklamaktır. Senetlerdeki duruma baktığımızda ise senetlerin hamiline düzenlenmesi söz konusu olmamakla birlikte ciro edilmeleri durumunda, bu senetlerinde hamiline senet şekline dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bir başka açıdan, hamiline düzenlenmiş olan kamuya ait kâğıtların da nama yazılı biçimde çıkartılması kayıt dışılığın önlenmesi hususunda dikkate değer bir unsur olacağı görülmektedir (DPT, 2001: s.41).

Kayıt dışı ekonominin konusunu meydana getiren mal ve hizmet bedellerine esas teşkil eden para hareketlerinin kontrolde tutulması adına nakit hareketlerinin takip edilmesi ve kavranması gereklidir. Bu bağlamda hamiline şeklindeki ekonomiden nama yazılı ekonomiye geçiş zorunlu görülmektedir.

- Türk Ticaret Kanunu
- Borçlar Kanunu
- Çekle Ödemelerin düzenlenmesi Hakkında Kanun
- İcra İflas Kanunu
- SPK mevzuatı
- Bankalar Mevzuatı
- Dış Ticaret Mevzuatı
- Özel Hukukun Tüm alanları
- Vergi Mevzuatı ve Vergi Sistemimizde

gereken düzenlemeler yapılmak suretiyle nakit para ödemelerini kısıtlayan diğer önlemler alınmalı, kayıt dışı ekonomiye neden olan maddeler ayıklanıp çıkarılmalı, ekonomiye mücadele edici sistemler eklenmelidir (Boy, 2002: s.21).

4.4.3.5.Vergi iade kartı sisteminin getirilmesi

Bilindiği üzere, kayıt dışılıkla mücadele etmek, vergiyi doğuran olayın belli bir belge vasıtasıyla kayıt altına alınmasıyla mümkündür. Verginin doğmasına sebebiyet veren ekonomik faaliyetleri gerçekleştiren alıcı ile satıcı arasında tahakkuk eden hazine menfaatini, onlara belge düzenlemek suretiyle güvenceye alacak en etkili yol ise alım ve satım taraf olanları bir tür menfaat çatışması içerisine sokmaktır. Bu da, satıcının düzenleyeceği belgenin, alıcı tarafından vergi uygulamalarında indirim konusu edilebilmesine imkan tanınması ile sağlanır. Mevcut vergi sistemimiz de zaten bu mantığa dayanmaktadır.

Ancak, ticaret ve sanat erbabının, yani, kar amacı güden belli bir işletme çerçevesinde düzenlenen ve vergi uygulamasında indirim konusu yapılan belge ile ilgili olarak bir sorun bulunmamakla birlikte; asıl problem, mal ve hizmet akışının ilk üretim aşamasından nihai tüketim halkasına ulaşırkenki perakende safhada, bunun için düzenlenen belgenin nihai tüketici durumundaki müşteriler için hiçbir avantajının bulunmaması dolayısıyla, belgesiz alışverişin önüne bir türlü geçilememesindedir.

Oysa bugün itibariyle, yalnızca ücretlilerle emeklilere tanınan vergi indirimi ve vergi iadesi uygulamasının, ülkede yaşayan bütün vatandaşlara genelleştirilmesi durumunda, perakende aşamasından başlayacak olan belgeli alışveriş dalgası, ekonominin tümüne doğru bir hale gibi yayılacak ve belge düzenlemek durumunda kalan her mükellef, kendisine mal ya da hizmet satan alt firmalara belge düzenlemeyi şart koşacaktır.

Ülkedeki bütün herkese vergi mükellefleri tarafından düzenlenmiş her türlü gider belgesini vergi iadesinde kullanma imkanı tanındığı zaman, uygulamada iki sorunun çıkabileceği düşünülebilir. Bunlardan birincisi,

- Piyasada bir sahte belge patlamasının yaşanabileceği endişesi; diğeri de,
- Milyonlarca gider belgesinin beyanı ve kontrolünün çok zor olduğu ve gerek belge toplayıp beyan edecek olan vatandaşların, gerekse bunların kontrolünü yapacak olan Mali İdarenin bu yükün altından nasıl kalkacağı meselesidir.

Ancak, önerilen sistemin tam da bu noktada öngördüğü bir güvence mekanizması vardır ki, o da, beyan esasının tek tek fatura bazında olacağı hususudur. Bunun için de, işe öncelikle, bugün elle doldurulan fatura uygulamasına son verip, her faturanın mutlaka yazar kasa ve benzeri ödeme kaydedici cihazlar tarafından tanzimini ve düzenlenen bu faturalara ait kimi zorunlu bilgilerin elektronik ortamda belli periyotlarla İdare nezdinde kurulacak olan veri tabanına aktarılmasını zorunlu kılmakla başlamak gerekir.

Vergi iadesinde kullanılacak belgeler, aslında tamamen elektronik ortamda izlenen hesabi kayıtlardan ibaret olacaktır.

Belgeye ilişkin bilgiler müşterinin kartından (VİK) satıcının kayıt cihazına, cihazın mali hafızasından da Maliyenin veri tabanına aktarılacaktır. Kişi, alışverişler sırasında kartını her kullandığında işlem kayıt altına girecek ve buna ilişkin bilgiler değişik mükellefler kanalıyla kart sahibinin hesabında birikecektir. Belli bir süre sonunda, sisteme iletilen satışlarla ilgili olarak beyan ve tahakkuk işlemleri tamamlandıktan sonra hesaplanan vergi iadesi tutarı kişinin banka hesabına aktarılacaktır.

Belgenin kayıtlı ortamda takip edilmesini sağlayacak bir barkod numarası bulunacaktır.

Vergi İadesi Kartı, normal banka kredi kartlarına benzer ebat ve özelliklerde İdareyle yapacakları protokoller çerçevesinde bankalar tarafından vatandaşlara verilecektir. Yani kart, satıcı ile idare ve idare ile banka arasında işleyecek olan sistemin anahtarı mesabesinde olacak ve sayılan bu işlevleri gerçekleştirebilecek mahiyet ve kapasitede olacak şekilde geliştirilecektir.

Kişilere verilecek vergi iade kartları sayesinde uygulama basitlik kazanacak ve ne iadeden yararlanmak isteyen vatandaşlar ne de Mali İdaresi üzerinde herhangi bir yük oluşmayacaktır.

Herkese pratik bir vergi iadesi imkanı tanınacağı için kişiler, alışverişlerinde belge alma konusunda üşengeç davranmayacak ve iade alabilmek için işlemin kayda geçirilmesini sağlayacaklardır.

Kağıt fatura- fişin bulunmayacağı vergi iade sisteminde kişilerin, kullanacakları vergi iade kartları vasıtasıyla, İdare nezdinde bulunan sistemdeki hesaplarına, hangi faturayı düzenlettikleri (yani hangi işlemin kayda geçirilmesinde rol aldıkları) bilgisinin kayıt cihazının mali hafızasından merkezi veri tabanına aktarılması sağlanacaktır. Belli bir süre zarfında, bir vatandaş hesabına değişik mükellefler kanalıyla bildirilen faturaların tutarları toplamının belli bir yüzdesi, vergi iadesi olarak vatandaşın söz konusu karta bağlı banka hesabına aktarılacaktır.

Böylece vergi iadesi uygulaması; hem belge düzenleme ve bunu hesaba alma, hem de bunun idareye bildirilip kontrol edildikten sonra, vatandaş lehine tahakkuk eden tutarın kendisine iade edilmesi konusunda, baştan sona kadar büyük bir kolaylık ve basitlik sağlanacaktır.

Tek tek fatura beyanı esasına dayanan sistemde, sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge diye bir şey söz konusu olamayacağı için, iade sisteminin bu yönde bir suistimale uğraması da mümkün olmayacak ve sistem yüzde yüz güvenli bir şekilde çalışacaktır. İnsanların çoğu vergi iadesi avantajı için mükellefleri belge düzenleyerek hasılatlarını beyan etmeye zorlayacakları için, buradan başlayacak olan kayıtlı alışveriş hareketi, ekonominin ilk üretim ve ham madde aşamalarına kadar ki halkalarına doğru bir çarpan etkisi yaratarak gittikçe artan bir ivmeyle yaygınlaşıp ilerleyecektir.

Hasılatı artan her mükellef, vergi matrahını düşürmek için, bu kez, faaliyeti ile ilgili her türlü gider ve harcamasını belgeye bağlama konusunda çok daha fazla hassasiyet gösterecektir. Bu şekilde ekonomik birimler arasında, fatura çok cazip bir nesne haline gelecek ve hiç kimsenin belge almama gibi bir lüksü kalmayacaktır.

Böyle bir sistemde ekonomik işlemler büyük ölçüde kayıtlı olarak gerçekleşeceği için, kimin ne kadar kazandığı gibi hususlar devlet tarafından daha rasyonel bir biçimde bilinecektir. Kimin ne kadar kazandığı bilgisinin yanı sıra, hangi ekonomik kesimlerden ne ölçüde vergi alınması gerektiği yada kimin ne kadar vergisel korunmaya yada teşvike ihtiyaç duyduğu gibi hususlar çok daha gerçekçi bir biçimde görülebileceği için, bu konuda alınacak kararlarda isabetlilik oranı artacaktır (Yakut, 2005: s.158-160).

4.4.3.6.Vergi sisteminde oto kontrol müesseselerine yer verilmesi ve bu müesseselerin etkin olarak denetimlerde kullanılması

Türk vergi sisteminin içinde bulunan oto-kontrol mekanizmalarının başında yer alan servet mukayesesi yöntemi ile gerçek kazancın tespit edilmesi yöntemi, aksamakta olan yönlerin giderilerek daha aktif bir şekilde uygulanması yerine, kaldırılarak sistemden çıkarılmıştır.

Kayıt dışında gerçekleşen işlemler dolayısı ile sağlanan kazançlar neticede ya harcamaya ya da tasarrufa dönüşmüş olacaktır. Aynı zamanda bu tasarruftan ve harcamadan geriye doğru gidilerek gelirin belirlenmesi ise servetin incelemesi denilen inceleme metoduyla mümkün olabilir.

Türk Vergi Sistemi'nden, servet beyanı müessesesi kaldırılmakla beraber Vergi Usul Kanununun 30. Maddesinin 7 numaralı bendi servetin araştırılmasına dayanarak beyanlanması gerekli kazancın belirlenmesine imkan sunan bir hüküm taşımaktadır (DPT, 2001: s.39).

Ancak bu madde hükmü de 09.01.2003 tarih ve 24988 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4783 sayılı Kanunun 9 uncu maddesiyle ve 01.01.2003 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır (Vergi Usul Kanunu).

Vergi kayıp ve kaçakları ancak, mal, nakit, nakidi temsil eden belgeler ve servet hareketlerinin iyi kontrol edilebilmesi ile mümkündür. Bu anlamda, gelir ile harcama, servet ve tasarrufların kıyaslanmasına olanak tanıyan servet beyanı benzer bir müessesenin yeniden yasaların içine girmesi gerekmektedir.

4.4.4.Vergi Sisteminde Yapılması Gereken Düzenlemeler

Vergi sistemi tarifinde üçayaktan oluşan bir yapı söz konusudur. Vergi sistemi, vergi yasalarını, vergi idaresini ve vergi yargısını kapsar ve bu üçü arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda gelişir ve şekillenir (Ağbal, 2002: 577). Bu nedenle vergi sisteminde yapılması gereken düzenlemeler bu üç ana başlık altında açıklanacaktır.

4.4.4.1.Vergi yasalarının etkinliğinin sağlanması

a. Kanunların gözden geçirilmesi, basit, anlaşılır ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verir hale getirilmesi ve sık sık değiştirilmemesi

Vergi mevzuatı kapsamında sık sık değişikliğe gidilmesi gerek vergi memurlarının gerekse de vergi uzmanlarının bu değişikliklerin takibini yapmasını zorlaştırdığı gibi vergi mükelleflerinin de vergilerin planlanmasını yapmasını imkansız duruma sokmaktadır. Dolayısı ile değişikliğe uğrayan yasaların anlaşılması güç olup, sık sık geçici maddeler ile düzenlemeler yapılması mükellefin vergisel ödevlerini yerine getirmesini güçleştirmektedir.

Kısacası, bir ülkede uygulanmakta olan vergi mevzuatı o ülkenin, mali, sosyal ve ekonomik gereksinimlerini yanıtlamıyorsa, kolay, sade ve anlaşılabilir değil ise ayrıca bir istikrar gösteremiyor ise vergilerdeki kayıplar ve kaçaklar da artar (Yeniçeri, 2005: s.129).

Vergi yasaları bütünü ile gözden geçirilerek ifade, dil, lafz, ruh ve hükümler açısından olan olumsuzluklar giderilerek, yanlış anlaşılmalara imkan vermeyecek biçimde yeniden ele alınmalıdır.

Vergi mevzuatı sadeleştirilmeli, adil ve uygulanabilir olması sağlanmalıdır. Bunlara ilişkin Tüzük, Yönetmelik, Genel Tebliğ, Genelge, mükerrer maddeler, geçici maddeler vs. elenmeli, geçici olma niteliğini kaybeden maddeler devamlı hale getirilmeli ve geçici ve ek maddelere mümkün olduğunca az yer verilmelidir. Mevzuat tek tip kılavuz haline getirilip dağınık olmaktan sıyrılmalı, bu kapsamda istikbal de hesaba alınıp standart gerçekçi, daima gereksinimlere yanıtlayabilecek geçici olmayan değişimler yapılmalı, zorunlu olmadıkça vergi yasalarında değişiklik yapılmamalıdır. Vergilendirmeye ilişkin hükümler sadece vergi yasalarında yer almalıdır, diğer yasalarda vergilendirmeye ilişkin hükümlere yer verilmemelidir (Mavral, 2003: s.151).

b. Verginin konusuna giren gelir kavramının genişletilmesi ve yıllık beyanname verilmesini engelleyen hükümlerin kaldırılması

Ülkemizdeki gelirin tanımı kayıt dışılığın en önemli kaynağıdır. Kayıt dışılığın önlenmesi için ilk önce safi artış nereden buldun teorisine dayanan tanıma geçilerek hangi nedenle olursa olsun sağlanan gelirin, kaynağına bakılmadan vergilendirilebilir duruma gelmesi mümkün olmalıdır (Arıkan, 2005 Aktaran: Katkat, 2007: s.249).

Vergiye dahil edilmeyen ya da düşük vergili rant gelirlerin vergi çerçevesinin genişletilmesi sağlanmalıdır (Bilanço, 2004: s.5).

Yıllık beyanname verilmesini engelleyen hükümler kaldırılmalı, faiz, repo geliri vb. menkul sermaye iratları bile mutlaka yıllık gelir vergisi beyanına tabi olmalıdır (Mavral, 2003: s.148).

c. Defter tutma hadleri, basit usul mükellefiyet, istisna ve muafiyet sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi

Türk vergi sisteminde yer alan basit usulde vergilendirme (götürü usul) ile çok fazla sayıdaki muafiyet ve istisnalarla bilinçli yaratılmış bir kayıt dışılık vardır. Bu düzenlemelerden kaynaklanan kayıt dışılığı önlemek için, vergi yasalarında ekonomik nedenlerle çok zorunlu olanlar hariç olmak üzere muafiyet ve istisnaların kaldırılması gerekmektedir (Mavral, 2003: s.147).

Basit usul de kayıt dışı ekonomiye katkı sağlayan bir mekanizmaya dönüşmüş, sahtelik ve muhteviyatı itibari ile yanıltıcı belge yatağı durumuna gelmiştir. Bu sistem yürürlüğe girdiğinden bu yana gelir vergisi mükelleflerinin sayısı giderek azalmakta, basit usul mükellefleri artmaktadır.

Bu sistem aynı zamanda istihdamı engellemekte ve kayıt dışı istihdam ve haksız rekabet yaratmaktadır. Basit usulün kaldırılması ve sistemin bu kamburdan kurtulması gerekmektedir (Timur, 2003 Aktaran: Katkat, 2007: s.250).

İşletme defterinden, bilanço usulü kapsamında defter tutmaya geçiş sınırı sebebiyle belgeler düzenlememe yönünde teşvik eden sistem tekrardan gözden geçirilmelidir (DPT, 2001: s.36). Yani işletme esasına göre defter tutma sınırlarının üst seviyeye çıkartılması vergideki denetimleri basitleştiren bilanço esasından kaçmayı körüklemektedir. Bilanço esasına göre defter tutma kaidelerinden kaçışta kayıt dışı ekonomik etkinliklerde artışı sağlayıcı vergilerdeki kazançları azaltıcı bir unsur olarak görülmektedir.

ç. Kazancın tespitinde gerçeklik ve safilik ilkelerinin tam olarak uygulanması

Vergi yasalarında yer alan bazı hükümler bazı gerçek giderlerin kazancın tespitinde dikkate alınmasına olanak vermemektedir. Yani kazancın tespitinde gerçeklik ve safilik ilkeleri tam olarak uygulanamamaktadır. Bu durumda mükellefleri sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge kullanmaya veya hasılatlarını düşük göstermeye yöneltebilmektedir. Bu yöndeki hükümlerin vergi yasalarından tamamen çıkarılarak, gelirin gerçek ve safi değerini tespit edecek yasal düzenlemelerin getirilmesine özen gösterilmelidir (Mavral, 2003: s.147).

d. Vergi gelirlerinde dolaylı vergilerin payının azaltılması

Vergi gelirleri içinde dolaylı vergiler artmakta, vergi gelirlerinin %73'ü dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Dolaylı vergilerin yapısı itibari ile adaletsizlik söz konusudur. Çok kazananlar ile az kazananlar aynı oranda vergi ödemektedir. Bu durumun en kısa zamanda engellenmesi gerekmektedir (Arıkan, 2005: Aktaran: Katkat, 2007: s.250).

e. Vergi oranları ve sosyal güvenlik primlerinin düşürülmesi

Çok farklı dilimlerde ve çok sayıda uygulamadaki vergiye ilişkin oranların baştan düzenlenmeye tabi tutulması, sayısının ve yüksek olan oranların düşürülmek suretiyle rekabetçilikten vazgeçirmeyecek en uygun vergi oranlarının tespit edilmesi sağlanmalıdır (Bilanço, 2004: s.5).

Ağır vergi yükü, vergilere karşı bir mukavemet yaratır. Bu nedenle üst seviyedeki verginin oranından sürekli kaçınılmalıdır. Birçok batılı ülkeyle kıyaslandığında Türkiye’de gelir vergisi oranları yüksektir. Bu durum mükellefleri kayıt dışılığa iten en önemli etkindir. Vergi oranların düşürülmesi ilk etapta bir vergi kaybına sebep olacaktır. Ülkemiz ekonomisinin böyle bir gelir kaybına tahammülü yoktur. Ancak, vergi oranları küçültülürken, vergi tabanının genişletilmesi çalışmalarının birlikte yürütülmesi bu gelir kaybını önleyecektir. Hatta gelir vergisi tarifesinin ilk dilimi asgari ücret tutarından ve % 10’dan başlamak ve en üst dilimi %40 olmak üzere, artan oranlı olarak yeniden düzenlenmelidir. Vergi oranlarının tespit edilmesinde sosyal ve ekonomik faydaların gözetilmesi ve kayıt dışılığı nleme maksadının ön planda olması gerekmektedir.

Tapu Harcı oranlarının yksekligi de büyük bir kayıt dışılığa yol açmaktadır. Gayrimenkul alım satımlarında taraflar alım satım bedellerini düşük göstermek suretiyle, başta tapu harcı olmak üzere; emlak, gelir, kurumlar ve katma değer vergilerinde bir takım kayıplara neden olmaktadır. Aynı zamanda, alım satım bedellerinin gerçeğe yakın bedeller üzerinden yapılması, inşaat sektöründe hasılatları gerçeğe yaklaştıracadığından, giderlerin de gerçek rakamlara çekilmesini sağlayacak, böylece inşaat sektöründe kayıt dışı istihdam, sahte veya muhteviyatı itibariyle yanılıtcı belge kullanımını azalacaktır. Dolayısıyla inşaat sektöründe kayıt dışılık azalacaktır.

Ülkemizde hem vergi oranları hem de sosyal güvenlik primleri yüksek olup, ücretlerde ayrıca işsizlik sigortası gibi birtakım ilave mali yükler de yer almaktadır. Brüt ücretin yüzdesi olarak gelir vergisinin en yüksek olduğu ülke %19,9 ile Türkiye’dir. Avrupa birliği ülkelerinde bu rakam ortalama olarak %10,14’tür. Brüt ücretten üzerinden gerçekleştirilen bütün kesintiler toplamı bakımından Türkiye %38,3 ile en baştayken, Avrupa birliği ortalaması %23,9’dur. Gelir vergisi oranlarının yüksek olması ve ilave mali yükümlülüklerin ağırligi kayıt dışı istihdamın nedenidir. Bu nedenle Parafiskal yükler (SSK, Bağ-Kur vb.Primler) azaltılmalıdır (Mavral, 2003: s.150).

01 Ocak 2006 itibariyle yapılan değişiklikler aşağıdaki gibidir:

-5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Oranı %30'dan %20'ye indirilmiş,

-Gelir vergisi tarifelerinde değişikliğe gidilerek tarife dilimleri sayısı 5'ten 4'e indirilmiş ve %15, %20, %27, %35 olarak uygulanması ile ücretler için de aynı tarifenin geçerli olması sağlanmış,

-Yatırım indirimi istisnası uygulaması kaldırılmıştır.

f. Cezaların caydırıcı olmasının sağlanması

Vergi cezalarının aktif bir biçimde uygulanmaması da kayıt dışılığa sebep olmaktadır. Vergi kanunlarında (sahte belge cezası hariç) yeteri kadar ceza vardır. Ancak, başta hapis cezası olmak üzere pek çok ceza yeteri etkinlikte uygulanmamaktadır. Bu durum cezaların caydırıcı etkinliğini azaltmaktadır.

Vergisini doğru dürüstçe beyan edip ödeyenler ile vergi kaçırma, vergisini ödememe gibi yolları seçenler arasındaki fark ortaya konulmalı, kanunlara uymayanlara gereken yaptırımlar (cebri icra dahil) etkin bir biçimde uygulanmalıdır. Uzlaşma müessesesi caydırıcılığı önleyen bir yapıdan kurtarılmalıdır.

Sık aralıklar ile Af Kanunları çıkartılmamalıdır, aksine kanunların ve anayasanın adil, toplumsal yapıya uygun, toplumun geneli tarafından kabul gören unsurlar ve Avrupa Normlarıyla çelişmeyecek biçimde düzenlenmesine dikkat gösterilmeye dikkat edilmelidir (Mavral, 2003: s.149).

Af yasalarının sürekli çıkarıldığı ülkelerde mükellefler tekrardan af yasasının çıkmasını beklemeleri nedeniyle cezaların caydırıcı tarafı kalmamaktadır (Arıkan ve Yurtsever, 2004: s.64).

4.4.4.2.Vergi İdaresinin Etkinliğinin Sağlanması

Vergi, bireylerin gönüllülük esasında devletin hazinesine aktardıkları paralar değildir. Dolayısı ile vergilerin temelinde sınırları yasalar ile tespit edilmiş zorlu alma yatmaktadır. Birey yasalarca tespit edilen vergileri ödemediği takdirde, suçlu

pozisyonuna sokulmaktadır. Böylelikle devleti meydana getiren organların aktifliği değerinde, mükellef vergilerini ödeme konusunda kaçınmaz. Devletin aktifliği azaldığı sürece vergilerdeki kaçakçılığın da giderek yaygın hale geldiği apaçık görülmektedir. Bu durumda öncelikli olarak yapılacaklar, devleti meydana getiren organları aktifleştirmektir. Böylece vatandaşın gözünde de saygınlığını kazanmış bir devletin yer alacaktır. Denetim ve yönetimin aktif olmadığı ülkelerde, kayıt dışı ekonomi daima büyüme göstermektedir (DPT, 2001: s.37).

a. Vergi İdaresinin Yönetim Yapısının Değiştirilmesi

Vergileme işleminin yerine getirilmesi, gelirlerin zamanında tam ve doğru olarak beyan edilmesinin sağlanması, vergilerdeki kazançların etkili ve verimli bir biçimde toplanması esas itibarıyla vergi idaresinin görevidir. Birinci planda vergi gelirlerinin artırılmasında vergi idaresi rol oynamaktadır. O halde, vergi idaresinin yeniden yapılanmasına öncelik tanınması gerekmektedir (Gültekin, 2002: s.608).

Vergi idaresinin etkinliğini belirleyen iki temel alt yapı vardır.

Birincisi yasal yetkiler. Vergi yasalarını etkin bir şekilde uygulamak için gerekli olan yetkiler vergi idaresine verilmediği sürece vergi idaresinin etkin çalışması mümkün değildir. O açıdan, öncelikle yasal yetkilerin vergi idaresine sağlanması lazımdır.

İkincisi ise; bir yönetim birimi bakımından baktığımızda, temel yönetim fonksiyonlarının, temel kabiliyetlerin ve yeteneklerin, kaynakların yeterli düzeyde sağlanmış olması gerekir.

Bunun için etkili bir yönetim sisteminin kurulmuş olması gerekir. Etkili bir yönetim sisteminin şartları ise şunlardır:

-Vergi idaresi üst yönetiminin yeniliklere ve gelişmeye açık bir yönetim anlayışına sahip olması gerekir. Vizyon sahibi, stratejik yönetim tekniklerine hakim, girişimci, paylaşımcı, kurum iç ve dış çevre değişimlerine duyarlı bir yönetici kadrosunun vergi idaresinin yönetiminde bulunmasıyla ancak etkinlik sağlanabilir.

Sözü edilen nitelikler sadece üst yönetim için değil, her düzeyde alt yönetim için de geçerlidir.

-Yeterli mali kaynaklarla vergi idaresinin donatılması lazım. Bina alımı, döşeme, demirbaş ihtiyaçları, personele ödenen ücretler noktasında vergi idaresine yeterli düzeyde mali kaynağın aktarılmış olması gerekir.

-Etkili bir insan kaynakları yönetiminin olması lazım. Vergi idaresinin en değerli kaynağı insan kaynağıdır, çalışanlarıdır. Kalifiye insan gücünün vergi idaresinin etkinliğinin sağlanmasında birincil öneme sahip olduğu yadsınamaz. Kalifiye insan gücünün işe alınması, uygun kariyer imkanlarının sunulması, çalışma motivasyonlarının en üst düzeyde tutulması, yaratıcı bir iş ortamının sağlanması, çalışanlarda yüksek ahlaki standartların desteklenmesi ve personelin sahip olduğu kabiliyetlerin vergi idaresinin amaçlarının gerçekleştirilmesinde en etkin şekilde kullanılması etkili insan kaynakları yönetiminin belli başlı unsurlarıdır. Bu yapının kurulmadığı sürece vergi idaresinin etkinliğinden bahsedilemez.

-Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla değiştiği çağımızda eğer vergi idaresine otomasyon desteği sağlanmazsa, bilgi işlem sistemleri kurulmaz, bunlardan yararlanılmazsa, bu takdirde vergi idaresinin etkin olması beklenemez.

Bilgi ve iletişim teknolojileri, bir yandan işlem süreçlerinin yeniden tanımlanmasına ve bu çerçevede süreçlerin kısaltılmasına yardımcı olmakta, diğer taraftan yönetime etkili karar oluşumunda destek sunmaktadır.

Bilgi iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanları anlamak bakımından ABD IRS örneği güzel bir örnektir, hakikaten dünyada en etkin çalışan vergi idaresi olarak gösterilen IRS, bu gücünü teknoloji yönetiminden almaktadır. Her ne kadar vergi denetim oranı yüzde 1 düzeyinde olmasına rağmen IRS, hem vergi toplama işlemlerinde, hem de kayıp ve kaçığı kontrol etme noktasında oldukça etkindir. Bu gücü teknolojik kapasitesinden almaktadır.

-Bir vergi idaresinin örgüt yapısı, genelde o ülkedeki kamu yönetimi anlayışından ve tarihsel gelişiminden kaynaklanıyor. Ülkemizde vergi idaresi modeli de bu kamu yönetimi anlayışının bir uzantısı olarak şekillenmiştir. Ancak, bir vergi idaresinin örgüt yapısı içinde görev ve sorumlulukların açıklıkla tanımlanmış olması,

etkili bir eş güdüm sisteminin kurulmuş olması, yetki ve görev çatışmasının olmaması şarttır.

-Son bir unsur, olumlu bir kurum kültürünün olması lazım. Yani, diğer şartlar sağlanmış olsa bile, eğer olumlu bir kurum kültürü oluşturulmamış ise vergi idaresinin etkinliği sağlanamaz.

Kurum kültürü, çalışanların davranışlarını yönlendiren değerler, inançlar, alışkanlıklar ve normlar sistemi olarak ifade edilebilir. Kurum kültürü, çalışanların kurum içi ilişkilerde nasıl davranmaları gerektiği konusunda duygu ve sezgi kazandırır. Tembellik ve ataletin ödüllendirildiği veya tersine başarının önemsenmediği, kişisel amaçların kurum amaçlarının önünde yer aldığı, etik değerlerin yerleşmediği, uygun bir çalışma barışının sağlanmadığı bir vergi idaresi kültürü ile etkinliğin sağlanması beklenemez.

Bütün bu unsurlar karşılıklı etkileşim halindedir, birbirini olumlu yönde ve olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla, bir vergi idaresinin etkinliği üzerine konuşulacak ise bütün bu unsurları bir arada ele almak, bunların karşılıklı etkileşimlerini değerlendirmek gerekir (Ağbal, 2002: s.578-581).

b. Vergi İdaresinin Denetim Yapısının Değiştirilmesi

Günümüzde Maliye Bakanlığı içerisinde vergi incelemesiyle uğraş gösteren dört ana birim bulunmaktadır. Bu birimlerin bir kısmı merkezi inceleme birimleri, diğer kısmı ise taşra inceleme birimleridir. Aynı zamanda bunların birbirleri ile hiçbir hiyerarşik ve idari bağlantıları bulunmamaktadır. Aralarında bir iş bölümü ve koordinasyon bulunmamaktadır. Fakat tek problem bununla sınırlı olduğu söylenemez. Hesap Uzmanları Kurulu (HUK) hariç diğer inceleme birimleri içinde görevini sürdüren inceleme personelleri, gerek idari, gerekse de vergilere yönelik incelemeler gerçekleştirmektedirler. Farklı bir ifade ile gerek iç denetim, gerekse de dış denetim (vergi denetimi) yapmaktadırlar. İşte en temel problem buradan kaynaklanmaktadır. Vergi inceleme işi ihtisas işidir. Dolayısı ile vergi denetimiyle idari denetim bağdaşmamaktadır. Bu sebeple denetim personelleri bu yönü ile ayrıştırılmalıdır. Öte yandan aktif bir vergi denetiminin gerçekleşebilmesi için,

Maliye Bakanlığı'nda vergi denetim birimlerinin tekrardan yapılandırılması gerekmektedir.

Denetim birimi tek başına olmalıdır. Bölge ve merkez denetim personelleri hepsi aynı çerçeve altında toplanmalıdır. Aynı zamanda denetim birimleri içinde hiyerarşik yapılanma ve bölge denetim personeliğinden merkezi denetim personeliğine geçiş sağlanmalıdır. Planlı bir şekilde ve bir tek merkezden koordine olacak sistematik denetim çalışmaları sayesinde, her birim kendi görev ve ihtisas alanına giren yükümlü grupları üzerinde daha aktif kontrol olanağını yakalayabilir (Aslan, 2001 Aktaran: Katkat, 2007: s.255).

Denetim verimliliğini sağlayabilmek için aşağıda verilen model önerilebilir:

Gelir idaresi içinde iç ve dış denetim birimleri birbirinden ayrılmalıdır. Böylelikle iç denetim Teftiş Kurulu başkanlığında, dış denetim ise Hesap Uzmanları Kurulu başkanlığında baştan yapılanmaya tabi tutulmalıdır.

Günümüzde yükümlü denetiminin temeli kayıtların denetimi durumuna gelmiştir. Kayıtların denetimiye kayıt içindeki yükümlülerin denetimini ve sonuç olarak da gerek vergi yükünün gerekse de denetim yükünün kayıtlı olan mükelleflerin üzerinde yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir.

Vergi dairelerinin denetimi sayılan teftiş etkinlikleriye yapay bir denetim durumuna gelmiş ve hedefine ulaşabilecek bir kontrol sistemi olmaktan çıkmıştır. Bugünkü sistem içerisinde vergi dairelerinin teftişinden olumlu bir netice alındığını söylemek pek de mümkün değildir. Ayrıca sonuçları değiştirmeye yönelik teftişe, vergi daireleri de bağımsızlık kazanmıştır bu da teftişin işlevsel anlamda bir etkisinin de kalmadığını ifade etmektedir. Personellerin teftiş korkusu sebebiyle görevlerini ve yetkilerini kullanamaması sebebiyle işlerin hep bir üst makama iletildiği, bununla beraber işlemlerin daha uzun sürede yapılması veya hiç yapılmaması neticesini doğurduğu görülmektedir.

Bu sebeple vergi dairelerinde yapılacak iç denetimlerin, iş üretimi, performans, işlerin ve çalışanların yönlendirilmesi biçiminde yapılması gerektiği düşünülmektedir. Vergi idaresinin çoğunluğu için sunduğumuz, merkezi yönetim yerine yerinden yönetim esasının benimsenmesi, dış denetimde ise merkezi denetim

ve yerel denetim biçimindeki ayırımın korunması ve yerel denetimin nicelik ve nitelik yönünden güçlendirilmesi gerekmektedir. Denetime yerinde hâkim olmak, idareye hız ve etkinlik kazandıracaktır (Karyağdı; Aktaran: Katkat, 2007: s.256).

Gelir idaresi, 16.05.2005 tarihinde 5345 sayılı kanunla Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı biçiminde yeniden örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Ancak yasa ile birlikte vergi denetiminin çok parçalı hale getirildiği, vergi denetiminin eşgüdümlü olmasının sağlanamadığı, vergi idaresinde çalışan personelinin motive edilmesine yönelik bir iyileştirme yapılmadığı şeklinde eleştiriler almaktadır. Söz konusu Kanun tasarı halindeyken bu konuda yapılan yorumlara aşağıda yer verilmiştir.

-Bu değişiklikle güdülen en büyük amaç özerk bir gelirler yönetimidir. Ancak Taslak'ta Gelir İdaresi Başkanı'nı Maliye Bakanı atıyor, idari yönden bağımlılık devam ediyor.

-Denetimdeki çok başlılık ve dağınıklık derinleşiyor. Şu anda denetlemeyi dört ayrı birim yürütüyor. Gelirler kontrolörleri, maliye müfettişleri, vergi denetmenleri ve hesap uzmanlarıdır. Mükelleflerin ortalama yüzde 2'si denetleniyor. Buna karşılık ilgili birimlerin arasında bir denetim planlaması yok ve mükerrer denetleme pekâlâ olabiliyor.

-Tasarı bununla da kalmıyor. Bölünmüş bir denetim yapısını bir kez daha bölüyor. Maliye müfettişleri ile hesap uzmanlarını Maliye Bakanlığı'nda bırakıyor. Bir anlamda Bakanlık'taki hakim konumlarını sürdürüyor. Vergiyi toplayacak ve bunu denetleyecek örgüt olan Gelir İdaresi'ne ise gelirler kontrolörleri ile vergi denetmenleri kalıyor. Başkanlık içinde iki, başkanlık dışında iki olmak üzere dört denetim grubu aynen korunuyor.

-Gelir İdaresi'nde makamlar belirli ünvanlara veriliyor. Hatta bakanlıkta kalan maliye müfettişi ve hesap uzmanlarına Gelir İdaresi'nde başkanlık, başkan yardımcılığı, daire başkanlığı gibi görevlere sınavsız atanma hakkı tanınmıyor. En büyük denetim ordusu olan vergi denetmenlerine ise yükselme olanağı tanınmıyor.

-Tasarıyla 22 ayrı bölgede tam yetkiyle görev yapacak Vergi Dairesi Başkanlıkları oluşturuluyor. Ancak bölgedeki muhasebe işlemlerinden kaynaklanan Sayıştay'a hesabı başkan yerine ona bağlı müdür verecek. Bu da, Tasarıyı hazırlayanların ileride elde edebilecekleri makamlarda rahat etmelerine yönelik her türlü önlemi aldıkları biçiminde yorumlanıyor. Tasarı vergi idaresindeki bozuk ve adaletsiz yapıyı, çarpık ve karmaşık düzeni geleceğe taşıyor. Onun için vergi gelirin yüzde 70'i doğrudan vergiler yerine dolaylı vergilerden oluşuyor. Onun için kayıt dışı ekonomi, milli gelirin yaklaşık yarısına ulaştı. Çünkü veriyi toplayacak etkin çalışan bir Gelir İdaresi'nden yoksunuz ve bu yönde ortada ciddi bir niyet de yok (Yıldırım, 2004; Aktaran: Katkat, 2007: s.257).

4.4.4.3.Yargı Sisteminin Etkinleştirilmesinin Sağlanması

Vergi uyuşmazlıklarının mümkün olduğu sürece idari aşamada çözüme kavuşturularak vergi yargısının yükleri hafifletilmesi yararlı olacaktır. Böylelikle yargıya intikal eden uyuşmazlıkların mahkemelerde hızlı bir şekilde çözüme kavuşturularak mükelleflerin yargı makamına olan güvenleri tekrardan ihdas edilmelidir (Yeniçeri, 2005: s.139).

İdare ile mükellef arasında sorunları kısa sürede sağlıklı olarak çözecek bir yargıya ihtiyaç bulunmaktadır.

Vergi yargısının başarılı olabilmesi için hiçbir fedakârlıktan uzak durulmamalıdır. Öncelikle yargıçların vergi hususunda tam uzmanlaşmış bireyler arasından seçilmesi gerekmektedir. Vergi yargısında görev alan yargıçların eğitiminde Maliye Bakanlığı ile işbirliği yapılmalıdır. Böylece, vergi yargısı ile Maliye Bakanlığı'nın birikimlerinin bir araya getirilmesine ve yargı ile idare arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarının en aza indirilmesine ortam hazırlanmalıdır. Vergi idaresi ve vergi denetimi ile vergi yargısını aynı mantıkla hareket eden birimler haline getirmedikçe tutarlı, sürdürülebilir bir vergi sistemi oluşturmaktan ve anlaşmazlıkları azaltmaktan söz edilemez. Mevzuat ve uygulamadan, vergi idaresi başka, denetim elemanı başka ve yargıçlar başka bir şey anlıyorsa, vergi barışını sağlamak zordur. Uygulamada yargıçların kararlar alırlar iken, bazı zamanlar ekonomik, bazen hukuki ve bazen de hakkaniyet ve insaf ağırlıklı yorumlarda

buldukları görülmektedir. Aynı şey, idare ve denetimle yetkili birimleri için de söz konusudur. Bu durum yalnızca üniteler arasında değil, birimlerinde kendi içlerinde de ortaya çıkmakta ve neyin nasıl yorumlanacağı belli olmamaktadır (Aydemir, 1995: s.249).

Vergi ihtilafları ile ilgili yargı yolu düzeltilmeli, ihtilaflar azaltılmalı ve yargılama sürecinin kısaltılması sağlanmalıdır. Ağır işleyen bir vergi yargısı vergi dairesinin işlevlerini zayıflatabilir. Adil kararlar veren ve hızlı bir tempoda işleyen vergi yargısı, vergi idaresine, vergiye ilişkin uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmak yoluyla katkı sağlar. Bu nedenle vergi yargısı hızlandırılmalıdır (Mavral, 2003: s.150).

Mahkemelerimiz, bilirkişilik kurumuna daima başvurmaktadır. Söz konusu kurumun genel başarısı apaçık meydandadır. Bu sebeple mahkemelerimize gerçek manada uzman şahitler gerekmektedir.

Hem mükellef ile idare arasındaki sorunların çözümü hem de kayıt dışı ekonomi ve kara para aklama suçları ile ilgili davaların çözümü için adli muhasebecilik mesleğinin ülkemizde gelişmesinin sağlanması ve bunlardan yararlanma yoluna gidilmesi mali konulardaki yargı sisteminin etkinliği konusunda faydalı olacaktır (Bozkurt, 2000: s.61).

4.4.5.Halkın Katılımının Sağlanması ve Vatandaşlık Bilincinin Geliştirilmesi İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler

Alınacak önlemlerin netice vermesi daha çok halkın da katılımının sağlanmasıyla ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesiyle mümkün kılınacaktır. Bunun için neler yapılacağına ilişkin önerileri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

4.4.5.1.Siyasal İradenin Kararlı Olması

Kayıt dışı ekonomiyle mücadele etme hususunda başlama noktası, siyasi otoritenin bütün ilkeleriyle bu mücadele hususunda kararlılığıdır. Aynı zamanda siyasi iktidarın sürekliliğini idame ettirmeye yönelik halkçı uygulamalar ile oyların deposu şeklinde bilinen birçok kesimin tepkilerini çekmemek adına yanlışlığı

bilindiği halde birtakım aksamaların üzerinde kasten durulmaması, söz konusu savaşı apaçık baltalamaktadır.

İstihdam problemleri sebebiyle işportayla yeterli ölçüde mücadele edememe, kamu ihalelerinden yola çıkarak gerçekleştirilmesi gerekli olan yolsuzluklar ile savaşta başarının yakalanmaması, toplumsal gerginlikler ortaya çıkarmamak için devri-sabık yaratmama düşüncesi, yolsuzluklarla mücadele eder gibi görünüp gerçekte hiçbir inceleme, araştırma ve soruşturma yapılmaması ya da yeteri kadar nicelik ve nitelikte bireylere söz konusu çalışmaları yaptırtmamak sureti ile eksik ispat ve kanıtlandırılmalar neticesi yargı sürecinde netice alamama, konusu itibariyle suç teşkil eden hareketleri affetmek suretiyle kamu vicdanında yaraların oluşması, daima mali yönden af beklentileri ortaya atılarak kamu alacaklarının ilgililerce ödenmesinin yapılmasının önüne geçilmesi vb. sayılacak çoğu konunun siyasi iradedeki kararlılık olgusunun sorgulamaya tabi tutmasını ve mücadeledeki başarıyı yakalayamama neticesini meydana getirecektir. İnanırcılıkla ilgili problem çözülmeden, güven duygusunu da oluşturmadan verimli ve aktif savaş yapılamayacak ve başarının yakalanmasındaki yegane yol olan toplumsal mutabakat kurulamayacaktır. Bu nedenlerle siyasi otorite, kayıt dışı ekonomiyle ciddiyyet kesbedercesin mücadeleleri sürdüreceğine yönelik olarak toplumun tüm kesimlerine, söz konusu kesime seslenebilecek araç ve metodlarla söz konusu kararlılığı göstermelidir (Arısoy, 2003: s.132).

Artık, kayıt dışı ekonomiyle mücadele sadece bir siyasi parti veya hükümetin değil, devletin politikası haline getirilmelidir (Mavral, 2003: s.149).

4.4.5.2.Vergilerin Harcanması Konusunda Dikkatli Davranılması, Şeffaf Devlet İlkesinin Yerleştirilmesi

Kamu harcamalarını finanse etmek için vatandaşlardan toparlanan kazançların kamu sektöründe çok dikkat ile, aktif bir biçimde harcanması, suiistimal, istismar gibi olayların kesinlikle önüne geçilmesi, bu konudaki cezai yaptırımların caydırıcı olmasının sağlanması önemlidir. Ödediği vergilerin kullanılması gereken yerlerde kullanılmadığı inancına malik vatandaşlar vergi ve diğer sorumluluklarını

gerçekleştirmede istekli olmayacakları, gerçekleştirmedikleri sorumluluklardan da rahatsızlık duymayacaklardır (Bilanço, 2004: s.6).

Bu nedenle şeffaf devlet ilkesinin yerleştirilmesi gerekmektedir. Yurttaşın istediğinde ödemesini yaptığı verginin nerelere aktarıldığını sorabilmesi, devletin kendisinden bilgi talep eden yurttaşı muhatap olarak görüp ona tatminkar yanıtlar verilebilmesi mükelleflerin gönüllülük esasında vergilerini vermelerinde ve kayıt dışı etkinliklerinde azalışa gitmelerinde dikkate değer bir role sahip olacaktır. Bu çerçevede, vatandaşın isteklerinin kararlar almadaki süreçlerine de yansıdığı, tüm kurum ve kuralları ile çoğulcu ve katılımcı demokrasinin oluşturulması ve hukukun üstünlüğü ilkesinin gereklerinin yerine getirilmesinin sağlanması kayıt dışı ekonomi problemiyle savaşta hayati ilkelerdir (Işık ve Acar, 2003: s.132).

4.4.5.3.Eğitim Ve Kitle İletişim Araçlarının Yardımı İle Vergi Bilincinin Ve Etik Değerlerin Oluşturulmasına Yönelik Çalışmalar Yapılması

Vergi kayıp ve kaçakları ile mücadelede idari ve hukuki önlemler almanın daima yetmeyeceği anlaşılmaktadır. Öncelikli olarak vergi mükellefleri, vergi ödemenin toplumsal ve hukuksal bir ödev niteliği taşıdığına inandırılmalıdır. Dolayısı ile vergileri kaçırma işleminin yurttaşlara karşı işlenen bir suç olduğu kabullendirilmelidir. Belgelerde düzene uymayan, vergi kaçırma işlemini bir maharet olarak gören bir anlayışın yurttaşlık bilinciyle bağdaşmadığı mükelleflere iyice açıklanmalıdır. Vergi bilinci olmayan toplumlar içerisinde vergi, bir yük şeklinde görüldüğü söylenmektedir. Vergi ödevi bilinci olmayan bir toplum içerisinde iyi bir vergi ahlakının oluşturulması pek de beklenmez (Yeniçeri, 2005: s.131).

Toplumların geleceğini hiç şüphesiz etik değerler yönlendirecektir. Etik değerlere yeterince yer vermeyen toplumlarda iç barışı sağlamak da pek kolay olmayacaktır.

Gelişmiş ülkelerin eğitim sisteminde etik değerler öğrenilmesi zorunlu ders olarak yer almaktadır. Etik değerlerin ülkemiz eğitim sisteminde ders olarak yer almaması toplum davranışlarının çarpıklık göstermesine neden olmaktadır ve iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış ayırt etmek zorlaşmaktadır (Özel, 2000: 20).

Üniversitelerin ilgili bölümlerinde okutulmak üzere, ders programlarına meslek etiğine yönelik derslerin dahil edilmesi, geleceğin meslek mensuplarının bu konuda bilinçlendirilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: s.93).

Okullarda verginin, en önemli vatandaşlık ödevlerinden birisi olduğu yönünde bir anlayış benimsetilmeye çalışılmaktadır. Vatan sevgisi, vatandaşlık anlayışı ve daha iyi bir geleceğin kaçınılmaz ön koşulu olarak kaidelere uygun hareket etmenin faydaları, küçücük yaşlarda vatandaşlara aşılmalıdır. Söz konusu bilince sahip olmadan büyütülen kuşaklar, ülkenin istikbali için umut olamamaktadırlar. Yaşanılan her bir günün, bir önceki güne nispeten daha iyi olabilmesinin anahtarı olacak kuşakların eğitimi ve söz konusu eğitimde verilecek vatandaşlık- vergiyle ilgili bilincin önemi kavranmadığı sürece, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi ve kayıt altında kalabilmesi mümkün değildir.

Diğer taraftan, bugün birçok amaç için kullanılan ve gerçekten de toplum üzerinde son derece etkili olan basın ve yayın organlarından faydalanılarak; yazarların, sanatçıların, iş adamlarının, bilim adamlarının, politikacıların, bürokratların ve meslek kuruluşlarının vergi ve eğitim bilincinin yerleştirilmesi çalışmalarına etkin olarak katılması sağlanabilir (Aydemir, 1995: s.253).

SONUÇ

Kayıt dışı ekonomi, basit bir şekilde, Devletin bilgisi dışında gerçekleşen ekonomik faaliyetler, bilimsel bir ifadeyle de Resmi GSMH'yı tahmin etmek amacıyla kullanılan mevcut istatistiksel yöntemler tarafından ölçülemeyen ve bu nedenle resmi GSMH hesapları dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik etkinliklerdir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri, yer altı ekonomisi (yasadışı faaliyetler), yarı kayıtlı ekonomi, kayıtlara hiç girmeyen ekonomi olarak sınıflandırmak mümkündür. Yer altı ekonomisi kayıt dışı ekonominin suç ya da kara para sektörüne tekabül etmektedir. Yarı kayıtlı ekonomi iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlki, vergi idaresinin bilgisinde olmakla birlikte, yasalarla kendilerine tanınan istisna ve muafiyetlerle kazançlarını vergilendirmeyen kesim, ikincisi de faaliyetleri yasal olup gelirlerinin bir kısmını vergi idaresinin bilgisinden kaçırarak vergi kaybına yol açan kesimdir. Kayıtlara hiç girmeyen ekonomi ise mükellef olarak vergi idaresinde kaydı olmayan ve böylece hiçbir şekilde vergi ödemesi yapmayan kayıt dışı istihdam olunan şahıslardan meydana gelir. Devletin yasadışı faaliyetlere karşı yaptığı mücadelenin esas amacı, bu faaliyetlerden vergi almak değil, bu faaliyetlerin yapılmasını önlemektir. Diğer kayıt dışı alanlarda ki amaç ise bu kesimleri kayıt içine alarak vergi almaktır.

Kayıt dışı ekonomi genellikle olumsuz olarak algılanmakla beraber özellikle ekonomiye canlılık getirmesi ve işsizliği azaltması ölçüsünde, sosyal patlamaları önlediğini belirten ve olumlu yaklaşan yazarlarda mevcuttur. Ancak her geçen gün ülke ekonomileri için olumsuz etkileri artan kayıt dışı ekonominin olumlu etkileri ne kadar fazla olursa olsun en azından devlet otoritesine bir başkaldırı anlamına geldiğini kabul etmek gerekir. Devlet otoritesini hiçe sayan bir anlayışın ise uzun vadede çok daha büyük problemler yaratacağı kuşkusuzdur.

Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede alınan tedbirlerin başarılı olabilmesi için başlangıç noktasında siyasal iradenin tüm unsurlarıyla bu mücadelede kararlı olması ve toplumsal mutabakatın sağlanması ön koşuldur. Bu anlamda siyasi irade ve toplumsal mutabakat sağlandıktan sonra yasal ve idari anlamda teknik düzenlemeleri yapmak her zaman mümkündür. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi açısından gelir idaresinin ve vergi denetiminin iyi örgütlenmesi en başta yapılması gerektir. Vergi

idaresi ve denetimi güçlü olmadıkça sistemin çalışması mümkün değildir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi ile mücadele de öncelikle yapılması gereken vergi idaresinin ve denetiminin daha önce belirtilen sorunlarının ortadan kaldırılarak iyi bir yapılanma sonrası etkin hale getirilmesidir. Bu yapıldıktan sonra sadece vergi yasaları değil bağlantılı olan tüm yasalar gözden geçirilerek kayıt dışılığa neden olan yasal boşlukların tespit edilerek gerekli düzenlemelerin yapılması gerekir. Bunun dışında devletin izleyeceği ekonomik, sosyal ve mali politikalarda kayıt dışı ekonomiyi azaltacak en azından genişlemesine izin vermeyecek nitelikte olmalıdır. Bu konuda enflasyonun denetim altına alınması, nüfus artışı ve iç göçün kontrol altına alınması, demokrasiye işlerlik kazandırılması önemlidir.

Karapara ise her ülkede farklı tanımlanmıştır. Kimilerinde suç sayılan tüm etkinliklerden doğan kazanç olarak, kimilerinde de yalnızca yasalarca yasaklanmış çeşitteki etkinliklerden doğan gelir olarak kabullenilmiştir. Ülkemizde de kara para, 4208 Sayılı, Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun da ilk defa tanımlanmıştır. Bu kanunda belirtilmiş olan bazı suç sayılan etkinliklerden sağlanan gelirlerle kamuya ait düzeni bozmaya yönelik eylemlerle vergilerde ziyama sebep olan durumlardan sağlanan gelirler kara para sayılmıştır. Dolayısıyla, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin hacmi kara paranın hacminden daha geniştir.

Kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen harcamaların olağan finansman kaynağı kuşkusuz vergi gelirleridir. Ancak, Türkiye’de 1980’den sonraki devirde artış gösteren kamuya ait harcamaların finansmanlanması ve daha basit yollardan alternatif gelirler sağlama metodu olduğu için öncelikle borçlanma aracı olmak üzere, emisyon, bütçe dışı fonlar ve özelleştirme de ağırlıklı olarak kullanılan kaynaklar olmuştur. Bilhassa borçlanma yoluna ağırlığın verilmesiyle de Türkiye’nin iç ve dış borçlar miktarındaki artışların hız kazanması ciddiye kesbeden ölçülerde faizle ilgili yükleri birlikte getirmiştir. Kamu harcamalarının finansmanında vergi gelirleri yerine, borçlanma yoluna gidilmesi özel kaynakların kamuya devri demektir. Vergileme vasıtasıyla da neticede piyasadan para çekilmesi olabileceği gibi, iki metod arasında; vergi olarak alınan kaynakların, reel üretim için kullanılmaması, hazinenin vergi toplama maliyetine nazaran kıyaslanamayacak büyüklükte katlandığı faiz yükü, kronikleşen enflasyon dolayısıyla gelir dağılımında ortaya çıkan bozulma gibi ciddi farklılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet harcamalarının finansmanı için vergi gelirleri hayati öneme sahiptir.

Günümüzde vergi sistemimizin özünde beyan esası bulunmaktadır. Mükelleflerle gelir idaresi arasında yazılı olmayan bir mutabakat yer almaktadır. Bu anlaşmayla mükelleflere duyulan güven açık olarak gösterilmektedir. Fakat beyan esası, vergilerdeki kaçakçılık bakımından bir risk oluşturduğu için vergi kayıp ve kaçaklarının, kayıt dışı ekonomiyi besleyen damarların da başlıca nedeni olarak görülmektedir. Bu aşamada vergi denetimi, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde etkin olan bir uygulama aracı olarak karşımıza çıkar. Vergi denetiminin temel amacı; mükellefleri, gelirlerini tam ve doğru beyan etmeye yöneltmek bu sayede vergi ahlak ve bilincinin oluşmasına katkıda bulunarak bu bilincin kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamaktır. Denetim, kurulan sistemin yürümesini güvenceye almak suretiyle bozulma yaşanmasını engellediği gibi maliyeye ait politikaların başarısında da artış sağlar.

Vergi sistemimizde yer alan genel nitelikteki vergi güvenlik tedbirleri; yoklama, vergi incelemesi, arama, bilgi toplama ve teftiş şeklinde sıralanabilir. Bunların içinde vergi incelemesi ayrı bir anlam ve öneme sahiptir. Vergi denetimi, denetim işlevini araştırma, önleme ve düzeltme fonksiyonları ile yerine getirir. Bu işlem beyanların ve potansiyel vergi kaynaklarının doğruluğunun araştırılması ile başlar, yanlışlık ve eksikliklerin düzeltilerek bunların ortadan kaldırılması ile sona erer.

Vergi denetimi yoklamayla başlar. Yoklama gerçekleştirilmeden, işyeri ve ekonomik etkinlikler tespit edilmeden vergiye ilişkin denetim etkili bir biçimde yapılmaz, kayıt dışı etkinlikler azaltılamaz. Yoklama işleminden sonra vergi denetimi ödenmesi gerekli vergilerin doğruluğunu irdelemek, saptamak ve sağlamaya yönelik olarak yapılan vergi incelemesiyle devam eder.

Türkiye’de vergi denetimi, merkez ve taşra teşkilatında vazifeli inceleme personelleriyle gerçekleştirilmektedir. Merkezi denetim personeli olan Maliye Müfettişleri ve Gelirler Kontrolörleri, dış denetim olarak atfedilen vergilerin incelenmesi yanı sıra Bakanlığın teftiş ve soruşturma vazifelerini de yürütmektedir. Hesap Uzmanları ise yalnızca vergilerle ilgili incelemeler yapmaktadırlar. Taşra teşkilatında görev yapan Vergi Denetmenleri ise, vazife yaptıkları taşra teşkilatıyla kısıtlı olmak üzere inceleme, teftiş ve soruşturma vazifelerini ifa etmektedirler. Gelir İdaresi 16.05.2005 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5345 sayılı Gelir İdaresi

Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri hakkındaki kanuna kadar Maliye Bakanlığı bünyesinde Genel Müdürlük olarak faaliyetlerini yürütmekteydi. Bu kanun ile yarı özerk bir kuruluş haline getirilmeye çalışılmış ancak genellikle kamu kesimi uygulamaları birliğine aykırı bir insan kaynakları yönetimi ve mali özerklik olmadan kısıtlı bir yarı özerkliğin umulan yararı getiremeyeceği kabullenilmiştir.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde gelir idaresi en iyi örgütlenmiş idarelerin başında gelirken, gelişmekte olan ülkelerde bu idareler ihmal edilen örgütlerin başında yer alır. Türk vergi idaresinde etkinliği azaltan ve yeniden yapılanmayı gerektiren başlıca sorunlar; merkez ve taşra teşkilatının ihtiyaçlara cevap verebilecek fonksiyonel bir örgütlenme yapısı olmaması, merkez ve taşra teşkilatının hiyerarşik bir bütünlüğe sahip olmaması, çağdaş çalışma koşullarının bulunmaması ve iş yükünün ağır olması, personel ücretlerinin yetersiz oluşu, yeterli mesleki eğitimin bulunmaması, personelin atanması, yükselmesi ve değerlendirilmesinde objektif kriterlerin kullanılmaması, performans yönetimi ve ölçümünün yapılmaması, vergi dairesi- mükellef ilişkilerinde kopukluk ve yetersizliğin oluşu, idarede teknolojik imkanlardan yeterince yararlanılmaması olarak sıralanabilir.

Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi için, vergi oranlarının düşürülmesi ve vergi tabanının genişletilmesi, üniter vergi sisteminin korunması ve geliştirilmesi, basit usulün kaldırılması, vergi incelemelerinde servet beyanın getirilmesi, vergi sisteminin anlaşılır ve basit hale getirilmesi, herkese vergi numarası verilmesi, herkesin ve her kesimin beyannameye tabi tutularak mükellefin mükellefle kontrol sisteminin sağlanması, ekonomide hamiline yazılı sistemden nama yazılı sisteme geçilmesi, ceza sisteminin caydırıcılık kazanması bilhassa sahte belge hazırlayanların ağır cezalarla karşılaştırılması yasalarda gerçekleştirilmesi gereken düzenlemeler olarak sıralanabilir. Vergi idaresinin yeniden yapılandırılarak idari ve mali özerklik sağlanması, merkez ve taşra teşkilatının hiyerarşik bir bütünlük içerisinde örgütlenmesi, vergi dairelerinin teknolojik imkânlar açısından geliştirilmesi, çağdaş iç denetim anlayışının yerleştirilmesi, performans yönetimi anlayışının yerleştirilmesi, personelin çalışma koşulları ücret ve eğitim düzeyinin iyileştirilmesi idari tedbirler, iç ve dış denetimin birbirinden ayrılması, denetim biriminin idarenin dışında bağımsız, özerk bir kurum haline getirilmesi ve dış etkilere karşı güvenceye kavuşturulması, denetim elemanlarının sayısının ve

niteliğinin artırılması, vergi incelemelerinde teknik ve teknolojik olanaklardan yararlanılması, her bir vergi inceleme elemanı ve denetim birimleri için performans değerlemesi yapılması, denetim elemanlarına hiyerarşik yükselme olanağı sağlanması, inceleme elemanlığının tercih edilen saygın bir meslek haline getirilmesi vergi denetimi konusunda alınabilecek tedbirlerdir.

KAYNAKÇA

- AĞBAL, N. (2002). Büyüyen Kayıt dışı Sektör. *Yaklaşım Dergisi*, 113, s.40-46.
- AĞBAL, N. (2002). Vergi İdaresinin Yeniden Yapılanmasına İlişkin Öneriler. XVII.Türkiye Muhasebe Kongresi,TÜRMOB Yayınları-199, İstanbul, Ekim s.576-589.
- AKALIN, G. ve KESKİNOĞLU, F. (2007). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.3.5.
- AKTÜRK, E. (2005). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi: Sebepleri ve Çözüm Önerileri. *Ekev Akademi Dergisi*. 23.
- AKYÜZ, M. (1994). Kuraldışı Ekonomi: Terminolojik Bir Not, Öneri. *M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1.
- ALTUĞ, O. (1999). *Kayıt Dışı Ekonomi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- APAK, T. (2003). Mükelleflerin Muameleleri ile İlgili Tahsilat ve Ödemelerini Banka veya Özel Finans Kurumlarınca Düzenlenen Belgelerle Tevsikine İlişkin Yeni Düzenleme (Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadelede Bir Adım Daha. *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog*, 185, s.144-146.
- ARIKAN, Y. (2005). Kayıt Dışının Korkunç Tahribatı. www.aktifhaber.com., 21.05.2005.
- ARIKAN, Z. ve YURTSEVER, H. (2004). Türkiyede Mali Affin Nedenleri, Etkileri ve Sonuçları- 1. *Yaklaşım Dergisi*, 136, s.59-64.
- ARIOĞLU, O. (2005). Gelir İdaresi Başkanlığı. *Vergi Dünyası*, 286, s.69.
- ARISOY, S.A. (2003). Kayıt dışı Ekonominin Kavranması Kapsamında Sistem Değişikliği Önerileri. *Vergi Dünyası*. 262, s.131-137.
- ASLAN, A. (2001) .Türk Vergi Sistemi Ciddi Bir Şekilde Masaya Yatırılmalı. www.activefinans.com/activeline/sayi 16.
- ASLAN, A. (2001). Kayıt dışı Ekonomi Üzerine. *Vergi Dünyası Dergisi*. 241.
- ASLANOĞLU, S. ve YILDIZ, S. (2007). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Olgusu, Bu Olguyu Azaltmaya Yönelik Çözüm Arayışları ve Bir Öneri; Rasyo Analiz Yoluyla Etkin Bir İnceleme Sisteminin Oluşturulması. *Sosyo- Ekonomik Dergisi*. 2.

- ATILGAN, H. (2004). Verginin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye'deki Durumunun Analizi, Maliye Bakanlığı, s.238.
- Avşar, N. A., Bozdereli, A. A. (2012). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Sisteminin Rolü. Gediz Üniversitesi - Ekonomi Bölümü, s.63.
- AYDEMİR, Ş. (1994). KOBİ'ler ve Kayıt dışı Ekonomi. TOSYÖV Yuvarlak Masa Toplantıları.
- AYDEMİR, Ş. (1995). Türkiyede Kayıt dışı Ekonomi. Maliye Hesap Uzmanları Derneği.
- AYDEMİR, Ş. (1998). Ekonominin Denetim Düzeni ve Muhasebe. XVI.Türkiye Muhasebe Kongresi, TÜRMOB Yayınları-45, Ankara, ss.124-133.
- AYDIN, E. (2008). Formel ve Enformel Kadın Çalışanların İstihdam Edilme Biçimlerinin İş Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- AYDIN, M. B. (2006). Kayıt Dışı Ekonomi-Vergi Denetimi-İdari Yapı-2. Maliye ve Sigorta Yorumları, 458, s.72-78.
- AYDIN, M.B. (2006). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomide Vergi Denetiminin Önemi 2002-2007. *Vergi Denetmenleri Derneği Yayını*, İstanbul.
- AYDIN, S. ve YILMAZER, Y. (2010). *Yolsuzluk ve Mali Suçlar*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- AYDINŞAKİR, E. (2008). Karapara Aklamayla Mücadele. *Yüksek Lisans Tezi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi SBE.
- BALDEMİR, E., GÖKALP, M.F., AVCI, M. (2005). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin MIMIC Modeli ile Tahminlemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 10.2, s.231 - 243.
- BAYTAR, Y. (2006). Kayıt dışı Ekonomi ile Mücadelede Dikey Denetim Yöntemi. *Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi SBE.
- BİÇER, Y. (2006). Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Vergi Politikası ve Değerlendirme. *Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- BİLANÇO, (2002). Kriz Kayıt dışı Ekonominin Boyutlarını Artırıyor. Bilanço, TURMOB Aylık Yayın Organı, 73, s.2-6.
- BİLANÇO, (2004). Kurum Kazançlarının Yüzde 162'si Beyan Dışı. Bilanço, TURMOB Aylık Yayın Organı, 96, s.6-7.

- BİLANÇO, (2004). Vergi Sistemine Mevzuat Dayanmıyor. Bilanço, TURMOB Aylık Yayın Organı, 87, s.4-5.
- BİNİRKAYA, İ. (2006). Türkiye 'de Vergi Denetimi ve Kayıt dışı Ekonomi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- BOY, K. (2002). Kayıt dışı Ekonomi ve Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanma Gerekliliği. *Vergi Dünyası*, 247, s.21-28.
- BOZKURT, N. (2000). Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan, Adli Muhasebecilik. *Yaklaşım Dergisi*, 94, s.56-61.
- BULUT, H.M. (2007). Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Etkileri ve Mücadele Yöntemleri Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CAN, İ. (1981). Türkiye'de Vergi Denetimi Uygulaması ve Eleştirisi. *Maliye Dergisi*, s.68.
- CARTON, C.S. (1984). The Underground Economy: An Introduction, Survey of Current Business, s.64.
- CASTELLS, M. and PORTES, A. (1989). World Underneath: The Origins, Dynamics, and Effects of the Informal Economy, In The Enformal Economy: Studies in Advanced and Less Developed Countries, Benton LA, Baltimore and London, The John Hopkins University Pres.
- ÇAKIL, A.U. ve ALTAŞ, M. B. (2005). Dünyada ve Türkiye'de Yaşanan Değişimler; Muhasebe Mesleğinin Geleceği ve Muhasebecinin Değişen Profili. *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog*, 206, s.178-190.
- ÇETİNTAŞ, H. ve VERGİL, H. (2003). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 4.1, s.15 - 30.
- ÇİMAT, A. ve AVCI, M. (2003). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonominin Vergi Sisteminden Kaynaklanan Nedenleri ve Çözüm Önerileri. *Vergi Denetmenleri Derneği Dergisi*. s.66.
- ÇİFTÇİ, Y. ve ÇİFTÇİ, B. (2003). Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği (Türkiye'deki Düzenlemeler ve Uluslararası Düzenlemelerle Karşılaştırılması) . *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 10, s.79-95.
- ÇOLAK, M. (2001). Kayıt dışı Ekonominin Vergisel Görüntüsünün İrdelenmesi. *Yaklaşım Dergisi*. s.103.
- ÇOLAK, M. (2012). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüme Yönelik Politika Önerileri*. Ankara: Hermes Matbaacılık.

- DABLA, N.E. and FELTENSTEIN, A. (2005). The Underground Economy and its Macroeconomics Consequences. *The Journal of Policy Reform*. 8.2, s.152 - 174.
- DEMİR, Ş. (2011). Türk Ticaret Kanunundaki Değişikliklerin Muhasebe ve Vergilendirme Yönüyle Değerlendirilmesi. *Mali Çözüm*, s.43-70.
- DERDİYOK, T. (1993). Türkiye'nin Kayıt dışı Ekonomisinin Tahmini. *Türkiye İktisat Dergisi*. s.14.
- Devlet Planlama Teşkilatı; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001, (www.ekutup.dpt.tr/plan/viii/plan8.doc)'den.
- DİNÇER, B. (2007). Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabetçi Piyasalar Üzerine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- DOĞANOĞLU, A. E. (1998). Türkiye'de Denetim: Hem Var, Hem Yok..., EKONOMİ, *Ekonomi Muhabirleri Derneği*, 9 (www.emd.org.tr/ekarshhtml)'den.
- DÖNMEZ, U. (2010). Karapara ve Türkiye'de Karaparanın Aklanması ile Mücadele. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DURŞUN, H. (2005). Ekonomik suçlar ve Türkiye'deki Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkileri. *TBB Dergisi*. 58, s.215 - 246.
- ENGİNDENİZ, S. (1994). Türkiye'de Gelir Vergisi Açısından Kayıt dışı Ekonomi ve Tarımsal Gelirlerin Vergilendirilmesinin Önemi. *Vergi Sorunları Dergisi*. s.92.
- ERDİNÇ, Z. (2012). Currency Demand Modelling in Estimating the Uunderground Economy in Turkey: an Error Correction Framework. *International Research Journal of Finance and Economics*. 96, s.25 - 28.
- FLEMİNG, M., ROMAN, H. and FARRELL, G. (2000). The Shadow Economy. *Journal of International Affairs*. 53. 2, s.388 - 409.
- FREY, B.S. and POMMEREHNE, W. (1984). The Hidden Economy: State and Prospects for Measurement. *Review of Income and Wealth*. 30, s.1 - 23.
- GİLES, D.E.A. (1999). Modeling the Hidden Economy and The Tax-gap in New Zeland. *Emprical Economics*. 24, 621 - 640.
- GÖNNETLİOĞLU, H. (2010). Kayıt Dışı Ekonomi: Nedenleri, Boyutları ve Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- GUREDİN, E. (1998). Denetim. İstanbul: Beta Yayınları.
- GÜLTEKİN, M. (1998). Muhasebe Mesleği ve Yasal Çerçevesi. XVI. Türkiye Muhasebe Kongresi, TURMOB yayınları-45, s.163-168.
- GÜLTEKİN, M. (2002). Vergi İdaresinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneriler. XVIII.Türkiye Muhasebe Kongresi, TURMOB Yayınları, 603-609.
- GÜNAY, A. (2000). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü..
- GÜNDAY, M. (1996). Vergi Kaynağı Olarak Kayıt dışı Ekonomi.Vergi Sorunları. 95.
- GÜVEL, E.A. (2004). *Suç ve Ceza Ekonomisi*. Ankara: Roma Yayınları Halıcıoğlu,
- ILGIN, Y. (1999). Kayıt dışı Ekonomi ve Türkiye'deki Boyutları. *DPT Uzmanlık Tezi*,.
- İŞİK, N. ve ACAR, M. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21, s.117 - 136.
- İKİZ, A.S. (2000). Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye'de Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü..
- İPEK, H. (1998). Karapara ve Karaparanın Aklanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi SBE.
- KANLI, M. (2007). Dolaylı Vergiler ve Kayıt Dışı Ekonomi. *Yüksel Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- KARATAY, Ö. ve KAPUSIZOĞLU, M. (2011). Mali ve Ekonomik Suçların Terörün Finansmanı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Ekonomi Bilimler Dergisi*. 3. 1, s.115 - 121.
- KATKAT, M. (2007). Muhasebede Vergi Yönünden Denetimin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Başarısı. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi. s.235
- KILIÇ, R. ve ÖZÇELİK, Ö. (2006). Küresel Bir Sorun: Kayıt Dışı Ekonomi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16, s.337 - 358.
- KILINÇ, İ. (1994). *Kayıt dışı Ekonomi*. Cumhuriyet Gazetesi.
- KIRBAŞ, S. (1992). Vergi Hukuku. Temel Kavramlar İlkeler ve Kurumlar.5.Bası, Ankara.

- KIRBAŞ, S. (1995). *Kayıt dışı Ekonomi; Nedenleri, Boyutları ve Çözüm Yolları*. Ankara: TESAV Yayınları.
- KIRBAŞ, S. (2012). *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk, Siyasetin Finansmanı*. Ankara: Phoneix Yayınevi
- KONAK, A.C. (2009). Türkiye'de Vergilemenin Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- KORKUSUZ, M. (2000). Son Operasyonlar ve Yeminli Mali Müşavirlik Mesleği. *Yaklaşım Dergisi*, 94, s.111-119.
- KURBAN, İ. (2002). İş Dünyasının Denetimden Beklentileri. XVII.Türkiye Muhasebe Kongresi, İstanbul, TURMOB Yayınları-199, s.389-397.
- MALİYE HESAP UZMANLARI DERNEĞİ, DENETİM İLKE VE ESASLARI. (2004). İstanbul: Yıldız Ofset Yayınları.
- MAVRAL, Ü. (2001). *Kara Para-Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye Yansımaları*. Ankara: Şafak Matbaacılık
- MAVRAL, Ü. (2003). *Karapara Kayıt dışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye'ye Yansımaları*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- MAVRAL, Ü. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemek İçin Alınabilecek Tedbirler. *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi*, 187, s.138-155.
- McCROHAN, K.F. and SMITH, J.D. (1986). A Consumer Expenditure Approach to Estimating the Size of the Underground Economy. *Journal of Marketing*.
- MEIER, G.M. (1989). *Leading Issues in Economic Development*. Fifth Edition, Newyork-Oxford, Oxford University Pres.
- METİN, Ş. (2011). Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeği Durumu: Türkiye'de Ev-Eksenli Çalışma. *Uzmanlık Tezi*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara.
- NAIM, M., (2005), *Illicit: How Smugglers, Traffickers and Copycats are Hijacking the Global Economy, US: Double Day*.
- OKTAYKIZI, M.P. (2012). Türkiye'de Kayıt Dışılık Olgusu. *Azerbaycan Vergi Dergisi*. 3, s.155 - 178.
- ÖĞÜNÇ, F. and YILMAZ, G. (2000). Estimating The Underground Economy In Turkey, The Central Bank of The Republic of Turkiye, Research Departmant. Discussion Paper. The Central Bank of Republic of Turkey. Ankara

- ÖNDER, İ. (2001). Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergileme. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s.23-24.
- ÖNDER, İ. (2001). Kayıt dışı Ekonomi ve Vergileme. *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s.23-24.
- ÖNDER, M. (2012). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Uluslar Arası Uygulamalar Işığında Çözüm Önerileri. *Mesleki Yeterlilik Tezi*. Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara.
- ÖZ, E. ve KARAKURT, B. (2007). Türk Gelir İdaresinde Yeniden Yapılanma ve Geline Nokta. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44, 510, s.82-83.
- ÖZDEMİR, E. (1994). Kayıt dışı Ekonomi ve Alınması Gereken Önlemler. *Vergi Sorunları Dergisi*. s.73.
- ÖZDEMİR, E. (1994). Kayıt dışı Ekonominin Vergilendirilmesi. *Dünya Gazetesi*.
- ÖZEL, S. (1998). Kayıt dışı Ekonomi Kavramı Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Yaklaşım Dergisi*. s.71.
- ÖZEL, S. (2000). Türk Vergi Sisteminin Genel Değerlendirilmesi ve Son Değişiklikler. *Mali Çözüm*, İSMMMO Yayın Organı,51. s.57-73.
- ÖZEL, S. (2000). Yeminli Mali Müşavirlik Mesleğinde Etik-II. *Yaklaşım Dergisi*, 92, s.11-20.
- ÖZSOYLU, A. F. (1996). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomi. *Bağlam Araştırma Dizisi*.İstanbul
- ÖZSOYLU, A. F. (1997). Kayıt dışı Ekonominin Vergilendirilmesi. *İşveren Dergisi*.
- ÖZSOYLU, A.F. (1993). Gizli Ekonomi, Tanımı, Sebepleri, Türkiye'deki Boyutları. *İktisat Dergisi*.
- ÖZTÜRK, N.A. (2007). 1990 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları ve Kayıt Dışı Ekonomiyi Önleyici Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- PARASIZ, İ. (2000). *Makro Ekonominin Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitapevi
- PÍCHARDT, M. and PONS, J.S. (2006). Size and Scope of The Underground Economy in Germany. *Applied Economics*. 38. 1707 - 1713.
- SARIKAYA, H.E. (2007). Kayıt Dışı Ekonominin Ekonomik Büyümeye Etkisi; Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- SARILI, M.A. (2002). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Kayıtlı Hale Getirilebilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler. *Vergi Sorunları*.

- SAVAŞ, A. (2009). Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi: Kapsamı, Etkileri ve Öneriler. *Sayıştay Dergisi*, 72, s.51-66.
- SAVAŞAN, F. (2011). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt dışılıkla Mücadelenin Serencamı. Siyaset, Ekonomi ve toplum Araştırması Vakfı. 35.
- SCHMOLDERS, G. (1976). Genel Vergi Teorisi. İstanbul.
- SCHNEİDER, F. and ENSTE, D.H. (2000). Shadow Economies: Size, Cause and Consequences. *Journal of Economic Literature*. 38, s.77 - 114.
- SELMAN, F. (2007). Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye Boyutu. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE.
- SIMON, C.P. and A.D. WHITE. Beating the System: The Underground Economy, Boston: Auburn House Publication Co., MA.
- SUGÖZÜ, H. İ. (2010). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayınevi
- SUGÖZÜ, İ. (2010). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye- Kayıt Dışı Ekonomi, Vergi Politikaları ve Önlemler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ŞAAN, A. (2008). Türkiye 'de Vergi Kaçakçılığının Önlenmesinde Vergi Denetiminin Etkinliği. *Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.
- ŞEKER, S. (1995). Kayıt dışı Ekonominin Kapsamı, Nedenleri ve Etkileri. *Yaklaşım Dergisi*. s.25.
- ŞEN, F. ve YALÇIN, E. (2007). Global Bir Suç: Suçtan Elde Edilen Gelirlerin Aklanması ve Ortaya Koyduğu Sorunlar. *Polis Bilimleri Dergisi*. 9.1.4. s.65 - 94.
- ŞENER, O. (2007). *Kamu Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları
- TANZI, V. (1998). Corruption Arround The World; Causes, Consequence, Scope and Cures. *International Monetary Staff Papers*. 45. 4, s.559-594.
- TECİM, B.A. (2008). Kayıt Dışı Ekonomik Vergi ve Vergi Denetiminin Önemi. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- TEKECE, N. (2010). Kayıt Dışı Ekonomi-Ölçülmesi-Türkiye'deki Boyutları ve Sonuçları. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- TEKİN, F. Ve ÇELİKKAYA, A. (2007). Vergi Denetimi, Ankara: Seçkin Yayınları.
- TEMEL, A., ŞİMŞEK, A. ve YAZICI, K. (1994). Kayıt dışı Ekonomi Tanımı, Tespit Yöntemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü. Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Gn. Md. DPT, Ankara,

- TİMUR, M. (2003). Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele ve Toplumsal Katkı Konulu Panel. www.turmoborg.tr, 16.09.
- TOKAT, Y. (2003). Kredi Kartı Kullanımının Yaygınlaştırılmasından Beklenen Fayda. Maliye ve Sigorta Yorumları, 393, s.151-152.
- TOPTAŞ, Ü. (1998). *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri*. Ankara: TES-AR Yayınları No: 26.
- TTK. (2012). *Yeni Türk Ticaret Kanunu*. [www.TT- KRehberi.com](http://www.TT-KRehberi.com) adresinden alınmıştır.
- TÜRKOĞLU, G. (1997). Ülkemizde Kayıt dışı Ekonominin Sınıflandırılması. Vergi Denetmenleri Derneği, s.28.
- US, V. (2004). Kayıt dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği. Türk Ekonomi Kurumu.
- US, V. (2006). Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı Ekonomiyi Ölçmeye Yönelik Ampirik Çalışma: Elektrik Üretim Yaklaşımı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8.1, s. 95 - 111.
- YAKUT, A. (2005). Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadele Etme Amacına Matuf Olmak Uzere Perakende Aşamasındaki Mal Teslimi ve Hizmet İfalarında Belgeli Alışverişi Sağlayacak Bir Sistem Önerisi-1. Maliye ve Sigorta Yorumları, 448, s.156-161.
- YARAŞLI, G.O. (2005) . Türkiye’de Vergi Reformu, Maliye Bakanlığı, Ankara.
- YENDİ, İ. (2011). Kayıt Dışı Ekonominin İktisadi Mali ve Kurumsal Nedenleri Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- YENİÇERİ, H. (2005). Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog, 211, s.126-144.
- YILDIRIM, A. (2004) . Vergide Çarpık Yapı, Çarpık Sonuç. www.ekorehber.com. ekonomi basını sayfası,15.06.2004.
- YILDIRIM, M. (2007). Karaparanın Kayıt Dışı Ekonomi İçindeki Yeri ve Karapara Aklamanın Ekonomiye Getirdiği Tehlikeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9. 1, s.552 - 567.
- YILDIZ, İ.H. (2004). TURMOB Genel Kurulu. Akşam Gazetesi, 13.10.2004, Ekonomi sayfası.

- YILMAZ, G. (1998). Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı İle İlgili Yaklaşımlar ve Türkiye’de Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı. *M.Ü. İİBF Dergisi Özel*. 14.1.
- YILMAZ, G.A. (2012). 2000’li Yıllarda Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi. *Marmara Üniversite İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 33.2, s.455 - 496.
- YILMAZ, Ö. (2010). Türkiye’de Gölge Ekonominin Büyüklüğü ve Gelişimi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- YILMAZ, S. (2006). Karaparanın Aklanması ve Türkiye Boyutu. *Doktora Tezi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi SBE.

ÖZGEÇMİŞ

Sinan DENİZ

Denetçi Yardımcısı

İletişim Bilgileri

E-Posta : sinandeniz5@gmail.com

Ev Adresi : Güvercintepe Mah. Barbaros Cad. Şentepe Sok. No:68 K:2 D:1 Başakşehir/STANBUL

İş Adresi : Yenibosna Merkez Mah. Ladin Sok. No:4 Kuyumcukent D: 2066 Bahçelievler/STANBUL

İş Telefonu : 90 (212) 603 02 95

Cep Telefonu : 90 (551) 233 26 93

Kişisel Bilgiler

Toplam Tecrübe : 4 Yıl

Çalışma Durumu : Çalışıyorum

Eğitim Durumu : Yüksek Lisans (Öğrenci)

Medeni Durumu : Bekar

Uyruk : Türkiye Cumhuriyeti

Askerlik Durumu : Tecilli (30.09.2018)

Doğum Tarihi : 01.10.1987

Doğum Yeri : Türkiye - Bitlis

Sürücü Belgesi : B (2014)

İş Deneyimleri

Mehmet YALÇIN Yeminli Mali Müşavirlik

07.2013-... (4 yıl, 2 ay) İstanbul(Avr.) - Türkiye Tam Zamanlı

- KDV iadesi, Tamtasdik raporlarının hazırlanması
- Vergi dairelerince gönderilen KDV iadesi Özet Raporlara cevap verilip ilgili vergi dairelerine tevdi edilmesi
- Karşit inceleme tutanaklarının hazırlanması
- Firmaların geçici vergi dönemlerinde muhasebe evrak ve doyalarının incelenmesi
- Firmamızın KDV beyannamelerinin, SGK beyannamelerinin verilmesi, İşe giriş ve çıkışların bildirilmesi, Muhsatasa beyannamelerinin, Geçici beyanların ve Kurum beyalarının bildirilmesi...

Eğitim Bilgileri

Üniversite (Yüksek Lisans) Arel Üniversitesi - (Örgün Öğretim)

10.2015-09.2017 Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Ve Denetim Tezli Yüksek Lisans

Üniversite (Lisans) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

10.2009-07.2013 İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finansal Yönetim (İngilizce)

Lise Başakşehir Ticaret Meslek Lisesi

09.2004-06.2007 Bilgisayarlı Muhasebe 87/100

Yabancı Dil

İngilizce	Okuma İyi	Yazma Başlangıç	Konuşma Başlangıç
-----------	--------------	--------------------	----------------------